

जाहीरतींचे दर.

सालील पन्नावर चोकराी
करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(रुपाल हॉटेल माफ)
किरकोळ अंकात
पक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख २२ आक्टोबर, १९४१

अंक ४३

पुण्यांतील

कापडाचे व्यापारी यांना

★ अपूर्व संधी ★

• “विजय टेक्स्टाईल्स लि.” •

एरंडवणे, पुणे ४

✦ ✦ ✦ ✦ ✦ ✦
सर्व तऱ्हेचे कापड आमचे कारखान्यांत
विणलें जातें.

★ ★ ★
स्पेशल घाऊक ऑर्डर्स व्यापाऱ्यांचे
मागणीप्रमाणें घेतल्या जातात.

★ ★ ★
एक वेळ अवश्य भेट
देऊन कारखाना पहावा.

आमचे हितचिंतकांस नवें वर्ष सुखदायी होवो !

शेअर विक्री चालू आहे.

बृहन्महाराष्ट्र शुगर सिंडिकेटची 'श्री' सारवर.

पूर्ण माहितीकरितां लिहा अगर समक्ष भेटा.

सी. जी. आगाशे

सी. ए. षळण, सी.,

मॅनेजिंग एजेंट

कॅम्पन हिज् हायनेस श्रीमंत सर चिंतामणराव पुंडिराज ऊर्फ आप्पासाहेब पटवर्धन, के.सी.आय.ई.,
राजेसाहेब संस्थान सांगली, यांच्या आभ्रयाखालील

सांगली बँक लिमिटेड.

[स्थापना ५ आक्टोबर १९१६]

१९३९ साली बँकेने आपली स्वताची मध्य इमारत बांधली. इमारतीमध्ये—

‘सेफ डिपॉझिट व्हॉल्ट’ बांधून बँकेने जनतेची फाय मोठी सोप केली आहे.
विशेष महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे ‘महाराष्ट्र व दक्षिण-
महाराष्ट्र’ मिळून ‘सिल्व्हर ज्युबिली साजरी करणारी’ ही पहिलीच ऑर्डि-स्टॉक बँक होय.

तारीख ३०/११/४१ रोजी २५ वर्षे पुरी होऊन दसत्याच्या सुमुहूर्तावर

रौप्य-ज्युबिली साजरी करणेत आली.

अधिकृत, काढलेले व मारलेले भांडवल ... २,००,००० रुपये
रिझर्व फण्डस ... १,७०,००० रुपये ... ठेवी.... २५,००,००० रुपये
बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

हेड् ऑफीस सांगली S. M. & Co

शाखाः—

- (१) साहायूर (वेळगांव), (२) रचकवी, (३) तेरवळ, (४) फवटे (महाकाव)
- (५) मंगळवेढ, (६) शिरवडी, (७) तुपारी (साकारी M. B. M. B.P.)
- (८) विलिंग्डन कॉलेज (वि. वेरिली.)

मॅनेजरः—

पु. श्री. मोकशी
B. A.

पुणे सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.,

पुणे शहर.

[रेलिकोन नं. ४८३]

या बँकेने केलेल्या नवीन सोईचा म्हणजे

सेफ डिपॉझिट व्हॉल्टचा जरूर फायदा घ्या.

फक्त एक रुपयांत

आपल्या मौल्यवान जिनसा वगैरे भक्कम कप्प्यांत

★ सुरक्षित ठेवा. ★

बँकेत येऊन समझ पहा व खात्री करून घ्या. सुट्टीखिरीज केव्हाही उघडता येते.

जास्त माहिती

मॅनेजिंग डायरेक्टरकडे, लक्ष्मी रोड, पुणे शहर.

दि प्रेसिडेन्सी इंडस्ट्रिअल बँक लिमिटेड, पुणे.

“प्रेसिडेन्सी बँक बिल्डिंग” पुणे.

अधिकृत भांडवल रु. १०,००,०००

विकीस काढलेलें भांडवल रु. ५,००,०००

खपलेलें भांडवल रु. २,६३,१००

वसूल भांडवल रु. ६३,३२५

... बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स ...

रा. ग. रा. साठे, चेअरमन.
रा. श्री. म. जोशी,
रा. ग. उ. चितळे,
रा. वा. पां. वैद्य,

रा. दा. ग. सापट, व्हा. चेअरमन
रा. स. के. भावे,
रा. ल. रा. घडफळे,
रा. चि. त्रि. चितळे,

रा. स. गो. केणी—खातेदारांतर्फे डायरेक्टर.

बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात.

जी. डी. जोगळेकर,

बी. ए. (ऑ.) बी. कॉम. एम्प्लॉय्न्ट्स बी.
मॅनेजर.

चिं. त्रिं. चितळे,
मॅ. डायरेक्टर.

वे
स्ट
र्न

कंपनीचे विमेदार व
हितचिंतक यांना दिवाळी
सुखाची जावो.

ला इ फ इन्शुरन्स कंपनी लि०

ण्ड
या

हेड ऑफिस : सातारा सिटी.

पुणे शाखा :

१७९ बुधवार, लक्ष्मी रोड, पुणे नं. २

अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ	पृष्ठ	पृष्ठ
१ विविध माहिती ... ५१०	परिस्थिति (ले. आ. रा. भट, एम. कॉम. उपाध्यक्ष, वेशी भाषा वृत्तपत्रसंघ, पुणे) ... ५१७	आणि र्थांची वसुली (ले. ल. के. भागवत, बी. ए. ग्वाल्हेर) ... ५२५	१६ हिंदी चव्हाटा घंटा ५२५
२ स्वतःस 'बँक' म्हण-विणाऱ्या संस्थांची जबाबदारी ... ५११	६ कागदाचे भाव आणि नियंत्रण (ले. वि. अ. पटवर्धन, बी. एससी., आ. भू. मुद्रणालय पुणे) ... ५१९	११ स्थानिक स्वराज्य संस्थांची आर्थिक प्रगति (ले. य. द. सोले, एल. एस. जी. डी.) ... ५२७	१७ ग्रेट ब्रिटनची भावी राणी ... ५२६
३ स्फुट विचार ... ५१२	७ चारपट्टी व पुणे सहर म्यु. चें बोधन (ले. श्री. वि. गाडगीळ, एम. ए., एलएल. बी., सॅ. मो-टार ट्रेन्सपोर्ट) ... ५२१	१२ महागाई व स्वस्ताई ५२८	१८ हिंदुस्थानांतील कपास कापडाच्या गिरण्या ५२७
४ दिवाळी-युद्धपरिस्थितीकडे महापण्याची दुर-दृष्टि-मध्यवर्ती साखर समिती-बाजारभावांचें नियंत्रण-दिंडी येथील परिषद-कच्च्या व पक्क्या मालाच्या किं-मती-हिंदुस्थानचा पर-राष्ट्रीय व्यापार	८ सोनें बाजार (ले. प्रो. द. गो. कर्जे, एम. ए.) ५२३	१४ महाविद्यालयाचें ग्रंथा-लय (ले. र. ज. पारसी, आर्से. लायब्रेरियन, वाडिया लायबरी, पुणे) ... ५२१	१९ उत्तर हिंदुस्थानांतील साखरेचे कारखाने ५२८
५ आयुर्विध्याची प्रगति (ले. ग. स. मराठे, एम. ए., ए. आय. ए., अंबचुअरी) ... ५१५	९ व्यक्ति एक पण सभा-सदृचें अनेक (ले. "दत्तकामा") ... ५२३	१५ राष्ट्राची भावी पिढी (ले. वि. पो. बापट, डी. एम. इ. इ., पुणे इ. सहाय्य कं.) ... ५२३	२० हिंदुस्थानची शिर-गती ... ५२९
६ महायुद्ध कालांतील वृत्तपत्रवधांची विकट	१० हुंहुचा, चेक व ह्याफ्ट		२१ हिंदी चलनी नोटांची परिस्थिति ... ५४१

जाहिरातींची अनुक्रमणिका

पृष्ठ	पृष्ठ	पृष्ठ
१ विजय टेक्स्टाईलस लि. ... ५०५	३२ सी. आर. शेवक ... ५३९	
२ युद्धमहाराष्ट्र शुभारं. लि. ... ५०६	३३ जे. जी. दामार ... ५३९	
३ सांगली बँक लि. ... ५०७	३४ बापट मद्रस ... ५३९	
४ पुणे सेंट्रल को. बँक लि. ... ५०७	३५ व्ही. पी. बेडेकर ... ५४०	
५ प्रॅसिडेन्सी इ. बँक लि. ... ५०८	३६ द. रु. साठे मद्रस चेंपूर लि. ... ५४०	
६ वेस्टर्न इंडिया कं. लि. ... ५०८	३७ माधवाश्रम ... ५४०	
७ न्यू सिटिव्हन बँक लि. ... ५१४	३८ अवर होम ... ५४०	
८ दामोदरदास भगवानदास ... ५१६	३९ साठे बँच, पुणे ... ५४३	
९ महिंद्रकर मद्रस ... ५१७	४० बापटी सॅ. को. बँक लि. ... ५४३	
१० को. जुकडेपो ... ५१८	४१ कोल्हापूर अ. को. बँक लि. ... ५४३	
११ पापोनियर ड्राईंग हाऊस ... ५१८	४२ द. ना. हेजीव ... ५४३	
१२ कर्मारी अ. बँक लि. ... ५१८	४३ पेन्टर ए. जी. बेडेकर ... ५४३	
१३ सहकार ... ५१८	४४ सोलापूर ग्लास वर्क्स लि. ... ५४३	
१४ एल. एस. जी. डी. ... ५२०	४५ कामनवैथ अं. कं. लि. ... ५४४	
१५ बँक ऑफ इंडिया ... ५२०	४६ 'संगम' ... ५४४	
१६ जे. जी. येसास आणि कं. ... ५२१	४७ मोहन बोध कंपनी ... ५४६	
१७ पुणे इ. स. कं. लि. ... ५२२	४८ मुजुमदार टोप वर्क्स ... ५४६	
१८ सदर्न विटिंग वर्क्स लि. ... ५२२	४९ म. गो. कुलकर्णी आणि कं. ... ५४६	
१९ देवकरण मानजी बँक लि. ... ५२३	५० बायो टोना ... ५४६	
२० श्रीलक्ष्मी सॅ. को. बँक लि. ... ५२३	५१ मधुमेहाशील औषध ... ५४७	
२१ वृत्तपत्रपेन्वर पन्वेल, लि. ... ५३३	५२ पूना गेस्ट हाऊस ... ५४७	
२२ इंडियन प्रो. इ. कं. लि. ... ५३४	५३ हेअर कटिंग सलून ... ५४७	
२३ कराड अ. को. बँक लि. ... ५३४	५४ पोवाल ब्लॅक टूथ पावडर ... ५४७	
२४ न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लि. ... ५३४	५५ ओगले ग्लास वर्क्स लि. ... ५४८	
२५ संत सखु ... ५३५	५६ डोंगरे बालामुल ... ५४८	
२६ ओथ न्यू. विमा कं. लि. ... ५३६	५७ मिरज स्टेट बँक लि. ... ५४९	
२७ टूस्ट ऑफ इंडिया अँडु. कं. लि. ... ५३६	५८ बँक ऑफ महाराष्ट्र लि. ... ५४९	
२८ बुधगांव बँक लि. ... ५३८	५९ बीव्हे मॅ. को. बँक लि. ... ५५०	
२९ अर्बन को. बँक लि. ... ५३८	६० सारस्वत को. बँक लि. ... ५५१	
३० रम्य वाचनालय ... ५३८	६१ आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि. ... ५५१	
३१ मिडे आणि सन्स ... ५३९	६२ आयुर्वेदाश्रम कामती लि. ... ५५२	
	६३ डॉकन पेपर मिल्स लि. ... ५५३	

“अर्था”चा पुढील अंक

अर्थाचा ता. २९ ऑक्टोबरचा अंक दिवाळीनिमित्त बंद राहिल आणि त्यापुढील अंक ता. ५ नोव्हेंबर रोजी प्रसिद्ध होईल.

विविध माहिती

लष्करी मोटारींच्या अपघातामुळे होणारे नुकसान

लष्करी मोटारींच्या झायक्लरच्या निष्काळजीपणाने हाकण्यामुळे अनेक ठिकाणी अपघात घडतात. त्यामुळे होणारी नुकसानी अपघातांत सापडणारास भरून मिळते किंवा नाही, हा प्रश्न उपस्थित झाला आहे. त्यासंबंधात असोसिएटेड चेंबर्स ऑफ कॉमर्स ऑफ इंडियाने हिंडुस्थान सरकारकडे विचारणा केली आहे. इंग्लंडमध्ये लष्करी मोटारहाक्याविरुद्ध नुकसान-भरपाईचा दावा आणता येतो व झायक्लरस भावावी लागणारी रकम सरकार देते. म्हणजे, झाजमी मोटारींसाठी सापडणाऱ्यांपेक्षा लष्करी मोटारींसाठी सापडणाऱ्यास नुकसान-भरपाई तेथे मिळण्याचा संभव अधिक असतो. प्रत्यक्ष सरकारविरुद्ध मात्र दावा आणता येत नाही.

“गंगाधरकम्”

“गंगाधरकम्” ह्या नावाचे कवि कालिदासाचे त्यावर नांव असलेले पुस्तक बिहारमधील एका खेडेगांवातील पंडित त्रिगुणानंद शुक्ल ह्यांस त्यांचे बरी सापडले आहे. जगप्रसिद्ध कवि कालिदास व पुस्तकावरील नांव असलेले कालिदास हे एकच की काय, हे नवी सांपतां येत नाही.

म्हैसूर सरकारच्या नियंत्रणाखालचे उद्योगधंदे

ज्या उत्पादनास लागणारा कच्चा माल मोर्नेपलीचे स्वरूपाचा आहे अथवा तो शेतकरी करीत आहेत, अशा उत्पादनाच्या कारखान्यांची व्यवस्था सरकारी नियंत्रणाखाली असणे हितकारक ठरले आहे, असे आपले मत म्हैसूरच्या दिवाणांनी म्हैसूर दसरा प्रदर्शनाचे वेळी बक्षिसे बाटतांना प्रदर्शित केले.

स्टॅटर्ड टायम

इंडियन स्टॅटर्ड टायम सबंद हिंडुस्थानांत एक तास पुढे करण्याविषयीची मद्रास सरकारची सूचना आहे. तिला मुंबईतील च्यापारी संस्थांनी विरोध दर्शविला आहे.

मद्रासच्या गव्हर्नरांचा सुद्ध-फंड

वरील सुद्धफंडाची रकम १ कोटी, ५५ लक्ष रुपये झाली आहे. त्यापैकी पूर्व गोदावरी व कोझमटूर जिल्ह्याने प्रत्येकी ११ लक्ष आणि मद्रुरा व गुंटूर जिल्ह्यांनी प्रत्येकी १० लक्ष रुपये दिले आहेत.

टि. से. सर्टिफिकेटिड कंपनीसाठी बँकेचे सहकार्य

अहमदाबाद येथील एका बँकेच्या नोकरवर्गांनी १२,८०० रुपयांची डिफिन्स सेव्हिंज सर्टिफिकेटिड घेतली आहेत. बँकेने ९०% रकम कर्जाळ दिली आहे, ती सर्टिफिकेटिड धारण करणारांना मासिक हप्त्यांनी फेडावण्याची आहे.

इंडियन पेट असोसिएशन

हिंडुस्थानातील रंग, व्हाईस, इत्यादींच्या कारखानदारांनी आपल्या हितसंबंधांचे संरक्षण करण्याकरिता वरील नांवाची एक संस्था काढली आहे.

सांगली बँक लि. ची ज्युबिली

सांगली बँक लि. ने आपली रौप्यज्युबिली नुकतीच साजरी केली. त्यावेळी बँकेने युद्धफंडास १ हजार रुपयांची देणगी दिली.

खटाव मकनजी रिप. अॅन्ड वी. कॅ. लि.

वरील कंपनीने २० जून, १९४१ असेर संपलेल्या वर्षी १ कोटी, १० लक्ष रुपयांचे सुत व फायद विकले; म्हणजे त्यापूर्वीच्या वर्षीपेक्षा विक्रीत ५७% वाढ झाली. गिर्णोति एकूण ४८ लक्ष रुपयांची फायदा लागली. कंपनीस १० १/२ लक्ष रुपये नफा झाला व तिने १०% डिव्हिडेंड वाटले.

“बाँबर कमांड”

ब्रिटिश वैमानिक सात्याने प्रसिद्ध केलेले “बाँबर कमांड” ह्या पुस्तकाच्या पहिल्या आवृत्तीच्या ३ लक्षा प्रती पुस्तकाच्या प्रसिद्धीचे दिवशीच संपल्या. सुमारे २५ भाषांत त्याच्या ४० स्वतंत्र आवृत्त्या आता काढण्यात येणार आहेत.

मॅटर्निटी बेनिफिट

खाणीतील स्त्री-कामगार बाळंत होण्यापूर्वी काही काळ व नंतर काही काळ त्यांच्या कामाचे नियंत्रण करणारे व त्यांस भत्ता देणारे एक बिल मध्यवर्ती असेंब्लीच्या येत्या अधिवेशनांत मांडण्यात येणार आहे.

सबंद हिंडुस्थानासाठी गुमास्ता कायदा

दुकाने, व्यापारी संस्था, हॉटेले, सिनेमागृहे व नाटकगृहे ह्यांतील नोकरांस आठवड्यांतून एक दिवस सुट्टी देणारे एक बिल मध्यवर्ती असेंब्लीच्या येत्या बैठकीत सरकार मांडणार आहे. आणखी अर्धा दिवस सुट्टी दिली पाहिजे, अशी तजवीज वाटेल तर प्रांतिक सरकारांनी करावयाची आहे. हा कायदा स्वतःस लागू करणे न करणे हे प्रांतिक सरकारांच्या इच्छेवर अवलंबून आहे.

अफगाणिस्तानाचे हिन्दुस्थानावर अवलंबन

अफगाणिस्तानास लागणाऱ्या पेट्रोलपैकी एक तृतीयांश रशियांतून व दोन तृतीयांश हिंडुस्थानांतून जात असे, परंतु आता अफगाणिस्तानास पेट्रोलसाठी हिंडुस्थानावर सर्वस्वी अवलंबून रहावे लागत आहे. हिंडुस्थानाने पेट्रोलचा पुरवठा २५% ने कमी केला आहे, त्यामुळे दळणवळणास अडचण भासू लागली आहे. तथापि, अफगाण सरकारने काबूल ते पेशावर जोरी सहिंस चाळू ठेवली आहे.

हिटलरचे नवे पुस्तक?

रशियांतील युद्ध संपल्यानंतर त्यासंबंधी हिटलर लिहीत असलेले पुस्तक प्रसिद्ध होईल, अशी लंडनहून बातमी आली आहे. सुद्धाची दैनंदिन माहिती त्यांत देण्यात येईल.

नात्सींच्या जुलमाचा हॉलिवुडवर परिणाम

युरोपाचा बहुतेक भाग जर्मन नात्सींच्या पायाखाली तुडवला गेल्याने हॉलिवुडच्या चित्रपटांचे तेथील मोठे गि-हाइक नाहीसे झाले आहे. चवदा देशांतील मिळून ११,१६० सिनेमागृहे बंद पडली असून त्या देशांतील सुमारे १५ कोटी रहिवाशांपैकी निम्म्या प्रेक्षकांस ती पारली झाली आहेत.

सिमेटचे उत्पादन

हिंडुस्थानांत सिमेटच्या मोठ्या प्रमाणावरील उत्पादनास १९१४ साली प्रारंभ झाला. सध्या त्याच्या २० कंपनी असून त्यांचे वार्षिक उत्पादन १० लक्ष टनांपेक्षा अधिक आहे. हिंदी सिमेट उद्युक्त दजाचे असल्याने विदेशी सिमेटला त्याने पार मागे सारले आहे.

वर्ष
७ वें

अर्थ

अंक
४३ वा

बुधवार, ता. २२ ऑक्टोबर, १९४१

✽ स्वतः सा 'बँक' म्हणवणाऱ्या संस्थांची जबाबदारी ✽

कंपन्यांच्या कायद्यांत सूचित दुरुस्ती

बँकांच्या व्यवहारांचें नियमन करणारा स्वतंत्र कायदा हिंडुस्थानांत अस्तित्वांत नाहीं. असा कायदा असणें अगत्याचें असल्याविषयीं अनेकवार सूचना करण्यांत आल्या आहेत आणि त्याचा एक मसुदाहि अलीकडे सरकारनें लोकमत प्रदर्शनासाठीं प्रसिद्ध केला होता. त्या मसुद्यासंबंधानें कित्येक सूचनाहि संबंधी लोकांनीं सादर केल्या होत्या. परंतु असला वादग्रस्त व गुंतागुंतीचा प्रश्न हातीं घेण्यास सध्याची परिस्थिति अनुकूल नाहीं ह्या मुद्यावर सरकारनें त्याचा विचार करण्याचें पुढें ठकठकलें. संयुक्त भांडवलच्या मंडळाच्या १९१३ सालचा व पुढें १९२६ मध्यें दुरुस्त झालेला जो कायदा आहे, त्यांतच बँकांचे संबंधी काहीं कलमें घालून त्या संस्थांच्या व्यवहाराच्या नियमनाची व्यवस्था हिंडुस्थान सरकारनें केली आहे. स्वतंत्र व व्यापक कायद्याच्या अभावीं बँकांच्या नियंत्रणाची तरतूद तात्पुरती त्या रीतीनें करण्यांत आली आहे. ह्यामुळे या संबंधांत काहीं अडचण बासल्यास किंवा विशिष्ट योजना अमलांत आणणें आवश्यक वाटल्यास कंपन्यांच्या वर निर्दिष्ट केलेल्या कायद्याच्या दुरुस्तीच्या मार्गांनच तो प्रश्न सोडवणें भाग आहे हें उघड आहे. अशा प्रकारची एक दुरुस्ती करण्याचें हिंडुस्थान सरकारनें ठरवलें असून त्याबाबत लोकमत अजमावण्यांत येत आहे.

कंपन्यांच्या कायद्यांत बँकिंग कंपन्यांच्या प्रकरणांत २७७ एफ ह्या कलमांत "बँकिंग कंपनी" कोणत्या संस्थेस म्हणावें ह्याचा खुलासा केलेला आहे. चेक किंवा तसल्याच दुसऱ्या आज्ञापत्रांन गिन्हाइफास काढून घेतां येईल असा पैसा ठेव म्हणून स्वीकारणें हें बँकिंगच्या धंद्याचें प्रमुख लक्षण मानण्यांत येतें आणि त्याचा वरील कलमांत उल्लेख असून ह्याशिवाय अशा कंपनीनें कोणते व्यवहार केले तरी चाळतील ह्याचा तपशील दिला आहे. त्यांत १७ बाबी आहेत आणि बँकर्स सामान्यतः ज्या प्रकारांचा व्यवहार करतात त्यांत निष्कारण त्यांची कुंचवणा होऊं नये हा तथें उद्देश आहे. १९३६ सालानंतर स्थापन होणाऱ्या बँकांवर काहीं निबंध २७७कलमांत घालण्यांत आले आहेत. त्यांमध्ये, सर्व बँकांनी आपल्या ठेवींच्या विशिष्ट प्रमाणांत रोकड जवळ बाळगली पाहिजे आणि त्याविषयीचे आकडे दर माहिन्यास कंपन्यांच्या रजिस्ट्रारकडे दाखल केले पाहिजेत असा एक नियम आहे. ह्या निबंधाचा हेतु उघड आहे. बँकांनी स्वीकारलेल्या ठेवी योग्य वेळीं मागणीवरह्मकम परत करतां घेण्यावर त्या संस्थांची सुरक्षितता अवलंबून रहाते. तथापि काहीं बँका सावधगिरीचें हें अत्यावश्यक धोरण संभाळीत नाहींत आणि ठेवीदारांचा पैसा धोक्यांत आणतात. अशा प्रकारास आळा बसवा ह्या उद्देशानें रोकड शिल्लकेबाबतचा नियम केलेला आहे. बँकांच्या व्यवहाराचें नियमन

कायद्यानें करण्याचें कारण, 'बँक' ह्या नांवावर जनतेचा विश्वास बसतो आणि लोक त्यांमध्ये ठेवी ठेवतात म्हणून ठेवीदारांच्या हिताचें संरक्षण करण्याची जबाबदारी सरकारवर येते, हें आहे.

ठेवींच्या विशिष्ट प्रमाणांत रोकड हाताशी बाळगून त्या विषयीचे मासिक तत्के रजिस्ट्रारकडे पाठवण्याची अट "बँक" हें नांव धारण करणाऱ्या संस्थांवर कंपन्यांच्या कायद्यानें लादिली असल्याचें वर सांगितलें आहे. तथापि, कित्येक 'बँका' ह्या अटीमध्युन निसटण्यासाठी पळवाट काढतात असें निर्दर्शनास आले. असल्यानें त्यावर उपाय योजणें सरकारास जरूर वाटत आहे. एकूण १,४२१ विगार शेडबूल्ड बँकांपैकी फक्त ६७२ संस्था रोकड शिल्लकेविषयी रजिस्ट्रारना माहिती पुरवतात किंवा योग्य प्रमाणांत रोकड जवळ ठेवतात असें आढळून आले आहे आणि अशा रीतीनें कायद्यांतलें निबंधाचा हेतु निष्फळ करून टाकण्यांत येत आहे. आपण ह्या निबंधाच्या कक्षेत येत नसल्यानें त्यानें बांधलेली नाहीं असें ह्या बँकांचें म्हणणें आहे. 'चेकच्या मार्गांन काढून घेतां येतील अशा ठेवी स्वीकारण्याचा 'प्रमुख व्यवहार असणें' हें बँकांचें लक्षण वर निर्दिष्ट केलेल्या २७७ एफ ह्या कलमांत दाखल आहे. अवतरणांत दिलेल्या प्रकारचा आपला प्रमुख पंदाच नाहीं असा ह्या बँकांचा युक्तिवाद असून न्यायमंदिरांतहि काहीं ठिकाणीं तो मान्य करण्यांत आला आहे. लहान आकाराच्या बँकांचे बावतीत कोणत्या बँका कायद्याच्या कक्षेत येतात आणि कोणत्या येत नाहींत हें कंपन्यांच्या रजिस्ट्रारला ठरवण्याची अडचण भासते. लहान सहान बँकांचा 'प्रमुख व्यवहार' कायद्यांत सांगितलेला असेल किंवा नाहीं ह्या विषयीच्या निर्णयाचे बाबतीत मतभेद होण्यासारखा असल्यानें सरकारनें मूळ कायद्याच्या कलमांत स्पष्टीकरण करण्याचें ठरवलें आहे. वर वर्णिल्याप्रमाणें ठेवी स्वीकारणें हा कोणत्याहि बँकेचा मुख्य व्यवहार असो वा नसो, तिच्या नांवांत 'बँक' 'बँकर' किंवा 'बँकिंग' ह्या शब्द आला कीं ती संस्था कायद्याच्या निबंधांस पात्र होईल अशा आशयाची दुरुस्ती करण्याचा सरकारचा विचार आहे. आपल्या नांवांत वरील शब्द न येऊं देतां कित्येक संस्था बँकिंगचा व्यवहार करतील आणि कायद्याच्या निबंधांतून निसटूं शकतील हें सरें. तथापि, 'बँक' ह्या नांवानें जनतेची दिशामूल होण्याचें बंद पडेल आणि स्वतःच्या पैशाच्या सुरक्षितपणाची जबाबदारी ठेवी ठेवणांवर राहील. शिवाय, स्वतःस 'बँक' न म्हणतां ठेवींचे व्यवहार करणाऱ्या संस्थांच्या व्यवहाराची छाननी करून त्या कायद्याचे कक्षेत येतात असा निर्णय देण्यास रजिस्ट्रार व्हास मोकळीक राहीलच. आपला पैसा ठेव म्हणून बँकबजा संस्थांचे स्वाधीन करणाऱ्या सामान्य जनतेच्या हद्दीनें सरकारनें योजिलेली कायद्याच्या दुरुस्तीची व्यवस्था योग्य आहे असेंच म्हटलें पाहिजे. ताक मागावयास जाणाऱ्यां भांडे ठरवण्यांत काय स्वास्थ आहे ? असें 'बँक' हें नांव धारण न करतां ठेवी स्वीकारणाऱ्या काहीं संस्थांस सरळ विचारात घेण्यासारखें आहे.

स्फुट विचार

दिवाळी

हिंदुलशाहीच्या राक्षसी महत्त्वाक्षिने अनेक लहानमोठ्या राष्ट्रांच्या स्वातंत्र्याचा बळी घेतला असून तिने आपला मोर्चा रशियाच्या विरुद्ध वळवला आहे. ह्या जगद्व्यापी संकटाचा प्रतिकार इंग्लंड व अमेरिका हीं राष्ट्रे निरकराने करित आहेत आणि त्या कामांत हिंदुस्थानचें प्रथमपासून पूर्ण सहकार्य आहे. हिंदुलशाहीविषयीचा आपला तिटकारा हिंदी जनतेनें एकमुखांन असंदिग्ध रीतीनें व्यक्त केला आहे आणि तिच्या पाडावाचे प्रयत्न चाळले आहेत, त्यांत हा देश परिणामकारक रीतीनें भाग घेत आहे. युद्धाचा लोंढा हिंदुस्थानच्या सरहद्दीस घडका देण्यास जवळ येऊं पहात आहे, अशा स्थितींत स्वसंरक्षणाच्या हद्दीनें हिंदी लोकांस युद्धाचे बाबतींत सर्व प्रकारचे सहाय देण्याचें कर्तव्य बजावावयाचें आहे. व्यापार, उद्योगधंदे, बाजारभाव आणि आर्थिक व सामाजिक राहणी ह्यांवर युद्धमुळे अपरिहार्य रीतीनें होणाऱ्या परिणामांचें विवेचन आम्हीं वेळेवेळेस केले असून होणाऱ्या घडामोडींमधून हिंदी राष्ट्रांनें मार्ग कसा काढावा ह्याचें दिग्दर्शनहि केले आहे. देशाची आर्थिक घडी युद्धपरिस्थितीमुळे विस्कटावी हें स्वाभाविक आहे. तथापि, याच कारणांनें ह्या देशाचें विस्तृत औद्योगिक केंद्र बनून नव्याजुन्या देशी उद्योगधंद्यांस विलक्षण चालना मिळाठी आहे, हें विस्तरांत कामा नये. आज रशियांत घनघोर संग्राम चालला आहे आणि त्याच्या भावी परिणामांच्या कल्पनेनें जगाचें मन व्यग्र होणें सहाजिक आहे. तरीहि लोकांनीं शांत चिन्ता व निश्चयानें परिस्थितीस तोंड देऊन आपला जीवनक्रम सुरळीत चालवणें आवश्यक आहे. ह्याच भावनेनें जनता दिवाळीचा सण साजरा करील ह्यांत संशय नाही. यंदाची दिवाळी आमच्या दाचकांस, मित्रांस व आश्रयादात्यांस सुखाची जाणे, असें आम्ही इच्छितों.

युद्धपरिस्थितीकडे पहाण्याची दूरदृष्टि

पूर्व रणांगणांत युद्धाचा लोंढा रशियांत जसजसा वहात चालला आहे तसतसा रशियन सैन्याचा करारीपणा, चिकाटी व शौर्य हीं अधिकाधिक प्रत्ययास येत आहेत. लेनिनग्राड किंवा मॉस्को हीं शहरे आपल्या हातीं येण्यास आतां कांहीं अवकाश राहिला नाही अशी हिंदुलरानें एका बाजूस बलगना करानी तोंच रशियन फौजांनीं उखट हल्ले करून किंवा आपलीं ठाणीं घट्ट धरून घसून सज्जीब चाल कुंडित करून टाकावी असा प्रकार दुसऱ्या बाजूस घडून यावा हा अनुभव कित्येक आठवडे घेत आहे. पुढें चाल करून जात असतां प्रत्येक पावलास रशियाचे भयंकर आघात सोसण्याचा प्रसंग जर्मन सैन्यास प्रत्येकीं आला आहे. रशियाच्या मानाने जर्मनीपाशी युद्धसामुग्री अधिक असून हिंदुलरनें ती भरमसाटपणानें सर्वण्याचा क्रम चालू ठेवला आहे. फिन्लंड, हंगेरिअन्स, रुमानिअन्स व बल्गेरिअन्स ह्यांच्या फौजा त्यानें स्वतःच्या सहायास आणल्या आहेत त्या वेगळ्याच. आपली होणारी पीडेहाट किंवा हानी रशियन सेनानींनीं कधीच नाकबूल केलेली नाही. जर्मनीचा होणारा नाश मात्र त्यांनीं स्पष्ट

करून सांगितला आहे. येथें सर्वांत महत्त्वाची गोष्ट लक्षांत ठेवावयाची आहे ती ही आहे कीं, रशियाच्या सैन्याची फळी त्याच्या सेनानींनीं कधीच पुन्हा दिलेली नाही. त्याचप्रमाणें, जर्मनीची पूर्व रणांगणांत कितीहि प्रगति झाली तरी रशियाचें लढण्याचें सामर्थ्य लंगडें पडावयाचें नाही हें प्रत्यक्ष अनुभववाचकन आतांपवेत सिद्ध झाले आहे. प्रस्तुत चाललेल्या लढायांचे योगानें जर्मनीची लष्करी शक्ती पुष्कळच घटल्यावाचून रहावयाची नाही आणि ह्यापुढे इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचे सहाय्यानें रशिया आपल्या सैन्याची नवी रचना करून अधिक उत्साहानें लढण्यास तयार व्हावयाचा आहे. प्रस्तुत युद्धांत मागील महायुद्धाप्रमाणें तुलनात्मक आर्थिक बळच अंतिम विजयाचें निर्णायक ठरणार आहे. युद्धपरिस्थितीचा विचार करतांना दूरवर दृष्टी केऊन पुढील घडामोडींचा कयास बांधला पाहिजे.

मध्यवर्ती सास्त्र-समिती

स्वदेशी सास्त्रेच्या संघर्शांत उद्भवणाऱ्या प्रश्नांचा विचार व निकाल करण्याच्या कार्यासाठी सेंट्रल कौन्सिल कमिटीच्या धर्मीवर एक मध्यवर्ती सास्त्रसमिती स्थापली जावी अशी सूचना हिंदुस्थान सरकारचे व्यापारमंत्री सर ए. रामस्वामी मुद्दलियार हानीं काहीं महिन्यांमार्गे केली होती. इंपीरियल कौन्सिल ऑफ अॅग्रिकल्चरल रिसर्चच्या सास्त्र कमिटीची समा नुकतीच दिव्डी येथें भरली होती. तीमध्यें सदरहु सूचना चर्चेसाठी पुढें आली असतां मध्यवर्ती सास्त्रसमितीची घटना वगैरे तयार करण्याकरितां तो प्रश्न सर श्रीराम व मि. खारेघाट ह्यांच्याकडे सोंपवण्यांत आला. ह्या समितीच्या मुद्राशी-अशी कल्पना आहे कीं तिच्यामध्ये ऊस पिकवणारे, सास्त्र बनवणारे व सास्त्रेचे व्यापारी ह्यांचा समासद् म्हणून समावेश व्हावा, तांत बिन अधिकारी समासादांचें संस्थापित्व असवें आणि संशोधनादि कामाकरितां तिला द्रव्यसहायाची स्वतंत्र व्यवस्था असावी. सर श्रीराम व मि. खारेघाट आपली समितीची योजना हिंदुस्थान सरकारास सादर करतील आणि तिला आवश्यक असलेल्या पैशाच्या तरतुदीचा विचार त्यांस करावा लागेल. सास्त्रेच्या धंद्याच्या निरनिराळ्या शाखांच्या प्रतिनिधींस एकत्र आणून एका मध्यवर्ती प्रातिनिधिक मंडळामार्फत त्या धंद्याच्या अडचणी दूर करणें व त्यांत सुधारणा घडवून आणणें हीं कार्ये अत्यंत महत्त्वाचीं आहेत. उसाची पैदास करणारे शेतकरी, सास्त्र बनवणाऱ्या कारखानदार कंपन्या व सास्त्रेची खरेदी-विक्री करणारे व्यापारी ह्यांचे हितसंबंध कित्येक वेळां परस्परविरुद्ध असल्याचें दिसून येतें. तसेंच, निरनिराळे प्रांत व देशी संस्थानें ह्यांमधील सास्त्रेच्या धंद्याबाबत विरोधी संबंध व परस्पर-स्पर्धा अस्तित्वांत असल्याचें नजरेस येतें. त्या योगानें सास्त्रेच्या धंद्यांत नेहमी अवघड व वादग्रस्त प्रश्न उपस्थित होत असतात. विरोध होईलतेंवदा दूर करून भिन्न भिन्न हितसंबंधांचा मेळ घालणें हें अत्यंत महत्त्वाचें कार्य स्वदेशी सास्त्रेच्या धंद्याचे भावी उत्कर्षाचे हद्दीनें समाधानकारक रीतीनें होणें इष्ट आहे. होऊं घातलेल्या मध्यवर्ती सास्त्र समितीच्या हातून ह्या कार्यास सहाय्य होईल तर त्या धंद्याच्या प्रगतीच्या व स्थैर्याच्या मार्गातली एक मोठी अडचण नाहीशी करण्याचें श्रेय तिला मिळू शकेल. उसाचे पिकाचे संबंधांत आजवर झालेल्या शास्त्रीय संशोधनाचा पुष्कळच उपभोग उत्पादकपणा वाढवण्यांत झालेला आहे. युद्धोत्तर काळांत हिंदी सास्त्रेच्या धंद्यास परदेशी कारखानदारांच्या स्पर्धेस तोंड द्यावें लागणार आहे. ह्या हद्दीनें त्याचें संघटन व

सुधारणा ही एवढापासून पद्धतशीर रितीने हाती घेतली जाणे अंगल्याचें आहे.

बाजारभावाचें नियंत्रण - दिल्ली येथील परिषद

कापड आणि धान्ये ह्यांसारखे काहीं साण्याचे पदार्थ ह्यांच्या किंमती अलीकडे विशेष चढल्याकारणानें सरकारने ह्या कार्यां नियंत्रणाची योजना हाती घ्यावी अशा आशयाच्या सूचना चौहोकेडून आल्याने हिंदुस्थान सरकारने ह्या प्रश्नाची चर्चा करण्यासाठी दिल्ली येथें बोळावलेली परिषद सर ए. रामस्वामी मुदलियार ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली गेल्या गुरुवारी सुरू झाली. बाजारभावाचे नियंत्रणाच्या संबंधांत योजनायच्या उपायांत मध्यवर्ती संस्कार व प्रांतिक संस्कार ह्यांचे सहकार्य अंगल्याचें असल्याने ह्या सर्वांचे प्रातिनिधी ह्या परिषदेस उपस्थित होते. सर ए. रामस्वामी ह्यांनी आपल्या प्रास्ताविक भाषणांत पदार्थांच्या किंमतीविषयीची सामान्य परिस्थिति कोणत्या प्रकारची आहे आणि तिच्या संबंधांत हिंदुस्थान सरकारची भूमिका काय आहे ह्यांचे थोडक्यांत स्पष्ट केलें. प्रस्तुत परिषदेसारख्या दोन परिषदा मागे भरल्या होत्या तेव्हां शेतीच्या मालाच्या किंमती थोड्या फार चढल्या तरी बहुसंख्य शेतकरी वर्गाच्या हिताच्या दृष्टीने विचार करता त्या उतरवण्याचा प्रयत्न करणें जुकीचें होईल असें सर्वसामान्य मत व्यक्त करण्यांत आलें होतें. उत्पादक, शेतकरी वगैरे आणि माल बापरणारी जनता ह्यांपैकी कोणासही अन्याय होणार नाही ह्या बेतानें सरकारने आपलें धोरण निश्चित केलें होतें. चढणाऱ्या किंमतीचा भलताच फायदा मध्यस्थ व्यापार्यांनी घेऊं नये ह्यासाठी नियंत्रणात्मक उपायहि प्रांतिक सरकारांनी घ्यावे हे म्हणले. परंतु अलीकडे काहीं जातींच्या मालाच्या किंमती मर्यादाबाहेर चढल्या असल्याने त्यांच्या नियंत्रणाचा प्रश्न पुन्हां हाती घेण्याची वेळ आली आहे असें हिंदुस्थान सरकारच्या व्यापार-मंत्र्यांनी सांगितलें.

कच्च्या व पक्क्या मालाच्या किंमती

बाजारभावाच्या नियंत्रणाचा प्रश्न किती गुंतागुंतीचा आहे ह्याची कल्पना त्याचे विषयी होणारी टीका व केल्या जाणाऱ्या विविध सूचना ह्यांचे वरून येण्यासारखी आहे. हिंदुस्थान सरकार आपणांस महागाई भत्ता नोकरीस थाबा लागूं नये म्हणून बाजारभाव चढूं देत नाही असा आरोप करण्यांत आला आहे. दुसरा असा आरोप आहे कीं सुद्धेसंत्राच्या बाजूस स्वस्त माल पाठवतां याबा म्हणून सरकार मुद्दाम त्यांच्या किंमती दृढपण देवांत आहे. अशा टीकेत काहींच अर्थ नाही असें म्हणून सरकारवरील आरोप सोळा सर ए. रामस्वामी ह्यांनी इनकार केला. गहू किंवा तांदूळ असल्या मालाच्या किंमती चढूं न देण्याचा प्रश्न उद्भवतच नाही असें ते म्हणाले. उदाहरणार्थ, हिंदुस्थानत गव्हाचें उत्पादन सुमारे ९९ लक्ष टन होतें आणि ह्या देशांतून केवळ एक लाख टन गहू बाहेर जातो. तेव्हां एक लाख टनांची किंमत कमी होण्याच्या हेतूनें सरकार ९९ लाख टनांची किंमत खाली आणतें असें म्हणणें हास्यास्पद आहे असे उद्गार त्यांनी काढले. कापसाच्या कापडाच्या किंमती जून, जुलै महिन्यांत चढूं लागल्या आणि जपानी कापड इकडे येण्याचें बंद होऊन हिंदुस्थानातील गिरण्यांत होणाऱ्या कापडाच्या युद्धासाठी मोठी मागणी आली, ह्यामुळे त्या किंमती अलीकडे आणखी वर गेल्या आहेत.

कापडासारख्या पक्क्या मालाच्या किंमतीचा प्रश्न धान्यासारख्या शेतीच्या मालाच्या बाजारभावापासून भिन्न असून त्याचा स्वतंत्र रितीने विचार होण्याची आवश्यकता उघड आहे. हिंदी गिरण्यांत निरनिराळ्या पांचशे जातींचे कापड तयार होतें, त्यांच्या किंमतीचें नियंत्रण करणें अव्यवहार्य आहे. तथापि, सामान्य स्थितीतल्या लोकांस रोजच्या वापरास लागणाऱ्या कापडाच्या किंमती योग्य मर्यादांत रहातील अशी व्यवस्था करणें अशक्य नाही. वीस नंबरच्या सुताचें कापड सामान्य जनतेस बेताच्या किंमतीत पुरवण्याचा उपाय येथें सुचतो आणि गेल्या महायुद्धांत त्याचा विचार करण्यांत आला होता. ह्या जातीचें जाडेभरदें कापड लोकांस आतां पसंत पडेल किंवा नाही ही गोष्ट चिंतनीय आहे असें सर ए. रामस्वामी म्हणाले. तथापि काहीं विशेष जातींच्या कापडाचा पुरवठा बेताच्या किंमतीत होईल अशी तजवीज सरकारांनीं करणें शक्य आहे असें त्यांनीं सुचविलें. सुताच्या किंमती मर्यादाबाहेर चढल्या असल्याविषयीच्या तक्रारीचा त्यांनीं उल्लेख केला. परिषदेस ह्या संबंद प्रश्नासंबंधी स्वतःचें मत बनवण्यास सहाय्य व्हावे म्हणून गिरणीवाल्यांच्या मंडळांच्या प्रतिनिधींस माहिती देण्यासाठी आपण मुद्दाम आमंत्रण दिलें असल्याचेंहि त्यांनीं सांगितलें.

हिंदुस्थानचा परराष्ट्रीय व्यापार

ह्या देशाचा निर्गत व्यापार गेल्या कांहीं महिन्यांत वाढला आहे हे समाधानकारक आहे. एप्रिल-ऑगस्ट या पंचमासिक मुदतीत साण्याचे जिन्नस, धान्य व तंबाखू ह्यांची निर्गत पूर्ववर्तीच्या त्याच पांच महिन्यांच्या मानानें ५० टक्क्यांनी अधिक होऊन तिची किंमत १८ कोटी, १५ लक्ष रुपये भरली. दिवळ धान्ये, कणीक व चहा ह्यांच्या निर्गतांमध्ये विशेष वाढ झाली. ह्या वाढीबरोबर कच्चा व अर्धा पक्का माल ह्यांच्या निर्गतांमध्ये घट होण्याची प्रवृत्ति बळावली. ही घट सुमारे ३ कोटी रुपयांची झाली आणि तीमध्ये मुख्यत्वेकरून गाळताची धान्ये, कृपास व ताम ह्यांचा हिस्सा मोठा होता. कापडाच्या निर्गत व्यापारांत फेब्रु टक्के विस्तार झाला, तथापि पक्क्या मालाची एकूण निर्गत एप्रिल-ऑगस्ट ह्या मुदतीत पूर्ववर्तीच्या तंतसम महिन्यांचे मानानें २ कोटी, २५ लक्ष रुपयांनी कमी झाली. सुमारे पावणेसहा कोटी रुपये किंमतीची घट नुसत्या तामाच्या कापडांतच झाली. काढ्यांच्या निर्गतांत घटहि मोठी होती आणि तिचें परिमाण सुमारे पावणेदोन कोटी रुपये इतकें होतें. आयातीच्या निरनिराळ्या जातींच्या मालावर नियंत्रण घालण्यांत आल्याकारणानें तिचें प्रमाण उतरतें असणें साहजिकच आहे. तथापि एप्रिल-ऑगस्ट हे पांच महिने घेतले तर गेल्या वर्षाच्या तंतसम मुदतीच्या मानानें आयात व्यापाराच्या किंमतीत १८ कोटी रुपयांची वाढच झालेली असल्याचें दिसून येतें. साण्यापिण्याचे जिन्नस व कच्चा माल ह्यांच्या आयातीत अनुक्रमेकरून २ कोटी, ३२ लक्ष व ५ कोटी रुपयांनी वाढ झाली. कापसाच्या तलम कृपाडास देशांत फार मोठी मागणी उत्पन्न झाल्याने उंची दर्जाच्या कापसाच्या आयातीची किंमत थोड्या प्रमाणांत वर गेली. ह्या कापडाची आयात पांच महिन्यांत ८ कोटी रुपयांची भरली. हा आकडा १९४० सालच्या तंतसम मुदतीपेक्षा १०० टक्क्यांनी अधिक होत आणि १९३९ च्या मानानें ही वाढ १२५ टक्के ज्यास्त होती. पक्क्या मालाच्या आयातीत वाढ झाली, तीत मोटाग्यांझांनी पाहिलें स्थान घटकावले आणि त्यांच्या खालेखाल सूत व कापड ह्यांची आयात झाली. रंग, ओषधे, यंत्रे, घाटू, कागद इत्यादि मालाचीहि किंमत वाढली.

★ ठेवीदारांची स्वतःची बँक ★

“नव्या नागरिकांचे” त्रिजया-दशमीच्या सुमुहूर्तावर सुरू झालेलें वैभवशाली बँक !

बँकेच्या भागविक्री करून उभारलेल्या भांडवलांत रु. ६०,००० नें वाढ

महाराष्ट्राची पहिली शेड्यूल्ड बँक

दी न्यू सिटीझन बँक ऑफ इंडिया लि.

★ हेड ऑफिस : १६ अपोलो स्ट्रीट, फोर्ट, मुंबई. ★

बोर्ड ऑफ डायरेक्टर्स :

अध्यक्ष—श्री. जमनादास एस. मेहता, एम. ए., एलएल. बी., बार-अॅट-लॉ, एम. एल. ए. (सेंट्रल असेंब्ली)
मुंबई सरकारचे माजी अर्थमंत्री व नॅशनल डिफेन्स कॉन्सिलचे सभासद.
उपाध्यक्ष व ठेवीदारांतर्फे डायरेक्टर : श्री. ल. व. भोपटकर, एम. ए., एलएल. बी., ट्रस्टी, केसरी व मराठा.

सर एच. पी. वस्तु, बी.ए., एलएल. बी., बार-अॅट-लॉ, रिटायर्ड
चॉफ प्रेसिडेन्सी मॅजिस्ट्रेट, मुंबई.
रावसाहेब आर. एस. आठवले, बी. ए.,
सांगलीचे माजी दिवाण.
शि. पी. बी. गोळे, बी. ए., एलएल. बी.,
अॅडव्होकेट, माजी जर्मन-महसूल मंत्री, मध्यभांत सरकार.
शि. जी. एस. मराठे, एम. ए., ए. आय. ए., अॅक्चुअरी.

रावसाहेब एन. बी. देशमुख,
माजी सरकारी वकील, अहमदनगर.
शि. भगवानजी सुरारजी गोकुळवास,
मॅ. एजंट : दी बीबे टायर सन्डिस्त लि.
शि. बी. सी. गरवारे, गव्हर्नमेंट डायरेक्टर : गवारे मोटर्स लि.
शि. जी. व्ही. पुराणिक, गव्हर्नमेंट डायरेक्टर : श्रीवृत्तपारिष्वर लि.
सेठ गोविंददास नारायणदास बनातवाले, मुंबई.

★ युद्धजन्य परिस्थितीतहि होणारी सतत प्रगति ★

बोलक्या आंकड्यांची कामगिरी

सर्तीत	शेअर्सविक्रीचे रोस भांडवल	एकूण ठेवी	एकूण चालू भांडवल
	रुपये	रुपये	रुपये
ता. ११-११-१९३९	५,०६,७११	१०,५७,०००	१६,५७,०००
दुसऱ्या ताळेबंद्याच्या वेळीं		बिलें सोडून.	
११-१-१९४१	५,०६,७११	१९,८५,०००	२५,०१,०००
तिसऱ्या ताळेबंद्याच्या वेळीं		बिलें धरून.	
७-१०-१९४१	५,६६,५००	२३,१०,०००	२८,१०,०००
अगदी अलीकडे		बिलें सोडून	

५% क्युमुलेटिव्ह प्रेरन्स भागिदारांना पहिल्या दोन वर्षांत ५ टक्के नफा वाटण्यांत आला आहे.

कामांचे नियम.

- ★ चालू व सेव्हिंग बँक सर्तीत उपडली जातात.
 - ★ सेव्हिंग बँक सात्यावार २ ते २१ टक्के व्याज दिलें जातें.
 - ★ चेकनं आठवड्यांतून दोनदा रकम काढतां येते.
 - ★ सुवत ठेवी : १ ते ५ वर्षांच्या मुदतीच्या स्वीकारल्या जातात. रु. १०० पासून पुढें. व्याजाच्या दराची चौकशी समस्त अगर् पत्रद्वारे.
 - ★ साविताथ बँकेचे सर्व व्यवहार केले जातात.
- शाखा : (स्थानिक) — (१) गिरगांव मुंबई नं. ४. (२) दादर (B. B. & C. I.) मुंबई नं. १४.
(३) जव्हरी बाजार मुंबई नं. २.
- (बाहेर) — (४) नाशिक (५) कोल्हापूर (६) सोलापूर (७) सांगली.
- अधिक माहितीसाठी समस्त जेदा अगर् लिहा—

द. दा. देशपांडे, बी. ए.,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

आयुर्विण्याची प्रगति

आयुर्विण्याची सुरवात हिंदुस्थानांत होऊन पुष्कळ वर्षे झाली असली तरी हिंदी आयुर्विण्याची सरी सुरवात १८०० पासून झाली असे म्हणावयास हरकत नाही. १९१२ पर्यंत आयुर्विण्यासंबंधी हिंदुस्थानांत कायदा असा नव्हता. तथापि, तोंपयेंत स्थापन झालेल्या कंपन्या आपले काम फार संभाळून करीत, कारण विलायती तेवढे आदर्शभूत अशी भावना सगळीकडे असे आणि विलायती कंपन्यांच्या हिंदुस्थानांतील शाखांचे अनुकरण करण्याची प्रवृत्ति लोकांमध्ये असे. १९१२ चा कायदा झाल्यानंतर १९२४ पर्यंतचा एक काळविभाग मानता येईल. या विभागामध्ये ज्या विमा कंपन्या स्थापन झाल्या त्यांची प्रवृत्ति जरा निराळी होती. १९०५ मधील बंगालच्या फाळणीची चळवळ व १९२० मधील असहकाराची चळवळ यांमुळे जनतेच्या मनांत एकप्रकारची चंडखोरी उत्पन्न झाली होती आणि या मुदतींत निघालेल्या कंपन्यांच्या चालकामध्ये जबाबदारीचा भाग कमी असून स्वैरपणाचा भाग जास्ती होता. तसेच लढाईच्या काळा-मुळे जी एक प्रकारची कुत्रिम श्रीमंती जनतेमध्ये आली, तीमुळे भावनांच्या बळावर जनतेचा विश्वास संपादन करून घेण्याची प्रवृत्ति जास्त झाली. १९२४ ते १९३७ चा तिसरा काळसंद यामध्ये तर ही बेजबाबदार प्रवृत्ति अधिकच वाढली आणि नालायक कंपन्या बऱ्याच निघाल्या. या सर्व कंपन्यांना आपले जीवन कठण्यासाठी काही तरी सुस्थितीचा देवाला मांडणे आवश्यक झाले. प्राथमिक अवस्थेत बहुतेकांच्या हातून थोडासा अडाणीपणा व जुका होतातच. परंतु प्रत्येक व्हॅल्युएशनच्या वेळेला अंक्जुअरीकडून मिळणाऱ्या सावधगिरीचा इशारा कंपन्यांकडून जुमानण्यांत आला नाही व आयुर्विण्याची सुरक्षितता धोक्यांत येण्याची भीति सर्व जनतेला वाटू लागली. या धोक्या-संबंधी मुख्य दोन-तीन गोष्टी लक्षांत घेणे आवश्यक आहे.

एक म्हणजे मॅनेजिंग एजन्सीची पद्धत. कंपनीला जितका फायदा मिळेल त्यावर मॅनेजिंग एजन्सीचे कर्तृत्व अजमावण्याच्या पेत्रजी कंपनीला जितके काम मिळेल त्यावर मॅनेजिंग एजंटची योग्यता व अर्थलाभ अवलंबून देवण्यांत आल्यामुळे सर्वांवर नियंत्रण राहिले नाही आणि नव्या लहान कंपन्यांनी बाजार विघडवून टाकल्यामुळे मोठ्या कंपन्यांनाही सर्वांचे घोरण काटक-सरीचे ठेवणे कठीण जाऊ लागले.

दुसरी गोष्ट अशी की, स्वदेशी कंपन्यांना विलायती कंपनी व निरुद्ध शगडावयाचे होते. कळू बुकावरून असे दिसून येते की, परदेशी कंपन्यांना मोठमोठ्या रकमांचे विमे मिळतात. त्यामुळे त्यांचे सर्वांचे प्रमाण आपोआप कमी पडते. कारण, एक एक हजारच्या पांच पॉलिसीकरिता कंपनीला जितका सर्च येतो त्यापेक्षा पांच हजारची एक पॉलिसी असली तर तो बराच कमी येतो. शिवाय, लौकिकाच्या दृष्टीने परतावा परदेशी कंपन्यांना हिंदी कंपन्यांपेक्षा काम मिळविणे सोपे जाते. अशा रीतीच्या या शगड्यांत हिंदी कंपन्यांना अनुकूल असलेले सरकार हिंदुस्थानांत नव्हते.

तिसरी गोष्ट अशी की, मॅनेजिंग एजंट्स जेथे समजूनदार असतील तेथे सुद्धा डायरेक्टर लोक अडाणी व स्वार्थी असून

आपली अधिकार-बजावणी गैरशिस्त रीतीने करीत. परदेशी कंपन्यांच्या डायरेक्टर लोकांत जी एक अनुभवाची शिस्त व व्यावहारिक नीति असते ती आमचे लोकांत अजून आढेली नाही.

या कारणांमुळे आयुर्विण्याच्या प्रगतीत घोषा उत्पन्न होऊन नवीन कायद्याची आवश्यकता भासू लागली. तथापि, नवीन कायदा होताना जी एक सळवळीची परिस्थिती त्यावेळी होती तिच्या योगाने कायदांत बरेच दोष राहून गेले, त्यापेकी काही तपशीलाचे दोष मागावून सुधारले गेले. परंतु तात्त्विक दृष्ट्या जे दोष राहिले आहेत ते अजून बरेच बौध्द आहेत. या सर्व दोषांचे वर्णन करण्याची ही जागा नाही, परंतु एकदोन मूलभूत गोष्टींचे निदर्शन करणे आवश्यक आहे.

हा कायदा पास झाला ते वेळी हिंदुस्थानांतील आयुर्विण्याच्या परिस्थितीसंबंधाने एकप्रकारचे विवक्षित पावट वातावरण देशांत निर्माण केले गेले होते. या पावटपणाचा परिणाम असेल्लेतील काँग्रेस पक्षावर सुद्धा होऊन त्या पक्षाचे पुढारी सरकारी मंत्र्यांच्या आहारी गेले होते. कंपन्यांच्या हातांतील पैसापेकी निःस्वाहून अधिक पैसे सरकारी प्रॉमिसरी नोटांमध्ये घातले पाहिजेत असे जे कळम आहे त्यावरून हे सिद्ध होते. सुपरिटेण्डंट हा अंक्जुअरी असला पाहिजे असे मोघम कळम कायद्यांत चालून इंग्लंडमधील एक सहानुभूति-शून्य मनुष्य सुपरिटेण्डंटच्या जागेवर सरकारने आणून ठेवला व त्याच्याकडून जो कारभार चालला आहे तो एकाद्या कडक पंतोजी-प्रमाणे चालला आहे असे सगळीकडून येणाऱ्या तक्रारींवरून दिसून येत आहे. सरकार हे यंत्र आहे व कायदा ही त्यातील चक्रे आहेत अशा भूमिकेवर व्यवहार चालला आहे. सरकार व कायदे हे प्रजेसाठी असतात; प्रजा ही सरकार किंवा कायद्यासाठी नसते ही गोष्ट दृष्टीआड केली गेली आहे. माझ्या मताने हाच कायदा सहानुभूतीच्या घोरणाने जर अंमलांत आणला तर राष्ट्रीयत्वाच्या दृष्टीने सुद्धा देशांतील परिस्थिती याहीपेक्षा अधिक सोयीने व परिणामकारक रीतीने सुधारता येईल. आयुर्विमा ही गोष्ट इतर व्यवहारांच्या मानाने अधिक पवित्र आहे ही गोष्ट जरी गृहित धरली तरी राष्ट्राच्या इतर आर्थिक व्यवहारांत कायद्याच्या सन्दांतून पटवाटा काढून किंवा कायदा न जुमानता जे अनेक गुन्हे, फसवणुकी, द्रव्यहानि बगैरे होत आहेत ते जर सरकारला चालतात तर आयुर्विण्याचा बाबतीतच इतका सोबळेपणा व इतकी भयंकर निष्ठुरता बाळगण्याची काय आवश्यकता आहे ?

सहानुभूतीची मी एक दोन उदाहरणे देतो. सध्याच्या कायद्याप्रमाणे इंग्लंडमधील परीक्षा घेणाऱ्या दोन संस्थांच्या चाळणीतून निघालेली माणसे एवढ्यांनाच अंक्जुअरी म्हणता येते. अंक्जुअरीचे ज्ञान देणारी व परीक्षा घेणारी संस्था हिंदुस्थानांत निर्माण करणे सरकारला मुळीच अशक्य नाही. ऑट्टरच्या परीक्षा घ्यावयाची सरकारने व्यवस्था केली आहे तर अंक्जुअरीची तशीच व्यवस्था करावयास काय हरकत आहे ? आयच्या स्थितीमध्ये अंक्जुअरीच्या धंद्यामध्ये एकसूत्रता व नियंत्रण आणण्याची कांहींच सोय नाही, परंतु जर हिंदुस्थानांत अंक्जुअरीची संस्था स्थापन झाली तर सध्या सुपरिटेण्डंट ज्या बऱ्याच अभियोगी करवावयास लागतात त्यांतल्या बऱ्याच गोष्टी या संस्थेमाफकत नियंत्रण करून

टाळता येतील. तसेच, प्रत्येक घंटाचे देशविषयक एक विशिष्ट व महत्त्वाचे असे स्वरूप असते. त्याप्रमाणे हिंदुस्थानविषयक अंकजुअरीच्या ज्ञानाचे स्वरूप निर्माण करून वाढविता येईल.

दुसरी गोष्ट म्हणजे आयुर्विमा कंपन्यांच्या चालकांचे अज्ञान व कर्तव्यशून्यता ही होय. या नाबतीत सुद्धा कांहीं अंशी सरकारी कायद्याने व कांहीं अंशी सरकारच्या सहकार्याने चालणारी एकाद्री परीक्षा वेणारी संस्था निर्माण करून कंपन्यांच्या कार्यक्षमतेत समजुती समजुतीनेच फुफ्फूळ भर टाकण्याजोगी आहे. परंतु यासाठी सरकारी कारभार पोळादी चौकटीसारखा असता कामा नये.

अशी बातमी ऐकू येते की थोड्याच वर्षांच्या मुदतीत हिंदुस्थानातील आयुर्विमाच्या कंपन्यांपैकी निम्म्या कंपन्या तरी अस्तित्वांतून गेल्या पाहिजेत अशा तऱ्हेची भावना सरकारी अधिकार्यांच्या मनांत आहे. अर्थात् राष्ट्रहिताच्या दृष्टीने हे आवश्यक आहे असे त्यांस वाटत असले पाहिजे. घोडा जायबंदी झाला म्हणजे त्याला त्याचा मालक अत्यंत प्रेमळ असूनही प्रेमानेच गोळी घालून मारतो, परंतु माणसाला तसे कोणी मारित नाही. सरकारचे सध्याचे वर्तन जे घोडानीतीवर चालू आहे ते मानवी नीतीवर आले पाहिजे. असे झाले म्हणजे आयुर्विमाची प्रगति सुलाने व अधिक जलद होण्याचा संभव आहे असे मला वाटते.

वरील मजकुरात फुफ्फूळ सर्वसाधारण विधाने केली आहेत पण ती सामान्य आहेत. कांहीं चांगल्या व कांहीं वाईट गोष्टी मिळून सामान्य कल्पना झाली आहे ती सांगितली आहे. निर्देश करण्याजोग्या चांगल्या गोष्टी कित्येक आहेत हे सांगणे आवश्यक आहे.

टाटा स्टील कंपनीच्या आर्टिकल्समध्ये दुरुस्ती

टाटा आयर्न अँड स्टील कंपनीची विशेष साधारण सभा नुंरुंतीच भरली होती. त्यावेळी कंपनीच्या आर्टिकल्समध्ये दुरुस्ती करण्यांत आली. कंपनीला डिफर्ड भागांचे ऑर्डिंनरी भागांत रूपांतर करण्यास परवानगी देण्यांत आली व डायरेक्टरांना त्यांच्या सभेस हजार रहाण्याची फीची कमाल रकम ७५ रुपयांची १५० रुपये करण्यांत आली. वेगवेगळ्या रिझर्व्ह फंडांत योग्य त्या रकमा टाकण्याचा अधिकार बोर्डास देण्यांत आला. ह्या अधिकारापुढे भागीदारांस मिळावयाच्या डिव्हिडेंडमध्ये विनाकारण फरक पडणार नाही असे कंपनीच्या डायरेक्टर बोर्डाचे अध्यक्ष, मि. जे. आर. डी. टाटा, बार्ना आम्बासन दिले.

रिक्सा

कलकत्ता शहरांत माणसे वहाणाच्या ४,५०० हातगाड्या (रिक्सा) आहेत; २५ वर्षांपूर्वी तेथे एकही नव्हती.

सादीचा खप

गांधी जयंतीचे प्रसंगी मुंबई शहरांत २ लक्ष, ३० हजार रुपयांच्या सादीचा खप झाला.

पूर्व आघाडांची पहाणी

जर्मनीच्या पूर्व आघाडांचे निरीक्षण करण्याकरिता हिटलरच्या निमंत्रणावरून पोर्तुगालचे एक लष्करी मंडळ बलिंमला जाण्याकरिता गेल्या बुधवारी निघाले.

NOWHERE ELSE DOES

**LOW PRICE
BUY SUCH**

Estd. 1872

Phone No. 9/907

**HIGH-QUALITY
PRODUCTS**

(Finest in the Market)

— SUCH AS —

AGARBATTIES,
STANDARD ATTTERS,
VARIETY HAIR OILS,
GULKAND, MURABBAS,
KATHA PILLS, JARDA
AND OTHER PERFUMERY
ARTICLES OF EVERY KIND.

SPECIALITIES IN AGARBATTIES

Chandan-Amber No. 40.

Rajadarbari

Kasturi-Amber

Nos. 1010, 1008, 1006, 1004

Write for FREE SAMPLES or Call at

**DAMODARDAS
BHAGWANDAS**

INDIA'S LEADING
AGARBATTY
MANUFACTURERS

761, Raviwar Peth,

POONA 2.

महायुद्ध-कालांतील वृत्तपत्र धंद्याची विकट परिस्थिति

परदेशी मालाची आयात महायुद्धामुळे घटल्याने हिंदुस्थानातील धंद्यांना आयतच संरक्षण मिळाले आहे. या परिस्थितीचा फायदा, ज्या धंद्यांना लागणारा कच्चा माल नि इतर सामुग्री हिंदुस्थानांतल्या हिंदुस्थानांत उपलब्ध आहे अशांनाच मिळणे शक्य झाले आहे. परंतु ज्या धंद्यांना त्यांना लागणाऱ्या कच्च्या मालाकरता परदेशावर अवलंबून राहावे लागते त्यांची मात्र या महायुद्धामुळे परिस्थिति कठीण झाली आहे. वृत्तपत्रांचा धंदा ह्या दुसऱ्या प्रकारच्या धंद्यांपैकी आहे.

वृत्तपत्रांना जो कच्चा माल लागतो तो दोन जातींचा असतो. एक वृत्त नि दुसरा कागद, शाई नि इतर सामुग्री. यांपैकी वृत्त मिळण्यास फारशी अडचण पडत नाही. परंतु वृत्त पुरवणाऱ्या रॉयटर नि असोसिएटेड प्रेससारख्या संस्थांनी बातम्या पुरवण्याच्या दरांत वाढ केली. वृत्तपत्रांना त्यांना लागणाऱ्या कागदाकरता परदेशीवर अवलंबून राहावे लागते. वृत्तपत्रीय कागद हिंदुस्थानांत तयार होत नाही व टॅरिफ बोर्डांने कागदाच्या धंद्याला संरक्षण देण्याच्या प्रश्नाचा विचार केला त्यावेळी हा कागद हिंदुस्थानांत स्पर्धक दरांत तयार होण्यासारखा नाही असे मत प्रदर्शित केलेले आहे. महायुद्धापूर्वी नि त्याच्या प्रारंभी काहीं दिवस मुख्यतः नेर्वि, स्वीडन नि फिनलंड या तीन देशांतून वृत्तपत्रीय कागदाचा पुरवठा हिंदुस्थानाला होत असे परंतु नेर्विचा पाडाव झाल्यापासून तिकडून कागद येण्याचे बंद झाले. सांप्रत हिंदुस्थानाला कागदाचा पुरवठा होतो तो युनायटेड स्टेट्स, कॅनडा नि न्यू फार्लंडलंड या देशांतून होय. पूर्वी नार्वे-स्वीडनपक्षा अमेरिकेहून कागद आणवणे वाहतुकीच्या दृष्टीने महाय पडे. परंतु आतां नेर्वि-स्वीडनचा माल बंद झाल्याने अमेरिकेहून माल आणवणेच आवश्यक झाले आहे.

महायुद्धापूर्वी वृत्तपत्रीय कागद दर पौढाला सव्वा आणा दराने मुंबईच्या बाजारांत विकला जात असे; सांप्रत तो अमेरिकेहून आणवणाराला दर पौढाला चार आण्यांच्या आसपास मिळू शकतो. म्हणजे महायुद्धापूर्वीपेक्षा कागदाच्या भावांत तिपटीने वाढ झाली आहे. परंतु वर निर्विद्व केलेला चार आण्यांचा भाव हा जी वृत्तपत्रे अमेरिकेहून स्वतःच्या नांवांने माल आणवू शकतात त्यांनाच मिळू शकतो. असे असले तरी आज

कोणी वृत्तपत्रव्यवस्थापक मुंबईच्या बाजारांत गेल्यास त्याला तयार कागद दर पौढाला सहा ते साडेसाह आणे दराने ध्यावा लागतो. कागदाच्या व्यापाऱ्यांनी किमान ७० टक्के तरी नफेबाजी वृत्तपत्रीय कागदाबाबत चालवली आहे. ती नाहीशी करण्याकरता सरकाराने कागदविक्रीचे कमाल भाव ठरवून देणे आवश्यक आहे. मोठ्या वृत्तपत्रांच्या स्वकीयैकी महायुद्धापूर्वी २५ % ते ३३% स्वर्च कागदावर होत असे. आतां तो पूर्वीच्या तिपटीने वाढला आहे. त्यामुळे वृत्तपत्रांचा धंदा अगदी टेकीला आला आहे. टाइम्स ऑफ इंडियाच्या आठ पानांपेवढ्या आकाराचीं मराठी, गुजराथी, इंग्रजी वगैरे वृत्तपत्रे सांप्रत दर प्रतीला एक आण्याने विकली जातात व या आठ पानांचें वजन साधारणपणे साडेपांच तोळ्यांच्या आसपास असते. कागदाचा भाव चार आणे पौढ घरल्यास एक आण्याला विकल्या जाणाऱ्या टाइम्सच्या आठपानी अंकाच्या कागदाची किंमत ७ पैच्या आसपास पडते. सर्व साधारणपणे एजंटाना विक्रीकरिता एक आण्याची वृत्तपत्रे दर शेकडा रु. ४ दराने दिली जातात. म्हणजे वृत्तपत्राच्या मालकाला दर प्रतीमागे ७३ पै किंमत मिळते; परंतु वस्तुस्थिति अशी आहे की, अजूनही वृत्तपत्रे आठवड्यांतून बरेच दिवस टाइम्सच्या १० पानी आकाराचीं निघतात व त्यांच्या कागदाचीच किंमत ८३ पै असते. पूर्वी अंकविक्रीचे उत्पन्न नि वृत्तपत्राचा स्वर्च यांतील तफावत जाहिरात-उत्पन्नाने भरून निघे. परंतु कागद-भयंकर महाय झाल्याने ती परिस्थिति बदलून वृत्तपत्रांचा धंदा अगदी मेडाकुटीला आला असल्यास नवल नाही. सुमारे दोन महिन्यांपूर्वी टाइम्सच्या कचेरींत मुंबईतील वृत्तपत्र मालक-व्यवस्थापकांची सभा भरून त्यांत मुंबईतील प्रमुख वृत्तपत्रांनी आपल्या किंमती वाढवाऱ्या असे ठरले होते, परंतु ते घडले नाही. मात्र ते आज ना उपाय घडणे अपरिहार्य आहे. प्रश्न, ते कसे घडवायचे एवढाच आहे.

खुद्द हिंदुस्थान सरकारचीहि इच्छा परदेशांतून हिंदुस्थानांत येणाऱ्या कागदाची आयात कमी व्हावी अशी आहे व त्याकरतां हिंदुस्थान सरकार वृत्तपत्रांच्या वजनानुसार अगर आकारानुसार विक्रीच्या किमान किंमती ठरवून देईल अशी अपेक्षा आहे. तसे झाले तर वृत्तपत्रधंद्याची विकट परिस्थिति आपोआप कमी होईल.

महायुद्धाची जाणीव ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन स्वतःची सात्री करा व पैशाचा मोबदला घ्या.

बंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स
तयार कपड्याचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

सर्व तऱ्हेची कापड छापाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

पायोनियर हाईंग हाऊस

कोचाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पदवे, टेंबल कच्छर
२. टिकाक रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना—
भिकारदास माण्टी रोड, दातेवाडी, पुणे.

दि कमिश्नीअल बँक लि. कोल्हापूर

अधिकृत मांडवल रु. १,००,०००
सपलेलें मांडवल रु. ६०,००० वर
रोख भरलेलें (माग.प्र.) रु. ३०,००० वर
देवी रु. २॥ लाखांवर

नव्या साली पाहणेगवची बसलीसाली
आलेली बिले } रु. ६॥ लाखांवर

—डायरेक्टर्स—

अॅड. पद्म. जी. दामोदरकर. (अध्यक्ष).
श्री. अनंत गणेश जामसाहेकर सराफ, (उपाध्यक्ष).
श्री. गणपतराव लक्ष्मणराव साळोखे. (पस ऑ.).
श्री. ग. ना. सोसले, (मेसिडेंट, अचन बँक)
श्री. य. रा. भोवटे, (मेसिडेंट रिपब्लिकन सोसायटी).
श्री. नामसाहेब टेंबे.
श्री. बी. पी. बुधाले, (मालक श्री. पी. बुधाले अॅन्ड सन्स)

देवीचे व्याजाचे दर

चालू १% टक्का, सेव्हिंग २½%, मुदतीच्या देवी ३½ ते ४½%
(मुदतीप्रमाणे).
बँक गेली दोन वर्षे शेअरवर दरसाल द. नो. ८०२ टक्के कर-
माफ डिव्हिडंड देल जाई.

बँकेसंबंधी सर्व व्यवहार केले जातात. इतर विशेष माहिती
समस्त अगर पत्रद्वारे देऊ.
कोल्हापूर १९-१-४१.

जी. जी. मोघे
अकॉउंटंट

साळोखे आणि कंपनी
सेक्रे. ट्रेझ. अॅन्ड एजंट्स.

अर्थ ग्रन्थमाला-पुस्तक ४ थें

सहकार

(हिंदी सहकारी संस्थांचा संसार)

ह्या पुस्तकांत सहकारी संघटनाचें तात्त्विक व व्यावहारिक विवेचन सांगोपांग केलें आहे. मुंबई प्रांतातील सहकारी संस्थांचें स्वरूप व कार्य हांची माहितीहि वाचकांस सुबोध रीतीनें मिळेल, अशी त्यांत व्यवस्था आहे. सहकाराच्या शिक्षणक्रमांत आणि पतपेढ्या, बँका इत्यादि संस्थांशीं संबंध असणाऱ्या सर्व लोकांस तें उपयोगी होईल अशी अपेक्षा आहे. किंमत २ रुपये. ड. ख. निराळा.

लेखकः—प्रो. वा. गो. काळे व श्री. श्री. वा. काळे

कागदाचे भाव आणि नियंत्रण

कित्येक गोष्टी अशा असतात की, त्या महत्त्वाच्या असूनही तिकडे योग्य प्रसिद्धीच्या अभावी जावं तसें लक्ष जात नाही. अशापैकीच कागदाच्या भावांचे नियंत्रण ही एक बाब आहे. युरोपांतील युद्धामुळे नित्योपयोगी जिनसांचे भाव वाढले आणि त्याबाबत कांहीं तरी उपाययोजना झाली पाहिजे असें सरकारला वादू लागले. धान्य, कापड वेगळे हरघडी लागणारे लिंबस इतके महाग हाऊं लागले की, त्याबाबत सरकारला भाव-नियंत्रणाची जरूरी भादू लागली. पण भावांचे नियंत्रण म्हणजे काय आणि त्याची आवश्यकता कां व केव्हां उत्पन्न होते, हे प्रथम पाहिले पाहिजे. जेव्हां नेहमीची परिस्थिति असते, तेव्हां माळाचा पुरवठा भरपूर असतो; आणि बाजारांत पुरेसा माल असतो; व ज्या दरांने व्यापारी तो निपज करणारा-पासून विकत घेतात, त्यापेक्षा आपला योग्य फायदा घेऊन तो विकतात अशी साधारण पद्धत असते. पण माळाची चणचण झाली अग्नर जितका माल निघतो त्यापेक्षा जास्त माळाची आवश्यकता उत्पन्न झाली, तर व्यापारी या परिस्थितीचा फायदा घेऊन आपल्याला फायदा अतोनात व्हावा म्हणून भारी दरांने माल विकतात आणि त्यामुळे तो विकत घेणारांना जास्त पैसे यावे लागतात. भांडवलदार व्यापारी पैशाच्या जोरावर वाटेल तितका माल सरेदून भरमसाट फायद्यांने जेव्हा विकावयास प्रवृत्त होते, तेव्हां लोकांची अत्यंत नादणूक होऊन त्यांचा जीवनसंसार अत्यंत विकट होतो. आपल्या प्रजेपैकी एका वर्गाचा अयोग्य फायदा व एका वर्गाची अडवणूक होऊं न देणें हें सरकारचें कर्तव्य असतें आणि अशी परिस्थिति निर्माण होते, त्यावेळीं सरकारला भावावर नियंत्रण घालणें भाग पडतें. युरोपांतील युद्धामुळे अशा प्रकारची परिस्थिति आज उत्पन्न झाली आहे आणि व्यापाऱ्यांच्या नफेबाजीस आळा बसवा म्हणून हिंडू-स्थान सरकारने बाजारभाव नियंत्रण परिषदा भरवून त्याबद्दल विचारक्षिनिमय चालविला आहे. आजवर ही वाटाघाट मुख्यतः धान्य व कापड ह्यासंबंधानें झाली आहे. पण अलीकडे वरील नित्योपयोगी जिनसांच्या खादीत कागदाचा अंतर्भाव करण्याची वेळ खास आली आहे.

वृत्तपत्रासाठी जो कागद लागतो, त्याबद्दलच्या किंमतीवर कांहीं तरी नियंत्रण घालण्याचा सरकारचा विचार असावा असें सरकारच्या प्रसिद्ध पत्रकावरून दिसतें. पण पुस्तकांसाठी लागणारा अग्नर नेहमी लिहिण्यासाठी लागणारा कागद यांच्या किंमती नियंत्रित करण्याबाबत सरकारने आजवर कांहीं केले आहेत असें दिसत नाही. शिक्षणाचा प्रसार दिवसेंदिवस जास्त होत आहे, आणि तो सुलभ आणि यशस्वी रीतीने व्हावा म्हणून कागद भरपूर आणि स्वस्त दरांत मिळणें ही अत्यंत आवश्यक बाब आहे. युद्धामुळे परदेशांतून येणाऱ्या कागदाची आवक कमी झाल्यामुळे कागदाचा भरपूर पुरवठा करण्याची जबाबदारी देशांतील गिरण्यांवरच पडली असल्यास नवल नाही. प्रस्तुतचें युद्ध तारीख ३ सप्टेंबर १९३९ दिनां सुरू झालें. त्यावेळीं येथील कागदाच्या गिरण्यांची स्थिति फार विकट झाली होती. येथील गिरण्यांची बाढ आणि परदेशांतून येणारा अमाप

उत्तम कागद, यामुळे येथील कांहीं गिरण्या बंद पडतील कीं काय अशी परिस्थिति तेव्हां उत्पन्न झाली होती; पण युद्धामुळे त्यांची परिस्थिति पालटली. परदेशी कागदाच्या आयातीस थोडी ओहोटी लागली, सरकार आणि ठरूरी सातें यांच्या मागण्या वाढल्या आणि त्याचा परिणाम छापसानदारांना अग्नर कागदविक्रेत्यांना कागद कमी मिळण्यांत झाला. कच्च्या माळाच्या किंमती वाढल्यामुळे गिरण्यांनीं युद्धपूर्वीच्या किंमतीपेक्षा ७५ टक्क्यांनीं किंमती वाढविल्या, तर कागदाची चणचण होच आपली सुवर्णसंधि असें वादून कागद-व्यापाऱ्यांनीं आपल्या कागदाच्या किंमती युद्धपूर्वीच्या किंमतीपेक्षा ३०० ते ४०० टक्क्यांनीं वाढविल्या आणि याचा परिणाम मुद्रणधंधावर विशेषत्वानें होत असल्याचें दिसत आहे. पोहणारास जसें पाणी, तसा मुद्रकास कागद! आणि कागदच जर न मिळाला, अग्नर भरमसाट दर पडू लागले, तर लेखक तरी आपली पुस्तके छापवून कशी काढणार! कागदाच्या अशा किंमतीबाढल्यावर शाळांतील क्रमिक पुस्तके महाग होऊन आधीच मंहाग असलेले शिक्षण अधिकच महाग होऊन सामान्य जनांच्या आटोक्याबाहेरचें होणार! आणि हें कां होतें, तर कागद-व्यापाऱ्यांना भरमसाट नफेबाजी करावयाची आहे म्हणून! हा नफेबाजीचा प्रकार सरकारने चालू देणें हें केव्हाही अयोग्य ठरेल. म्हणून सरकारने कागदाच्या भावावर ताबडतोब नियंत्रण घालणें आवश्यक आहे.

गिरण्यांच्या कांहीं कागदांचे आमचे भाव आणि बाजारांत असलेले भाव पुढें दिले आहेत. त्यावरून कागदाचे व्यापारी किती प्रमाणांत फायदा घेत आहेत, तें उघड दिसून येईल.

कागदाची जात	गिरण्यांचे दर (पौंडास)	व्यापाऱ्यांचे दर (पौंडास)
लिहिण्याचा कागद	०-५-१३	०-९-०
छापई कागद	०-५-२३	०-९-०
बॅन्ड कागद	०-०-६	०-१-०
बदांमी कागद	०-५-१३	०-१-४-०

गिरण्यांच्या दरापेक्षा सुमारे ७५ ते ८० टक्के फायदा घेऊन कागदाच्या व्यापाऱ्यांनीं कागद विकावा हें किती अयोग्य आहे हें उघड दिसणार आहे. ही जी नफेबाजी चालविली जात आहे ती गहणीय असून त्याबाबत सरकारने भाव-नियंत्रणाचा उपाय योजना पाहिजे.

कांहीं व्यापाऱ्यांनीं एका वर्षांत होणारा फायदा सहा महिन्यांतच मिळविला असें म्हणतात. कागदाचे दर वाढण्याचे आणखी एक कारण असें आहे की, पुढें जास्त भाव मिळेल, म्हणून कित्येक व्यापारी आपला माल सध्या विकावयासच मुळीं तयार नाहीत आणि याचा परिणाम भाव-वाढीवर सहाजिकच होतो.

कागदवाल्यांच्याकडून असा कोटिक्रम केला जाण्याचा संभव आहे की, पूर्वीपेक्षा कागदाचा पुरवठा कमी प्रमाणावर होतो आणि त्यामुळे त्यांचा नेहमीचा फायदा मिळविणेसाठी ज्या प्रमाणांत पुरवठा कमी झाला असेल, त्या प्रमाणांत किंमती वाढविणें त्यांना अत्यावश्यक होय. वर ज्या किंमती दिलेल्या आहेत, त्यावरून असे दिसतें की, गिरण्यांच्या दरापेक्षा व्यापाऱ्यांचे दर शे.

७५ ते ८० टक्के वाढले आहेत. तेव्हा कागदाचा पुरवठा या प्रमाणात कमी झाला आहे का? प्रस्तुत लेखाक्या माहिती प्रमाणे इतक्या प्रमाणात पुरवठा कमी सास झाला नाही आणि त्यामुळे अशी नफेबाजी करणे हे अन्यायाचे आहे.

सर्वसाधारण समाज युद्धजन्य महंगीमुळे मेटाकुटीस आला असतांना व्यापाऱ्यांनी मात्र नेहमीचा कायदा घ्यावा असे म्हणणे सुद्धा अपयोजकच नाही काय? मागील महायुद्ध काय अग्न प्रस्तुतचे युद्ध काय, या दोन्ही वेळां असेच दिसून आले आहे की, व्यापाऱ्यांनी परिस्थितीचा भरपूर फायदा करून घेतला आहे. सर्वसाधारण समाजाला बोचणारी आणि संकटांत घालणारी परिस्थिती बदलून ती सर्वांस सहा होईल असे करणे हे सरकारचे कर्तव्य आहे. ब्रह्मदेश आणि सिडोन सरकारांनी कागदाच्या दरावर नियंत्रण घालून कागदाचे भाव नियंत्रित करण्याची आवश्यकता किती आहे हे सिद्ध केले आहे. हिंदुस्थान सरकार या बाबतीत सर्व चौकशी करून कागदाचे भाव नियंत्रित करील अशी आज्ञा आहे. पुणे प्रेस ऑनर्स असोसिएशनने या बाबतीत सरकारला आलेले म्हणणे कळविले असून निरनिराळ्या छापखान्यांनी व प्राक्काशांनी हिंदुस्थान सरकारच्या व्यापारसंस्थांकडे कागदाच्या भावी नियंत्रण करण्यासंबंधी मागणे केले पाहिजे आणि असे जर ते न करतील तर त्यांचेच नुकसान होणार आहे.

हिंदुस्थानातील काचकारखाने

प्रांत	संख्या
बंगाल	२८
मुंबई	१९
दिल्ली	१
हिंदी संस्थाने	११
मद्रास	१
पंजाब	३
संयुक्त प्रांत	३८

१०१

काचमाळाची हिंदुस्थानांत आयात

	किंमत रुपये
१९२६-२७	२,५३,००,०००
१९३१	१,६५,००,०००
१९३८-३९	१,२५,००,०००

हिंदुस्थानांत काचसामानाचे उत्पादन

अंदाजाचे वर्ष	किंमत रुपये
१९१४ च्या महायुद्धापूर्वी	८०,००,०००
१९३१	१,४०,००,०००
आजचे वार्षिक उत्पादन	२,००,००,०००
१९१४ पूर्वी हिंदी भागाची एक चतुर्थांशातकीही भागणी	
हिंदी उत्पादन पुरवू शकत नसे, आता निम्मी भागणी ते पुरवू शकते.	

काचेच्या उत्पादनास लागणारी कच्ची द्रव्ये

	सत मानाने प्रमाण	हिंदी	इंग्लिश	बल्गम	जर्मन
वाळू	२३	२७	९	१९	
सोडाअॅश	६७	६१	८७	७९	
लाइन अथवा लाइमस्टोन	१०	१२	४	२	
	१००	१००	१००	१००	

L. S. G. D. Training Classes for officers of Local Self

Government Service under the auspices of the Government of Bombay and the Local Self Government Institute, will begin from

3rd November, 1941 at Bombay

Ahmedabad and Poona.

Fees Rs. 75

Apply for prospectus to :

THE HONORARY SECRETARY.

410 Shanwar, Poona 2

Or

THE DIRECTOR,

11 Elphinstone Circle, Fort, BOMBAY

दि बँक ऑफ इंडिया लि.

[स्थापना : १९०६]

अधिकृत भांडवल	रु. २,००,००,०००
वसूल झालेले भांडवल	रु. १,००,००,०००
रिझर्व्ह फंड	रु. १,१५,५९,०००

मुख्य कचेरी : ओरिएण्टल बिल्डिंग, मुंबई.

मुंबईमधील शाखा : पुलियन एक्सचेंज, कुलाबा, काळघादेवी आणि मलबार हिल.

इतर शाखा : अहमदाबाद (मद्र, मुख्य ऑफिस), अहमदाबाद (एलिस मिज शाखा), अहमदाबाद (स्थान शाखा), अंधेरी (मुंबई रोजारी), बदि (मुंबई रोजारी), कलकत्ता (क्राइड स्ट्रीट, मुख्य ऑफिस), कलकत्ता (बडा बजार), कलकत्ता (चौरंगी स्ट्रीट), जमशेदपूर, कराची, नागपूर (किंग्ज), नागपूर (इतबारी बजार), पुणे, पुणे शहर, राजकोट, पुरत.

लंडन एजन्ट्स : वेस्टमिन्सٹر बँक लिमिटेड.

डायरेक्टर्स : सर जुनीलाल ब्ही. मेहता, के. सी. एस्. आय. (अध्यक्ष), श्री. अंबालाल सारामाई, सर जोसेफ के. नाईट, मि. ए. गोडिस, सर कावसजी जहांगिर, बॅरीनेट, के. सी. आय. ई., ओ. बी. ई. मि. दिनशा के. दार्जी, श्री. रामनिवास रामनारायण.

करंट डिपॉझिट अकाउंट्स :

दररोजच्या रु. ३०० ते रु. १,००,००० रकमेच्या शिल्लकेवर ३% दराने व्याज दिले जाते. रु. १,००,००० वरील व्याज सात योजने दिले जाते. सध्याही असेर व्याजाची किमान रक्कम ५ रु. पेक्षा कमी झाल्यास व्याज दिले जात नाही. कायम, अन्य मुदतीच्या व सेव्हिंग बँक ठेवी योग्य व्याजाने स्वीकारल्या जातात. व्याजाचे दर पत्रद्वारे.

विल्स स सेटलमेंट्समार्फते बँक एक्सचेंज व ट्रस्टी म्हणून काम करते. सर्व तऱ्हेचे दुसऱ्यांचे काम केले जाते. नियम अर्ज करून मागवावेत.

बँकेसंबंधी नेहमीचा सर्वसामान्य व्यवहार केला जातो.

एजन्ट-टी. आर. लालवाणी.

चाकपट्टी व पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीचे धोरण

पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीने गेल्या एक-द्विद वर्षांपासून माह्याच्या मोटारीच्या टॅक्सबाबत नवीन धोरण स्वीकारले आहे व त्याप्रमाणे क्रित्येकांकडून नवीन कर वसूलही केला गेला आहे. इतके दिवस ज्या गाड्या म्युनिसिपॅलिटीचे हद्दीत वेळ्या जात नसत म्हणजे रात्री मुकामाला दुसऱ्या कोणत्याही गांवी असत त्यांना पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीची चाकपट्टी यावी लागत नसे. त्यावेळी ही चाकपट्टी पोलिससत्ताकडून गाड्यांना लायसेन्स देण्याच्या वेळी वसूल केली जात असे व आपली गाडी रात्री वस्तीला पुणे शहरांत नाही असे दाखविले म्हणजे हा कर माफ होत असे.

रिजनल ट्रॅन्सपोर्ट ऑथॉरिटीकडे मोटारीच्या व्यवस्थेचे काम गेल्यापासून ही पद्धत बदलली असून चाकपट्टी वसूल करण्याचे काम पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीला स्वतःच करावे लागत आहे व त्याप्रमाणे हे काम करायला लागल्याबरोबर तिने आपल्या धोरणांत बदल केला आहे. त्या धोरणाचे निदर्शक म्हणजे पुणे शहरांत येणाऱ्या सर्व गाड्यांना झाडून चाकपट्टी वसूल करण्याची विले घाडून दिली आहेत व त्याबरोबरच एक मोटारवाल्यांच्या माहितीकरिता म्हणून ज्या कलमान्वये ही पट्टी वसूल करावयाची आहे ते कलम स्वतंत्र कागदावर छापून तिने पाठविले आहे. या कलमान्वये ज्या ज्या मोटारगाड्या पुणे शहराच्या हद्दीत संपा करीत असतील त्या सर्वांवर ही चाकपट्टी बसविण्यांत आली आहे.

या प्रकरणी बरेच कायद्याचे मुद्दे उपस्थित होण्याजोगे आहेत. परंतु त्या सर्वांचा येथे विचार न करता एका विशिष्ट मुद्याचाच विचार करण्याचे आम्ही ठरविले आहे. तो मुद्दा म्हणजे "जर एकादी गाडी एका गावांत रात्री दररोज मुकामाला असली व तिला त्या गावच्या म्युनिसिपॅलिटीचा कर भरावा लागत असला तर तिला पुनः पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीचा कर भरावा लागेल की काय" हा आहे. कारण ती गाडी जरी दररोज मुकामाला आपल्या गावी जात असली तरी ती उतारू घेऊन दररोज पुण्याला येते व तिला पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीच्या हद्दीतून फिरावे लागते.

यासंबंधांत मुंबई हायकोर्टाने ४० मु. लॉ रि. पान १११ वर दिलेला निर्णय महत्त्वाचा आहे व त्या हद्दीने पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीने आपल्या धोरणांत बदल करणे जरूर आहे. मुंबई हायकोर्टाने ज्या केसमध्ये या बाबतचा आपला निर्णय दिला आहे त्या केसची हकीकत पुढीलप्रमाणे आहे:-

बर्मा शेल कंपनीची पेट्रोल-साम्याची व विक्रीची ठिकाणे मुंबईत व मुंबई उपनगरांत होती. त्यापैकी काहीं विक्रीच्या ठिकाणी मोटारने पेट्रोल पोहोचविले जात असे. त्या कंपनीच्या मोटारीचे तबेले शिबरी येथे होते व मोटारी बद्दलचा 'व्हील टॅक्स' मुंबई कॉर्पोरेशन घेत असे. कंपनीच्या मोटारीपैकी ४ मोटारी वांद्रा म्युनिसिपॅलिटीच्या हद्दीतील पंपासाठी पेट्रोल घेऊन जात असत. म्हणून वांद्रा म्युनिसिपॅलिटीने कंपनीकडे व्हील टॅक्स मागितला व कंपनीने तो टॅक्स "अंडर प्रोटेस्ट" भरून त्या टॅक्सचे पैसे परत मिळविण्यासाठी म्युनिसिपॅलिटीवर फिर्याद केली. त्या फिर्यादीचा निकाल सालच्या कोर्टात कंपनीसारखा लागला. त्या विरुद्ध वांद्रा म्युनिसिपॅलिटीने मुंबई हायकोर्टाकडे अपील केले. त्या अपीलांतही कंपनीसारखाच निकाल लागला. त्या अपीलाचा निकाल देताना हायकोर्ट जज्जेने पुढीलप्रमाणे उद्गार काढले आहेत:-

"ही केस मुंबई बरोज अॅक्ट कलम ७२ प्रमाणे आहे. त्या कलमाप्रमाणे जी गाडी म्युनिसिपॅलिटीच्या हद्दीत असते (kept) त्या गाडीस व्हील टॅक्स द्यावा लागेल. या केसमध्ये मुख्य मुद्दा "kept" ह्या शब्दाच्या व्याख्येविषयी आहे. kept ह्याचा अर्थ २।४ तास ठेवणे असा होत नसून, गाडीचे तबेले एका विशिष्ट ठिकाणी असून, कामाव्यतिरिक्त ती गाडी त्याच ठिकाणी असते, असा आहे. तेव्हा एखाद्या म्युनिसिपॅलिटीचे हद्दीत एखादी गाडी थोडा वेळ राहून, तिचा तबेला जर त्या म्युनिसिपॅलिटीचे हद्दीबाहेर असेल तर त्या म्युनिसिपॅलिटीला व्हील टॅक्स घेता येणार नाही."

(४० मु. लॉ रि. १११)

आता या केसमध्ये 'ठेवल्या' किंवा 'केट' या शब्दाचा अर्थ लावला आहे. पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीच्या धोरणाबाबत 'घ्राइंग विदिन म्युनिसिपल लिमिटेड' या शब्दाचा अर्थ लावण्याची जरूर भासेल व तो अर्थ करताना ज्या गाड्या या पुणे शहर म्युनिसिपल हद्दीत भाड्याने नियमित सेपा करीत नाहीत त्या गाड्या बगळान्या लागतील असे आम्हांस वाटते. कारण, 'घ्राय' या शब्दाला विशिष्ट अर्थ आहे व त्याप्रमाणे वाटेल त्या गाडीवर हा टॅक्स बसविता येणार नाही. उदाहरणार्थ, पुणे ते दौंड एकादी गाडी भाडे करते असे मानले व त्याकरता ती गाडी पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीच्या स्टॅडवर घेऊन उभी राहात असली तर तिच्यावर ही चाकपट्टी बसविता येणार नाही. तिच्यावर स्टॅडचा कर फार तर बसविता येईल.

या सर्व गोष्टींचा विचार पुणे शहर म्युनिसिपॅलिटीकडून झाला तर आधीच गाजलेल्या माह्याच्या मोटार मालकांना बरीच सवड मिळणार आहे.

★ सर्व कंपन्यांचे रेकॉर्ड्स व ग्रामोफोन्स मिळण्याचे

पुण्यातील विश्वसनीय ठिकाण

जी. जे. घैसास आणि कंपनी

★ गिरगांव ट्रामनाका, मुंबई

आणि

:लक्ष्मीरोड पुणे शहर. ★

—आमच्या ग्राहकांस—

नवीन वर्ष
सुखाचें जावो.

नवीन वर्ष
आनंदाचें जावो.

—विजेचे दरांत अपूर्व क्रांति—

—आतां—वर्षभर दीपोत्सव करून स्वस्त मिळणाऱ्या
विजेचा भरपूर उपभोग घ्या.

योग्य प्रकाशासंबंधी शास्त्रीय माहिती विनामूल्य देण्यांत येईल.

पूना इलेक्ट्रिक सप्लाय कं., लिमिटेड.

६ असेनल रोड,

पुणे नं. २.

दि सदर्न निटिंग वर्क्स लि.

पुणे २

यांनी तयार केलेली

“ पूना होजिअरी ”

आपल्या व्यापाच्यांकडे अवश्य पहा.

सर्व प्रकारचा सुती व लोकरी आणि जाळीचा माल निरनिराळे डिझाईन्समध्ये तयार होतो. इंडरलॉक अडर-वेअरर्स व शर्ट्स ही विशेष स्पेशॅलिटी आहे.

सोने वाजार

चाळू युद्ध सुरू झाल्यापासून सोन्याचा भाव चढत जाऊन आता तो ४२ रुपयांच्या वर गेलेला आहे. युद्ध चाळू असतो-पर्यंत भाव उतरणार नाही ही सर्वसामान्य अपेक्षा आहे. परंतु युद्धोत्तर काळांत भाव उतरेल किंवा काय व उतरलाच तर किती प्रमाणांत उतरेल ह्याबद्दल तज्ज्ञ मंडळींत मतभेद आहे. मतभेदाचें मूळ कोणत्या परिस्थितीत सांपडतें हें स्पष्ट झाल्यास प्रस्तुत प्रश्नांचे उत्तर जो तो आपापल्या बुद्धीप्रमाणें ठरवू शकेल.

कोणत्याही वस्तूच्या बाजारभावाबद्दल विचार करावयाचा झाल्यास तो तीन बाजूनीं करावा लागतो : (१) पुरवठा; (२) मागणी; (३) चलनविषयक घोरण. सोन्यास असणारी मागणी ही प्रमुख राष्ट्रांच्या चलनविषयक घोरणावर बहुतांशी अवलंबून असते. पहिलें महायुद्ध सुरू होण्यापूर्वी बहुतेक मोठ्या देशांत सुवर्णचलन चाळू होतें. त्या महायुद्धाचे वेळीं व तदनंतर सोन्याचें नाणें म्हूण करण्यांत आलें, तरी कागदी चलनाला आधार ह्या नात्यानें सोन्याचा उपयोग मोठ्या प्रमाणावर होऊं लागला. अंतर्गत व आंतरराष्ट्रीय व्यवहाराची एकंदर मर्यादा वाढती असल्यानें आणि नव्या राष्ट्रांसहि सोन्याच्या स्वतंत्र साठ्याची थोड्याफार प्रमाणावर जरूर वाटू लागल्यानें सोन्यास मागणी जोराची होती.

कागदी चलनावद्दल सोनें देण्याची प्रथा पुढील काळांत बंद झाल्यावरहि ह्या मागणीस खळ पडला नाही. कारण युद्धासारख्या असामान्य परिस्थितीत उपयोगी पडावें म्हणून सर्व राष्ट्रे सोन्याचा संचय करू लागलीं होती. आतां युद्धाचीं दोन वर्षे होऊन गेलीं आहेत. बहुतेक सर्व युध्यमान राष्ट्रांतील सोनें एक अमेरिकेकडे नाही तर अर्मेनीकडे ओढलें जात आहे. जेवढ्या प्रमाणांत अमेरिका इतर राष्ट्रांस माल विक्रीत आहे त्या प्रमाणांत सोन्याची आयात होणें असक्य असल्यानें, त्या व्यवहारांतहि आतां सोन्यापेक्षा इतर व्यापारी आणि राजकीय घोरणांस अधिक महत्त्व आलें आहे. रशियासंबंधीं अमेरिकन लोकमत विशेष कडुपिठ झालेले असल्यानें रशियास पुरवावयाचा माल सोनें घेऊन यावा असें सध्या अमेरिकन घोरण आहे. रशियाजवळ स्वतःच्या साठ्यांतून निघणाऱ्या सोन्याचा मुबळक साठा असल्यानें हें घोरण लवकर बदलण्याची जरूर नाही. परंतु तसाच प्रसंग आला तर अमेरिका रशियालाहि सोनें अगर मालहि न मागतां आपला माल उघारोनें पाठवील ह्यांत शंका नाही.

नाणें, कागदी चलनाला आधार व आंतरराष्ट्रीय देवघेवीचें साधन ह्या तिन्ही क्षेत्रांतून आतां सोन्याचें उच्चाटण झालें असल्याकारणानें युद्धोत्तर काळांत सोन्याच्या मागणीचें मान पुष्कळ उतरेल असें कांहीं लोकांस वाटत आहे. ही अपेक्षा सर्वस्वी निराधार नाही, परंतु सोन्याच्या भावावर तीव्र परिणाम होईल एवढी घट मागणीत न होण्यास अनेक कारणे आहेत. चलनाखेरीज इतर कामीं सोन्याचा उपयोग होतो व तो चलनाच्या निदान बरोबरीनें होतो असा दीर्घकालीन अनुभव आहे. चलनविषयक घोरणांतहि जरी सोन्याचा प्रत्यक्ष उपयोग थोडा असला तरी सोन्याची खरेदी-विक्री करून चलनाच्या पुरवठ्यांत वाढ अगर घट करावयाची ही पद्धत चाळूच राहिल. आतां ज्या राष्ट्रांचा सुवर्णसंचय पुढून गेलेला आहे तीं राष्ट्रे अधिक पुरवठा मिळण्याची लक्ष्मण करतील. मध्य-

वर्ती पेटव्यांमार्फत लहान व कर्जदार राष्ट्रांस कितीहि मदत केली तरी त्यांच्या सुवर्णविषयक गरजा नाहीसा होणार नाहीत. तात्पर्य, सोन्याचें चलनव्यवस्थेतून उच्चाटण झालें असें भासलें तरी त्यास असलेली चलनविषयक मागणी कमी न होतों उलट वाढेल व चलनाखेरीज इतर बाबींकरतां असणाऱ्या मागणीचें महत्त्व नेहमी सारखेंच राहिल.

सोन्याच्या पुरवठ्याबद्दल आतांपर्यंत तज्ज्ञांनीं केलेलीं बहुतेक भविष्ये जुकीचीं ठरत आलीं आहेत. ह्याची मुख्य कारणे दोन आहेत. एक तर सोन्याचा साठा फार मोठा असून किंमतीत होणाऱ्या चढीमुळे तो चटकन बाजारांत येतो. इतरव्या साठ्यांमधूनहि वाढत्या बाजारभावामुळे अधिक पुरवठा करणें पाययाचें होतें. दिवसानुदिवस सोनें काढणें व गाळणें ह्या दोन्ही धंद्यांत सुधारणा होत असल्यानें पुरवठ्याचें मान वाढतें. मागणीतील व बाजारभावांतील फेरबदलांचें प्रत्यंतर सोन्याच्या पुरवठ्यांत असें तात्काळ येत असल्यानें पुरवठा वाढला म्हणून भावांत एकदम उतार, अगर पुरवठा कमी झाला म्हणून भावांत एकदम वाढ होत नाही. उलट, बाजारभावानुसार पुरवठा कमी-अधिक होत राहतो.

राहतां राहिलें चलनविषयक घोरण. गेल्या महायुद्धाचे वेळीं सर्व राष्ट्रांत कागदी चलनाचा पुष्कळ प्रसार झाला होता. युद्ध संपल्यावर पुन्हां सुवर्णचलनपद्धति लवकर सुरू व्हावी अशी इंग्लंडची व इतर मोठ्या राष्ट्रांची उर्कंडा होती. ह्या महत्त्वाकांक्षेस बळी पडून त्यांनीं जवळील सोन्याच्या प्रमाणांत चलन कमी करण्याचा सपाटा चालविला. चलन जस-जसें दुर्मिळ होऊं लागलें तसतसें किंमतीचें मान उतरेल लागलें. पुढें जागतिक मंदीचें जें अरिष्ट ओढवले त्याचा उगम चलनाचा झपा-ठ्यानें संकोच करण्याच्या ह्या कार्यात झाला. युद्धकाल व सांत्तिकाल ह्यांमधील परिवर्तन असें हिसक्यानें करणें धोक्याचें आहे हें आतां सर्वांस कळून चुकलें आहे. चलनाचा संकोच व बाजारभावांचा उतार झालेच तर पूर्वयोजनेनुसार व क्रमाक्रमानें होतील, एकदम चक्र फिरल्याप्रमाणें होणार नाहीत.

मागणी, पुरवठा व चलन ह्या तिन्ही बाबतींत युद्धोत्तर परिस्थितीत एकदम मोठी तफावत पडेल अशीं विन्हें निदान आज ती दिसत नाहीत.

वानरांच्या भाषेच्या शब्दकोश

वानरांच्या भाषेचा शब्दकोश रचण्याचें काम चाळू असून त्याकामीं अमेरिका, दक्षिण अमेरिका, इत्यादि ठिकाणचें शास्त्रज्ञ प्रयत्न करीत आहेत. पुष्कळ वानरें असलेल्या पिंजऱ्यांत आवाजाचें रेकॉर्डिंग करणारे यंत्र बसविण्यांत येतें व कोणत्या परिस्थितीत कोणत्या शब्दांचा उच्चार होतो, हें पहाण्यांत येतें. ह्या ध्वनिमुद्रिका बरेचवेर वाजवल्या जाऊन आवाजांचा अर्थ लावण्याचा यत्न केला जातो. अनेक ठिकाणच्या प्रयोगांवरून असें दिसून आलें आहे कीं वानरांच्या भाषेत तीन ते पन्नास शब्द आहेत. वानरांच्या पिंजऱ्या फक्त चार पांचच शब्द येतात. ही शब्दसंख्या त्यांच्या वयाबरोबर हळूहळू वाढत जाते. वानरांच्या निरनिराळ्या जातींच्या बोलींत थोडा थोडा फरक आढळतो, इतकेंच काय पण दीर्घकाळ वेगवेगळ्या पिंजऱ्यांत ठेवलेल्या वानरांच्या बोलींतहि फरक पडला दिसून येतो. माणसाच्या मुलांप्रमाणेंच वानरांचीं पिळें मूळा शिकतात.

व्यक्ति एक पण समासदत्व अनेक

एकाच व्यक्तीस कर्जाळ वैसे देणान्या एकापेक्षा अधिक सहकारी संस्थांचे समासद होण्याची मोकळीक ठेवल्यास त्यास आपल्या परतफेडीच्या ऐपतीबाहेर कर्ज काढण्याचा व वाटेळ तेवढ्या भरमसाठ रकमांसाठी आपल्या मित्र समासदांस जामीन राहण्याचा मोह सहजीं होतो असा आजवरचा अनुभव आळा आहे. यास आळा बसावा म्हणून एका इसमास एकापेक्षा अधिक सहकारी पतपेढ्यांचे समासद होतां येणार नाही अशी कायदेशीर तरतूद करून देण्याशिवाय गत्यंतर नाही असें दिसून आल्यावरून एका व्यक्तीस एका वेळीं अनेक अनियमित जबाबदारीच्या सहकारी पतपेढीचे समासद होतां येणार नाही असा कायदेशीर निर्बंध यापूर्वीच ठरविण्यांत आळा होता. नियमित जबाबदारीवर स्थापन झालेल्या सहकारी संस्थांचे बाबतीत मात्र तो तसा ठरविण्यांत आलेला नव्हता याचें कारण कदाचित् असें अर्घू शकेल कीं अशा प्रकारच्या संस्था बहुतेकरून शहरांत असतात व त्यांच्या कार्यकारी मंडळाचे समासद आपली जरूर ती जबाबदारी ओळखून अशा प्रकारच्या जुळा आपल्या संस्थेच्या समासदांना करूं देणार नाहीत असा या चळवळींत काम करणाऱ्या बहुतेकांचा समज झालेला असावा. तें कांहींहि अशो. प्रत्यक्ष अनुभव मात्र असा आळा कीं पुण्यासारख्या शहरांतून देखील एकेक इसम अनेक सहकारी पतपेढ्यांचा समासद असून एकाच वेळीं अनेकांकडून तो कर्ज काढतो व पुढेकडेला त्याचेकडून आपल्या कर्जाची वकशीकरणे परतफेड होत नाही एवढेंच नव्हे, तर; बरेच वेळां त्याचवर कायदेशीर हद्दोज करून ट्याच्या कडील कर्जांची परतफेड करून घेणें प्राप्त होते. अशा कांहीं बाबतींत जामीनदारांना बरीच तोशीस सोसावी लागते असेंही दिसून आलें आहे. यास हद्दोज म्हणून असेरीस नियमित जबाबदारीच्या सहकारी पतपेढ्यांचे बाबतींत देखील एका इसमास एकापेक्षा अधिक सहकारी पतपेढ्यांचे समासद होतां येणार नाही असा कायदेशीर निर्बंध घेले सार्कारी कायद्यासाठी नवीन कानून मंजूर करून सरकारनें सुरू केला.

नवीन कानूच्या अंमलबजाणीत अडचण

हा नवीन कानून मंजूर होऊन आज एक वर्ष होऊन गेलें तरी देखील त्याची अंमलबजावणी सहकारी संस्थांकडून योग्य प्रकारें होऊं शकली नाही असें सहकारी सात्याचे नजरेस आल्यावरून त्यांनीं या बाबीकडे सद्द संस्थांच्या चालकांचें विशेष लक्ष वेधलें असून कानूची अंमलबजावणी न करणें हा सहकारी कायद्यासाठी गुन्हा होतो याची जाणीवही त्यांस करून दिली आहे. या कानूची अंमलबजावणी होण्यास व्यावहारिक काय काय अडचणी येत आहेत, त्यांचा थोडक्यांत उहापोह या लेखांत करण्याचा आमचा मानस आहे.

कित्येक समासदांकडे आज तारसेस अनेक सहकारी पतपेढ्यांची येणें कर्जांची बाकी एवढी मोठी आहे कीं त्यांना थोडे मुदतीत ती पूर्णपणें फेडणें अगदीच अशक्य आहे. तसेंच, त्यांनीं पत्करलेल्या जामीनकीचे बोजेहि एवढे मोठे आहेत कीं त्यांना या बोजांतून पार पडण्यास कित्येक वर्षे लागतील, अशी वस्तुस्थिति आहे. अशा परिस्थितीत बरील कानूची अंमलबजावणी ताबडतोब करावी अशी सहकारी पतपेढ्यांच्या चालकांची कितीहि

इच्छा असली तरी तें त्यांना तूर्त करतां येणें अशक्य आहे. सबब, आहे ही परिस्थिति आपली कांहीं वर्षे तरी, चालू राहू देण्याशिवाय गत्यंतर दिसत नाही. मात्र, त्यांनीं हद्दोचे समासदांना अशी स्पष्टपणें वेळीच जाणीव देऊन देवणें जरूर दिसतें कीं यापुढें कोणत्या तरी एकाच पतपेढीकडे प्रत्येक समासदास कर्जदार अगर जामीनदार म्हणून व्यवहार करतां येईल; अनेक ठिकाणीं करतां येणार नाही व तसा व्यवहार ते कोणत्या पतपेढीबरोबर यापुढें करणार आहेत तें त्यांनीं विशिष्ट मुदतीत जाहीर करावें व तसें त्यांनीं सद्द मुदतीत जाहीर न केल्यास त्यांना यापुढें कोणत्याहि पतपेढीचे कर्जदार अगर जामीनदार समासद म्हणून राहण्याचें नाही असें समजून त्याप्रमाणें सर्व सोसायट्यांनीं व सहकारी बँकांनीं नोंद घ्यावी म्हणजे झालें. अशी नोंद घेण्यांत आल्यानंतर अशा समासदांना त्यापुढें नवीन कर्जही देऊं नये. अगर त्यांना जामीन म्हणूनहि परकळं नये. असें झालें म्हणजे दोन-तीन वर्षांत बरील कानूची सहजीं अंमलबजावणी होऊं शकेल.

आतां प्रश्न राहिला समासदत्वासंबंधीं. या बाबतींत सहकारी कार्यकर्त्यांत बरीच मतभिन्नता दिसते. कांहींचे म्हणणें असें पडतें कीं अथाप या चळवळींत तज्ज्ञ इसमांचा तसेंच निस्पृहपणें काम करणारांचा बराच अभाव आहे. सबब अशा मंडळींना अनेक संस्थांचे समासद होण्याची मोकळीक ठेवली नाही तर अशांच्या अनुभवाचा व सल्ल्याचा फायदा या सर्व संस्थांना मिळू शकणार नाही. सबब, त्यांना तशी मोकळीक असावी. इतरांचें याविरुद्ध असें म्हणणें आहे कीं अशी मोकळीक अपवाद म्हणूनहि असातां कामा नये. कारण नियमांचे हद्दीनें सर्व व्यक्ती सारख्याच समजल्या पाहिजेत. आरबचे हद्दीनें या दोन्ही विचारांचा समन्वय न्हावयास पाहिजे. सबब, आमची अशी सूचना आहे कीं ज्या-प्रमाणें लँड मॉर्गेज बँकांत दोन प्रकारचे म्हणजे एक कर्जदार व दुसरे ब्यांकर-कर्जदार समासद असतात तसे नागरी पतपेढ्यांतही दोन प्रकारचे समासद असावेत व ते तसे ठेवल्यास ज्या इसमांना अनेक संस्थांत समासद म्हणून राहण्याची इच्छा असेल त्यांना वर नगण्य केलेल्या कानूच्या मूळभूत हेतूस बाध न आणतांही अनेक संस्थांचें समासदत्व स्वीकारतां येईल. तरी या हद्दीनें सहकारी चळवळींत काम करणाऱ्यांनीं याचा अधिक विचार करून वर लिहिलेल्या कानूची अंमलबजावणी सहकारी संस्थांकडून ताबडतोब कशा रीतीनें करवून घेतां येईल तें ठरवावें अशी आमची त्यांना प्रेमाची विनंति आहे.

हिंदुस्थानांत इंग्रजांचें उत्पादन तूर्त शक्य नाही

रशिया व मध्य आशिया येथें पुरविण्याकरितां इंग्रजांचें उत्पादन हिंदुस्थानांत सुरू करतां येणार नाही का, ह्या प्रश्नास कॉमन्स समेत उत्तर देतांना भारतमंत्रि म्हणाले कीं चालू युद्धांत तरी तें शक्य होणार नाही. तथापि, रशिया व मध्य आशिया ह्यांस मदत करण्यास हिंदुस्थानचें शक्य तेवढें सामर्थ्य उपलब्ध केले जाईल, असें त्यांनीं सांगितलें.

★ हुंड्या, चेक व ड्राफ्ट आणि त्यांची वसुली ★

बँकांकडून घेतल्याः देवी स्वीकारून व कर्जे देणे ही मामुली कामे मोठ्या प्रमाणावर होत असली तरी त्यांच्या व्यवहारांत इतर बऱ्याच सर्वसाधारण बाबींचा अंतर्भाव होतो. अशा बाबींत गिऱ्हाड्राफ्टाच्या हुंड्या व चेकांची वसुली करण्याच्या व त्यांच्या रकमा एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी पाठविण्याच्या महत्त्वाच्या क्षामगिरीचा समावेश होतो. बँकांच्या व्यवहाराशी अनभ्यस्त असलेल्या जनतेकडून त्यांच्या साजगी व्यवसायास लागणाऱ्या रकमांची ने-आण करण्याकरिता साधारणतः मनीऑर्डरी अगर विमा पोस्टाच्या द्वारे चलनी नोटा पाठविण्याच्या मार्गाचा अवलंब करण्यांत येतो, परंतु तो मार्ग बऱ्याच सर्वांचा असल्यामुळे तो व्यापारी व इतर वेगवेगळ्या लोकांस परवडत नाही. या वर्गाच्या लोकांनी ठिकठिकाणी सरेंदी-विक्री केलेल्या मालाच्या किमतीची व इतर रकमांची ने-आण शक्य तितक्या तत्परतेने, कमी खर्चाने व रोकडीची जोखीम टाळून होण्यावर व्यापाराचे यश बऱ्याच अंशी अवलंबून आहे. या दृष्टीने त्यांच्या रकमा ठिकठिकाणच्या पेढ्या अगर बँकांच्या मार्फत आणण्या-नेण्याची तजवीज विशेष सोईची व फायदेशीर असल्याचें आढळतें. अशा पेढ्यांच्या व बँकांच्या मार्फत रकमांची ने-आण साधारणतः हुंड्या व चेक ह्यांच्या रूपाने करण्यांत येत असल्यामुळे प्रथम त्यांच्या सर्वसाधारण स्वरूपाचा येथें थोडक्यांत विचार करणे जरूर आहे.

हुंड्यांचे प्रकार

हुंडी ही ठोळक मानानें व्यापाराच्या केंद्रस्थानी असलेल्या एकाद्या ध्यापाऱ्यास तीमध्यें दाखल केलेल्या इसमास नमूद केलेली रकम देण्याबद्दल देशभाषेंत लिहिलेले पत्र होय. हुंड्यांची ही पद्धत आपल्याकडे पुरातन काळापासून चालत आली असून त्यांचें नियंत्रण ठिकठिकाणी प्रचलित असलेल्या वेगवेगळ्या स्थानिक पद्धतीस व व्यापारी संघांनी घालून दिलेल्या विशेष नियमांस अनुसरून होतें. देशभाषेंतील अशा हुंड्यांस लघु असलेल्या स्थानिक पद्धतींच्या बाबींत 'निगोशिएबल इन्स्ट्रुमेंट अॅक्ट'चा अंमल करून १ प्रमाणें होत नाही. परंतु त्या पद्धतीच्या एवजी त्या अॅक्टचे बंधन हुंड्या देणारे व घेणारे यांनी स्वीकारल्याबद्दल हुंड्यांत स्पष्ट उल्लेख केला असल्यास मात्र अशा हुंड्यांच्या बाबतींत त्या अॅक्टची अंमलबजावणी होते.

या हुंड्यांचे शाहजोग व देसाडनार घनीजोग असे दोन प्रकार आहेत. दुसरा प्रकार 'बेसरर चेक' च्या स्वरूपाचा असतो. पहिला जवळ जवळ 'क्रॉस चेकच्या' स्वरूपाचा असतो. ज्याप्रमाणें क्रॉस केलेल्या चेकाच्या रकमा फक्त बँकामार्फतच देता येतात, त्याप्रमाणें शाहजोग हुंड्यांच्या रकमा फक्त म्हणजे प्रतिष्ठित स्थाईक इसमासच त्याच्या पेडीवर देता येतात. परंतु बँकेस हुंडी दाखवतांच तिची रकम देणें अगर न देणें याचा एका क्षणांत निर्णय करावयाचा असल्यामुळे ती आणणाऱ्या इसमाच्या प्रतिष्ठितपणाबद्दल तपास करणें जवळ जवळ अशक्य होतें. यामुळे व मोठासल्या रकमा शाह्याच्या पेडीवर पाठविण्यांत बरीच जोखीम असल्यामुळे मुंबई प्रांतिक सहकारी बँकेने तशा हुंड्या न देण्याबद्दल आपल्या गिऱ्हाड्राफ्टास सूचना दिली आहे.

चेक्स

चेकसंबंधानें विचार करता, बँकांत चालू खातीं ठेवून खातेदारांनी त्यांतून वेळोवेळी रकमा देण्याची ती सोय असते. स्थानिक

बँकेत अगर ज्या ठिकाणी मोठा व्यवहार होवशा करण्याची जरूरी पडते अशा ठिकाणच्या बँकांत चालू खातीं उघडून त्यांतून रकमा देण्याची व्यवस्था करणे, व्यापारी व इतर लोकांस बरेच सोईचें पडतें. विवक्षित इसमास विवक्षित रकम देण्याबद्दल खातेदारांनी बँकांस दिलेल्या हुकमास चेक ही संज्ञा आहे. चेकवरील स्टॅंप ड्यूटीची सरकारने माफी दिल्यापासून जूनतेत बँकांच्या व्यवहारांबाबत अभिरुचि उत्पन्न होऊन चेकच्या पद्धतीचा बऱ्याच मोठ्या प्रमाणांत फैलाव झाला आहे. चेक दोन प्रकारचे असतात. पहिल्या प्रकारचा चेक फक्त त्यांत नमूद केलेल्या इसमासच अगर त्यांतले लोखी हुकूम दिलेल्या इसमास (order) थावयाचा असून दुसरा तो धारण करणारास (Bearer) थावयाचा असतो. पहिल्या प्रकारचा चेक त्यांत नमूद केलेल्या इसमासच देण्याची बँकांवर जबाबदारी असल्यामुळे त्यांच्या रकमा देताना त्या इसमाबद्दल बँकांनी पूर्ण खात्री करून घेणें अवश्य आहे. या दोन्ही प्रकारच्या चेकवर डाव्या बाजूस बरव्या अंगास दोन समांतर रेषा मारून ते क्रॉस केल्यास त्यांच्या रकमा फक्त एखाद्या बँकामार्फतच थावयाच्या असतात. सबब असा चेक प्रसंगित्वाची बँकेकडे आल्यास त्याची रकम रोख आदा न करता तो एकाद्या बँकामार्फत पाठविण्याकरिता परत केला जातो. नाहीतर तसल्या चेकच्या रकमा रोख दिल्या गेल्यास त्याची जबाबदारी रकम देणाऱ्या बँकेवर पडते.

पैशाची ने-आण

वरील दोन प्रकारांशिवाय खातेदारांच्या अगर इतर गिऱ्हाड्राफ्टांच्या रकमा एका गावाहून दुसऱ्या गावी पाठविण्याची महत्त्वाची कामगिरी बँकांकडून करण्यांत येते. अशा रकमा रोख अगर सात्यांतून दिल्या जातात व त्यांचे एवजी बँकांकडून ड्राफ्ट दिले जातात. बँकांनी इतर बँकांवर अगर स्वतःच्या शाखांवर अगर परस्पर एकमेकांवर नमूद केलेल्या इसमास नमूद केलेली रकम देण्याकरिता सोडलेल्या पत्रास ड्राफ्ट ही संज्ञा आहे. ड्राफ्ट ज्या बँकेवर काढलेले असतील तीस ते दाखविले जातांच ताबडतोब अगर त्यांत नमूद केलेल्या मुदतीनंतर थावयाचे असतात. अशा रीतीने एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी रकम पाठविण्याकरिता व मुदतीच्या ड्राफ्टच्या बाबतींत थोड्या मुदतीचीं कर्जे देण्याकरिता ड्राफ्टसचा उपयोग होतो आणि त्यांवर बँकांकडून योग्य कमिशन व व्याज आकारलें जातें. असे ड्राफ्ट फक्त त्यांत नमूद केलेल्या इसमासच (order) देण्याचे असून ते साधारणतः क्रॉस केलेले असतात.

उपरिनिर्दिष्ट चेक व हुंड्या यांच्या वसुलीचें महत्त्वाचें काम बँकांकडून दोन प्रकारांनी केलें जातें. एक, गिऱ्हाड्राफ्टाची हुंडी अगर चेक वसुलीकरिता स्वीकारून त्याची रकम वसूल झाल्यानंतर खातेदारांच्या खातीं जमा करणें व दुसरें गिऱ्हाड्राफ्टाची हुंडी अगर चेक विकत घेणें म्हणजे त्याची रकम वसूल होण्यापूर्वीच कमिशन कापून घेऊन ताबडतोब रोख रकम देणें अगर त्याच्या खातीं जमा करणें. दुसरा प्रकार फक्त ज्यांची पत्र प्रस्थापित झाली असेल अशाच लघुचक इसमांच्या बाबतींत काहीं ट्राविक मर्यादेपर्यंत अंमलांत येतो. या व्यवहारापासून बँकांस रकमांची चाडवा-चाडव करता येऊन त्याबरोबर कमिशनचाहि फायदा मिळवतात

येतो. अशा रीतीने हे महत्त्वाचे कार्य समाधिक भांडवलाच्या सर्व व्यापारी बँकांच्या व्यवहाराचा एक बराच मोठा भाग होऊन बसला आहे.

हुंड्या आणि सहकारी बँका

परंतु हा हुंड्यांचा व्यवहार सहकारी बँकांच्या कक्षेत येत नसल्याबद्दल सरकारचा अभिप्राय असून त्यांचेकडून तो वाजवी समजला जात नाही व त्यांच्या द्वारे बसूळ झालेल्या रकमा 'रिमि-टन्स ट्रांसफर रिसीट' ने एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी मोफत पाठवणे हा सरकारने दिलेल्या सवलतीचा दुरुपयोग समजला जातो. सहकारी बँका आपले कार्य विशेषतः आढवळणी ठिकाणी करित असून ते मुख्यतः शेतीच्या मालाच्या व्यापारास बरेच पोषक होत असल्यामुळे वास्तविक त्यास सरकारकडून हरएक प्रकारची मदत होणे अगत्याचे आहे. या गोष्टीचा मुंबई बँकिंग इन्क्वायरी कमिटीनेही आपल्या रिपोर्टच्या पृष्ठ १८२ वर प्रामुख्याने पुरस्कार केला असून सहकारी बँकांस पिके व शेतीच्या मालाच्या सुरळीत हालचालीस लागणाऱ्या रकमांची जलद व थोड्या सर्वांनी तजवीज करता येण्याकरिता प्रत्येक तालुक्याच्या ठिकाणी शाखा व पोस्टशाखा काढता याच्या म्हणून सरकारने काढून घेतलेली सवलत पुन्हा सुद्ध करण्याची जोरची शिफारस केली आहे.

सहकारी बँकांच्या हुंड्यांच्या व्यवहारांत वरील अडचण उपास्थित झाल्यामुळे त्या बँकांस हुंड्यांच्या रकमा उरीव कमिशन देऊन सध्या विलोने अगर विमा पोस्टाने चलनी नोटांच्या द्वारे पाठवण्यास लागतात व त्यामुळे जादा सर्वे अगर नियोजित ठिकाणी रकमा पोहोच्येपर्यंतच्या मुदतीत होणारे व्याजाचे नुकसान सोसावे लागते. शेतीच्या धंद्यास भांडवल देऊन रिक्षव्हे बँकेच्या कायद्यांत प्रांतिक सहकारी बँकांस विशिष्ट स्थान देण्यांत आले आहे. या दृष्टीने पैसाची ने-आण करण्याच्या संबंधाने प्रांतिक बँकांस निदान शेड्युल्ड बँकांच्या बरोबरीने सवलती मिळाल्यास सहकारी संस्थांचा मार्ग थोडा सुकर होण्याचा संभव आहे. परंतु त्या बाबतीत अजून कांहीं अखेर निकाल लागला नाही.

प्रांतिक सहकारी बँकेचे कार्य

मुंबई इलाख्यातील सहकारी बँकांचा व्यवहार हल्ली बराच वाढला असून त्यांचा उत्तरोत्तर जनतेशी निकट संबंध येत असल्याने तो त्यांच्या भरभराटीस बराच पोषक होत आहे. अशा स्थितीत सहकारितेच्या स्वावलंबनाच्या मूळ तत्त्वास अनुसरून मुंबई प्रांतिक सहकारी बँक व प्रांतातील इतर कांहीं जिल्हा व अर्बेन सहकारी बँकांच्या परस्पर सहकार्याने त्यांच्या गिन्हाइकांच्या हुंड्या व चेक वटविण्याची एक तपशीलवार योजना कांहीं वर्षा-पूर्वी आसण्यांत आली होती. परंतु तीत नुकत्याच बऱ्याच दुरुस्त्या करून फेरफार करण्यांत आले आहेत. त्या योजनेचा मुख्य उद्देश सहकारी बँकांच्या गिन्हाइकांनी प्रांतातील कोणत्याही

भागांतील चेक वसुलीकरता आणल्यास तो वसुलीच्या व्यवस्थेच्या अभावी परत करण्याचे कारण पडू नये असा असून तिचे स्वरूप स्थूल मानाने साहलील प्रमाणे आहे.

मुंबई प्रांतिक बँक ही स्थानिक "बँकर्स क्लिअरिंग हाउस"ची समासद् असून प्रांतातील बहुतेक सहकारी बँकांच्या चेकच्या वसुलीचे काम तिच्यामार्फत होतें. या विशिष्ट योजनेच्या कमिशनच्या व इतर अटीस लेखी मान्यता देऊन तीत सामील होणाऱ्या बँकांसच ती लागू होत. त्या बँकांकडून येणारे चेक मुख्यतः दोन प्रकारचे असतात; (१) सहकारी बँकांनी इतर सहकारी बँकांवर काढलेले व (२) इतरांनी काढलेले परंतु सहकारी बँकांमार्फत वसुलीकरता आलेले. योजनेत सामील असलेल्या बँकेने आपला चेक इलाख्यातील तशाच रीतीने सामील झालेल्या इतर मध्यवर्ती अगर अर्बेन बँकेकडे वसुलीकरता पाठविल्यास त्या ठिकाणी तिचे चालू खाते असल्यास त्या चेकची रकम ती बँक चेक पाठविणाऱ्या बँकेच्या खाती कमिशनशिवाय जमा करते. परंतु अशा चालू खात्याच्या अभावी, चेकची रकम ज्या बँकेवर चेक काढला असेल त्या बँकेकडून चेक वसुलीकरता पाठविणाऱ्या बँकेस परस्पर पाठविळी जाते अगर ती त्या बँकेच्या खाती जमा करण्याकरिता मुंबई प्रांतिक सहकारी बँकेकडे पाठविळी जाते. अशा रीतीने पाठविलेल्या रकमेवर रकमेच्या कमीजास्ती प्रमाणावर दर शेकडा ठराविक कमिशन ज्या बँकेवर चेक काढला असेल तीस चेक पाठविणाऱ्या बँकेकडून मिळते. चेकची रकम मुंबई प्रांतिक बँकेकडे चालू खाती जमा होण्याकरिता पाठविल्यास दर चेक मार्गे दोन आणे प्रमाणे त्या बँकेस कमिशन यावे लागते व ते चेक पाठविणाऱ्या बँकेकडून वसूल केले जाते. बँकांनी पाठविलेल्या गिन्हाइकांच्या चेकवरही वरील प्रमाणेच कमिशनची आकारणी केली जाते; परंतु त्या बँकांनी आपल्या गिन्हाइकांस आकारावयाचे कमिशन या योजनेने ठरविले नसून ते ज्या त्या बँकेने तिच्या सोईप्रमाणे आकारावयाचे असते. आरंभीच्या योजनेप्रमाणे चेकच्या वटाचाच्या बाबतीत बँकांची एकमेकांकडे चालू खाती असणे अगर नसणे याचा कांहीं संबंध नसून योजनेत सामील झालेल्या सहकारी बँकांनी इतर सहकारी बँकांवर काढलेल्या चेकच्या रकमा कमिशन-शिवाय दिल्या जात. या नवीन योजनेप्रमाणे तीत सामील असलेल्या बँकांस परस्परांवर रुपये दोन हजारपर्यंत कमिशनशिवाय झूपेड काढण्याचीहि परवानगी ठेवली आहे. ही नवीन योजना अद्याप प्रयोगावस्थेत असून तिच्या संबंधाने सन १९२८ मध्ये भरलेल्या सहकारी बँकांच्या परिषदेत बराच उदापोह झाला व शेवटी तिचा कांहीं दिवस अनुभव घेऊन नंतर तीत निरु-रते फेरफार करावे असे ठरले. अशा रीतीने हा सर्व प्रश्न अद्याप कायम स्वरूपाचा नसून तो बऱ्याच अंशी रिक्षव्हे बँकेकडून प्रांतिक सहकारी बँकेस निदान शेड्युल्ड बँकांचे बरोबरीच्या सवलती मिळण्यावर अवलंबून आहे. या दृष्टीने त्या निकडीच्या प्रश्नाचा रिक्षव्हे बँकेकडून स्वयं तितक्या लक्ष करून निकाल लागून तिच्याकडून शेतीच्या भांडवल-विषयक जिन्हाळाच्या प्रश्नास सक्रिय सहानुभूति मिळेल अशी सहकारी वाने आशा करणे निःसंशय वाक्ये होणार नाही.

“अर्थ” ग्रन्थ मालेची पुस्तके

बँका आणि त्यांचे व्यवहार
इसरी आवृत्ति, १ रु. ८ आ.

रिक्षव्हे बँक
१ रु.

व्यापारी उलाढाली
१ रु.

सहकार
१ रु.

स्थानिक स्वराज्य संस्थांची आर्थिक प्रगति

मुंबई सरकारने प्रो. वा. गो. काळे यांचे अध्यक्षतेखाली एक समिती नेमून तिच्याकडे स्थानिक स्वराज्य कारभाराविषयक अनेक प्रश्नांची माहिती गोळा करून त्यांवर त्या समितीचा अभिप्राय मागविता होना. अशा प्रकारची समिती नेमण्याबद्दल स्थानिक स्वराज्य परिषदेत अनेक वेळां विनंतिवजा ठराव करण्यांत आले होते, परंतु त्यांचा फारसा उपयोग झाला नाही. सन १९३७ सालीं कॅम्ब्रिजने अधिकार-स्वीकार केल्यावर या प्रश्नांकडे आपुलकीच्या भावनेने पाहून समिती नेमली व प्रो. वा. गो. काळे यांना मुद्दाम विनंति करून त्या समितीचे नेतृत्व स्वीकारण्यास निर्मंत्रण देण्यांत आले.

स्थानिक स्वराज्य कारभारांत अत्यंत जिद्दाल्याचा प्रश्न म्हणजे नागरिकांच्या सुखसोईकरितां लागणारा पैसा कसा व कोठून उभा करावयाचा हा होय. या दृष्टीने या समितीने केलेल्या शिफारशी व सरकारने त्या शिफारशीसंबंधी आपले दिलेले निर्णय सामान्य नागरिकांना बोधप्रद होतील या हेतूने त्यांचा सारांश या लेखामध्ये देण्याचा विचार आहे.

समितीने या प्रश्नांचा विचार तीन बाजूनीं केलेला दिसत आहे: (१) चालू कर थोडेफार वाढविणे, (२) नवीन कर बसविणे, (३) प्रांतिक सरकारने त्यांच्या करांतील कांहीं भाग स्थानिक स्वराज्य संस्थांना देणे.

सध्या मुख्य-उत्पन्नाच्या बाबी म्हणजे घरपट्टी व जकात या होत. समितीचा अभिप्राय असा आहे की, कांहीं ठिकाणी घरपट्टीचे प्रमाण आहे तें वाढवावे. त्याचप्रमाणे जकातीचे दरवारीचे शेंदचूळ बदलून ते कराचे प्रमाणे वाढवावे. ही शिफारस अधिकारी व स्थानिक स्व. संस्था यांच्या निदर्शनास आणण्याची शिफारस सरकारने केली आहे.

जिल्हा लोकलबोर्डानीं बसवावयाचा लोकलफंड सेस कमीत कमी १३ आणा व जास्तीत जास्त २३ आणे असावा व अनुक्रमे त्यांतील १८ पै व १० पै प्राथमिक शिक्षणासाठी असल्यात अशी शिफारस समितीने केली असून जमीन-महसुलाचा विशिष्ट अंश त्यास तोडून द्यावा असे म्हटले आहे. लोकलफंड सेस वाढविण्यासाठी लोकलबोर्ड कायद्यांत दुरुस्ती होणे अवश्य आहे. परंतु सध्या विधिमंडळ अस्तित्वांत नसल्याने हा प्रश्न तहकूब ठेवण्यांत येत असल्याचे सरकारने नमूद केले आहे. त्याचप्रमाणे शेतीचे कराबाबतची शिफारस सरकारास अमान्य वाटली आहे.

नवीन करांच्या बाबी

समितीने अशी सूचना केली आहे की, प्राथमिक शिक्षणासाठी 'शिक्षण कर' बसवावा व त्याचप्रमाणे सालीलप्रमाणे इतरही कर उत्पन्न वाढविण्यासाठी बसवावेत:—(१) धंयावरील कर, (२) मालमत्ता वर्ग होतांना बसवावयाचा कर, (३) लग्न, दत्तविधान व मेजवाण्या यांवरील कर. यांपैकी मालमत्तेवरील कर, ही बाब सरकारने मान्य केली नाही. लग्न, दत्तविधान, वगैरे बाबींवर कर बसविण्याचे तत्त्व सरकारास मान्य आहे असे दिसते. परंतु कर बसविणे व ते वसूल करणे वगैरे बाबत अडचणी बऱ्याच आहेत. एखाद्या म्यु. नें लग्न व दत्तविधान

यांवर कर बसविण्याचे ठराविल्यास सरकार त्यांचा विचार करण्यास तयार आहे.

प्रांतिक सरकारच्या करांतील उत्पन्नाचा भाग

समितीने शिफारशी करतांना सरकारने सालील उत्पन्नांच्या पैकीं कांहीं भाग स्थानिक स्वराज्य संस्थांना द्यावा अशी शिफारस केली आहे. (१) बिगर शेतसारा, (२) करमणुकीवरील कर, (३) इलेक्ट्रिक संपावरील सरचार्ज, (४) पेट्रोल ट्रॅक्स, (५) शेतसाऱ्यापैकी १० टक्के. यापैकी बहुतेक सर्व बाबींना सरकारने नकार दिला आहे. समितीच्या शिफारशीप्रमाणे शिफारस साऱ्याचे प्रमाण सरकारने कमी करावे अग उत्पन्नापैकी पुष्कळसा भाग म्हणजे सुमारे ७५ टक्के भाग म्यु. ना द्यावा.

करमणुकीवरील सर्व करांचे उत्पन्न स्थानिक संस्थांना द्यावे अशी शिफारस समितीने केली होती. शहरांत संपाऱ्या विजेवर सरकार सध्या सरचार्ज बसवून सर्व उत्पन्न आपलेकडे घेतें. हा कर स्थानिक स्वरूपाचा असल्याने निदान त्या कराचे उत्पन्नापैकी ५० टक्के उत्पन्न स्थानिक संस्थांना देण्याची शिफारस समितीने केली होती.

पाश्चिमात्य देशांत जमिनीवरील करांचे उत्पन्न स्थानिक संस्थांना दिले जाते. त्याचप्रमाणे आपल्या देशांतील स्थानिक संस्थांना शेतसाऱ्यापैकी जरी सर्व उत्पन्न नसले तरी कमीत कमी १० टक्के तरी उत्पन्न जिल्हा बोर्डास देण्याची शिफारस समितीने केली होती. त्याबाबत सरकारने अद्याप निर्णय दिला नसून त्यासंबंधी विचार चालू आहे.

नागर स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या दृष्टीने महत्त्वाची बाब म्हणजे बिगर शेतसाऱ्यामुळे शहराच्या वाढीस हेणारा अडथळा दूर करण्यासाठी सध्या असलेला बिगर शेतसारा कमी करावा अगत्यांतील शेकडा ७५ पर्यंत उत्पन्न म्यु. स द्यावे अशी शिफारस समितीने केली. ही शिफारस अद्याप अनिर्णित अशी आहे. परंतु सरकारने ही शिफारस मान्य केल्यास नागरिकांच्या इतर कराबाबत स्थानिक म्यु. ना पुष्कळसा भार कमी करता येऊन सुखसोई, आरोग्य व शिक्षण यांवर अधिक पैसा खर्च करता येईल.

या समितीने केलेल्या शिफारशी व सरकारी निर्णय यांची योग्य तऱ्हेने अंमलबजावणी करण्याचे काम सर्वोत्तर निमसरकारी सद्गृहस्थांचे हाती असणे जरूर आहे. यदाकदाचित् कमिटीने केलेल्या एकसुली सूचना सरकारी अधिकारी यांना मान्य नसल्यास अंमलबजावणी करण्याचे कामी समाधानकारक प्रगति होणे कठीण पडते. यासाठी शक्य शक्यास सरकारने हें काम याच समितीकडे सोपवून आर्थिक सुधारणा, कारभारासंबंधी सुधारणा व काय्यासंबंधी सुधारणा ज्या सुचविल्या आहे त्यांची अंमलबजावणी करण्याचे काम तिहा सांगावे. निदान या समितीस 'स्थायी समिति' (Standing Committee) नेमून स्थानिक स्वराज्य-विषयक प्रश्न व विशेषतः या समितीचे अहवालवरून उत्पन्न होणारे प्रश्न अभिप्रायाकारितां तिजकडे सोपविते म्हणजे त्यायोगे स्थानिक स्वराज्य संस्थांचे प्रगतीचे पाऊल थोडेफार तरी पुढे पडे.

म हा गा ई व स्व स्ता ई

(प्रो. काळे, हाचें रेडिओवरील मापण, ऑल इंडिया रेडिओ, मुंबईचे डायरेक्टर, हांच्या परवानगीने प्रसिद्ध करण्यांत येत आहे.)

वाजारभावाचें नियमन

प्रस्तुत युद्धाच्या परिस्थितींत विशिष्ट कारणांमुळे कित्येक जिनसांच्या किंमती चढल्या आहेत. संबंद राष्ट्राच्या आणि त्यांतील भिन्न भिन्न वर्गांच्या हिताच्या दृष्टीने महागाईचें नियमन करण्याचे योग्य उपाय काहीं धोरणांने हिंदुस्थानांतील सरकारांनीं योजले आहेत. ह्या प्रश्नाची चर्चा देशांत चालू आहे आणि अधिकृत व पद्धतशीर रीतीनें त्यासंबंधानें विचार होऊन बदलणाऱ्या स्थितीस अनुकूल योजना निश्चित होण्याचें घाटत आहे. ह्या दृष्टीनें वाजारभावांच्या चढउताराचें व महागाईवरील उपायांचें स्वरूप काय असतें ह्याचें विवेचन सूक्ष्म रीतीनें होणें आवश्यक आहे. संसारांत नित्याच्या उपयोगास लागणाऱ्या जिनसांची स्वस्ताई असणें हें सुचचेचें व सुस्थितीचें प्रमुख लक्षण मानण्यांत येतें. साण्यापिण्याचे पदार्थ-विशेषतः भाण्यधुन्य-स्वस्त झालें म्हणजे तें वर्ष चांगळें समजलें जातें. ह्याचें कारण उघड आहे. स्वस्ताई म्हणजे धनधान्य-समृद्धि होय. रोजच्या जीवनास लागणाऱ्या जिनसा अल्प किंमतीनें वाजारांत मिळाल्या असतां सामान्य माणसाची वेताची प्राप्ती उत्करनिर्वाहास सहज पुरी होते आणि तीमधून नैमित्तिक उपयोगाच्या वस्तुहि विकत घेऊन वापरण्यास वाव उरतो. ह्याच्या उलट, महागाई होऊन धान्यधुन्य, तेल, तूप, मीठ, मिरची, भाजीपाला, इध-दुभतें ह्यास नेहमीपेक्षा अधिक किंमती पडूं लागल्या असतां ज्यांची प्राप्ती अल्प असते आणि ज्यांचें हातावर पीठ असतें अशा लोकांस रोजचा सर्च भागवून संसार चाळवण्याची पंचाईत पडते. महिन्याचा पगार, वेतन किंवा मजुरी हीं त्या महिन्यास पुरी होत नाहीत आणि प्राप्ती व सर्च ह्यांची तोंडमिळवणी होणें कठिण जातें. नैमित्तिक उपयोगाच्या व वैनीच्या वस्तूंची खरेदी पुढें ढकळतां येते, पण रोजचा संसार चाळण्यास लागणाऱ्या जिनसांचा पुरवठा होणें अपरिहार्य असतें. ह्या जिनसा त्यांची स्वस्ताई असते तेन्हां साठवून ठेवण्याची ऐपत थोड्या लोकांत असते आणि ज्यांस ती असते, त्यांपैकी अनेकांस दूरदृष्टि नसते. लागतील तस-तसे जिनस वाजारांत विकत घेऊन संसाराचा गाढा देणेंदिन हाकर्णें हाच बहुतेकांचा संवय झालेला आमुष्यक्रम असतो.

मागणी आणि पुरवठा

सामान्यतः स्थूल मानानें बोलावयाचें हाल्यास स्वस्ताई म्हणजे सुस्थिति आणि महागाई म्हणजे दुःस्थिति ही गोष्ट समजण्यास सोपी आहे. तथापि, तीमध्यें पुरुळट वारकाचे आहेत ते ध्यानांत आले पाहिजेत. अशी सुस्थिति व दुःस्थिति निर्माण होण्याचीं कारणें काय आहेत, महागाई सर्वासच जाचते कीं काय व असल्या आपत्तीवर कोणते उपाय योजणें शक्य व इष्ट आहे ह्याचा मात्र थोड्या सूक्ष्मतेनें विचार करणें आवश्यक आहे. अवर्षण, अल्प वर्षण किंवा अतिवृष्टी ह्यांचे योगानें धान्य पिकत नाही आणि जनावरांचा चारा होत नाही, ह्यामुळें कोठें ना कोठें देशांत महा-गाई होत असते हा हिंदुस्थानांतल्या निरनिराळ्या प्रांतांतला व जिल्हांतला अनुभव आहे. अशा प्रसंगीं योजनावयाचे सरकारी व निनसरकारी उपायहि सर्वांच्या परिचयाचे झाले आहेत.

धान्याची आणि कपास वगैरेच्या पिकांची पैदास नैसर्गिक कारणांमुळें घटते तेन्हां त्यांचे वाजारभाव चढतात. पीक कमी घेऊन भाव चढल्यानें शेतकऱ्यांचा काहीं फायदा नाही. तसेंच, पीक चांगलें घेऊन स्वताई होण्यांत त्यांचें नुकसान नाही. शेतमाळा-पासून त्यांच्या पदरांत प्राप्ती किती पडते ही खरी महत्त्वाची व युथाची गोष्ट आहे.

आगगाड्या व आगबोटी आणि अडीकडे मोटारगाड्या ह्यांच्या सारसीं शीप्रगामी व सुलभ वहतुकीचीं साधनें उपलब्ध झाल्या-कारणानें एक प्रांत किंवा जिल्हा ह्यांतील धान्याचा व इतर मालाचा तुटवडा शेतारचे व इरचे प्रांत व जिल्हे किंचदुना बाहेरील देश ह्यांच्या समृद्धीतून भरून काढण्याचा मार्ग मोकळा झाला आहे. नित्याच्या संसारास लागणाऱ्या जिनसांचा पुरवठा आणि त्यांस असणारी नित्याची मागणी ह्यांच्या परस्पर-संबंधाच्या प्रभावावरून स्वस्ताई किंवा महागाई निश्चित होते हें मागणी-पुरवठ्याचें साधें व मूलभूत आर्थिक तत्त्व आहे आणि सुकाळ किंवा दुष्काळ ह्यांच्या मुळाशीं तें सापडतें. अन्न-वस्त्र आणि नित्याच्या उपयोगाचे इतर पदार्थ ह्यांच्या किंमती चढण्याचीं कारणें, मागणीत बदल झालेला नसल्यास, पुरवठ्याच्या परिस्थितीत शोषली पाहिजेत. तसेंच, महागाईविषयी ओरड होते, ती जिनसांच्या किंमती चढल्या असतां लोकांच्या कमाईत त्या मानानें वाढ झालेली नसते ह्यामुळें होते हें येथें लक्षांत ठेवलें पाहिजे.

वाजारभाव कसे निश्चित होतात ?

ज्यवहारांत पदार्थांची देवघेव होते ती पदार्थांच्या परस्पर अदलावदलीनें अलीकडे क्वचितच होते. माळ विकणारा आपला जिनस त्याच्या मोबदल्यांत चलन घेऊन, खरेदीदारास देतो. अर्थात् जिनस विकत घेणारा चलन देऊन त्याचा मोबदला म्हणून तो जिनस विकणाराकडून घेतो. पैशांत मोजली जाणारी ही किंमत किंवा वाजारभाव कसा निश्चित होतो ? विकणारा व विकत घेणारा ह्यांच्या, अनुक्रमें करून, पैशाच्या व मालाच्या गरजेची तीव्रता पदार्थांच्या किंमतीत प्रकट होते. वाजारांत घेणाऱ्या मालाचा पुरवठा मर्यादित झाला आणि तो विकत घेणारांच्या गरजेची तीव्रता मात्र कायम असली तर खरेदीदार नेहमीपेक्षा अधिक पैसा देऊन माळ विकत घेतील आणि वाजारभाव चढलेले दिसतील. पुरवठा वाढलेला असेल आणि खरेदी-दारांची इच्छा पूर्णवत् असेल तर किंमतीवर ह्याच्या उलट परिणाम होऊन त्या उतरतील. कारण, येथें सर्व मालाचा उठाव वाढून शकणार नाही आणि तो विकणारांस कमी प्रमाणांतील मोबदल्यावर संतुष्ट रहावें लागेल. वाजारभावांचा हा सर्वसामान्य नियम झाला आणि त्यास अनुसरून निरनिराळ्या जातींच्या मालाचा पुरवठा कमी-अधिक होईल त्या मानानें त्याच्या किंमती भिन्नभिन्न प्रमाणांत खाली-वर जातील. पण हा सर्व व्यवहार घडून येण्याचें जें साधन किंवा माध्यम म्हणजे चलन अथवा पैसा हाच समाजांत विशिष्ट कारणांमुळें कमी-अधिक प्रमाणांत वेळू लागला तर ह्याचा परिणाम सर्वच वाजारभावांवर होईल. अमुक एका बजनाच्या गव्हाचा विनिमय अमुक एका लोकीच्या कापडशीर्षी होत नसून गहू आणि कापड ह्यांचा विनिमय प्रत्येकी रुपयांशीं होतो. म्हणजे, रुपयांत

पदार्थांच्या मूल्यांचे मापन होतें. आतां हें मापच जर कमी-जास्त होईल तर त्यांचें मापला जाणारा मालाहि अधिक-कमी झालाच याहिजे. उदाहरणार्थ, लांबी-रूंदी मोजण्याचें साधन फूट हें आहे. शून्य प्रमाणाभूत साधनाची लांबी जर बारा इंचांचे ऐवजी सहा इंच केली, तर त्या आसूड मापाच्या सहाय्यांचें मोजावयाच्या फाप-झाची लांबी-रूंदी अधिक भरेल. हाच नियम पैसा किंवा चलन ह्या विनिमयाच्या साधनास लागू पडतो. व्यवहारांत जरूरीच्या प्रमाणाबाहेर पैसा सेव्हे लागेल तर त्याच्या वाढलेल्या पुरवठ्या-मुळे त्यांचें मोल उतरेल आणि पैशाचें मोल उतरणें म्हणजे जिन्नस विकत घेण्यासाठी तो अधिक प्रमाणांत यावा लागणें हें होय. ह्याचाच अर्थ बाजारभाव वाढणें हा होय. व्यवहारांत चलन सेव्हेवण्याचें काम मध्यवर्ती बँक व सरकार ह्यांचें असतें. हिंदुस्थानांत ह्या दोघांनी चलनाच्या विस्ताराचा परिणाम बाजारभाव वाढण्यांत होऊं नये अशाविषयी दक्षता घ्यावलेली आहे. सचत बचत करण्याची जबाबदारी त्यांचे बरोबरीने लोकांवर पडते ती त्यांनी ओढसली पाहिजे.

बाजारांत माल विकणारे व विकत घेणारे ह्यांची किंमतीच्या बाबतींत घासावीस होते. स्वतःच्या दृष्टीनें अधिकांत अधिक फायदेशीर असा सबदा करण्याची दोन्ही पक्षांतील लोकांची स्वाभाविक प्रवृत्ति असते. स्वतःस शक्य तितकी अधिक किंमत मिळावी अशी पहिल्या पक्षाची सटपट असते तर आपणास शक्य तेवढी कमी किंमत चांगी लागायी असा दुसऱ्याचा प्रयत्न असतो. ह्या प्रत्येक पक्षांत त्यांतील लोकांची परस्पर अंतर्गत स्पर्धा चालते आणि सबदा पटवण्याच्या झगड्यांत ज्यांस अधिक तग धरतां येईल ते यशस्वी होऊन त्यांच्या सुरेदी-विक्रीच्या सवधांत उरलेली किंमत बाजारांत अक्षर निर्णायक होते. ह्यावरून बाजारांत व्यवहार करणाऱ्या व्यापार्यांचे व गिऱ्हाडकांचे हितसंबंध व किंमतीविषयीचे प्रयत्न परस्पर-विरोधी कसे असतात हें ध्यानांत येईल.

रहाणी, प्राप्ती व बाजारभाव

एकच वस्तु, भिन्न-भिन्न दृष्टींनी तिच्याकडे पहाणारांस निर-निराळ्या स्वरूपांत दिसते ह्याचें उदाहरण बाजारांच्या व्यवहारांत पहावयास सापडतें. स्वस्ताई बहुजन समाजास प्रिय असते आणि महागाई जाचक वाटते हें मागें सांगितलेंच आहे. माल विकत घेणारांस त्याच्या किंमती उतरल्या तर आनंद होईल, पण माल तयार करणारे व विकणारे ह्यांस तें आवडणार नाही. तांडूळ, ज्वारी, गहू, कपास ह्यांची पैदास करणारे शेतकरी आणि तो विकणारे व्यापारी बाजारभाव चढल्यानें हर्षलील, तर हा माल विकत घेणारे लोक महागाईविषयी तक्रार करतील. समाजांतील निरनिराळ्या वर्गांतील लोकांची सरासरीची प्राप्ती आणि त्यांची निरनिराळ्या दर्जाची रहाणी ह्यांचा सामान्यतः मेळ बसलेला असतो, तो विशिष्ट बाजारभावांस अनुसरून व विवक्षित प्रकारच्या अन्नवस्त्रांच्या उपयोगास अनुसून निश्चित झालेला असतो. रहाणी, प्राप्ती व बाजारभाव ह्यांच्या परस्पर संबंधाच्या कोष्टकांत काहीं कारणांमुळे सध्याप्रमाणें कमी ज्यास्त झाले असतां किंमती वाढलेल्या असल्यास किंवा प्राप्ती कमी झाली असल्यास विशिष्ट वर्गांच्या राहणीवर ताण पडते. उत्पादक व उपभोक्ते असे दोन वर्ग समाजांत आहेत असें मानण्यांत येतें. वास्तविक पहातां सर्वच आर्थिक जीवन माल, श्रम, बुद्धि ह्यांच्या देव-चेवीवर आधारलेलें असतें आणि वरील दोन वर्ग मिश्र व सापेक्ष

आहेत असें समजलें पाहिजे. प्राप्ती आणि सर्व्हांची तोंडमिळ-वणी होण्याची समाजांतील बहुसंख्य लोकांस, विशेषतः अल्प मिळकत असणाऱ्या व श्रमजीवी वर्गांस अढचण भासूं लागली असतां त्यांचे जीवित कष्टमय होतें आणि ह्या दुस्थितीचें निवारण करण्याचें साधन त्यांच्या स्वतःच्या हातीं नसतें. बाजारभावांचें नियमन, प्राप्तीत थोडीबहुत वाढ, गरिबांस सहाय्यभूतजन्य सहाय्य इत्यादि उपायांचा अवलंब असल्या परिस्थितीवर तात्पुरते उपाय म्हणून सरकारास, वेतन देऊन दुसऱ्यांच्या श्रमाचा उपयोग करणाऱ्यांस व घनिक नागरिकांस करावा लागतो. अवर्षण, अतिवृष्टी इत्यादि नैसर्गिक कारणांमुळे महागाई व गरीब लोकांच्या प्राप्ती-मध्यें घट उत्पन्न होते तेव्हां वरील उपाय योजले जातात हें प्रसिद्धच आहे. शेतकऱ्यांस तगाई व इतर सवलती, नोकरीस महागाई भत्ता, दुष्काळी कामाची तरतूद, स्वस्त घान्याची दुकानें, बाजारभावांचें सरकारी नियंत्रण, इत्यादि प्रकारचीहि विविध व्यवस्था असते.

किंमतीचें सरकारद्वारां नियंत्रण

सध्याच्या युद्धकालीन पडामोडींवर ह्या विवेचनानें स्पष्ट प्रकाश पडेल. प्रस्तुत युद्धपरिस्थितीमुळे सर्व जगाची व त्यांत हिंदुस्थानाची मामुली आर्थिक घडी विस्कटून जाणें अपरिहार्य आहे हें सांगायलास नको. नेहमीच्या नैसर्गिक कारणांच्या जोडीस युद्ध-जन्य घडामोडीं येऊन व्यापार व बाजारभाव ह्यांच्यावर काहीं बाबतींत जाणवतील असे तात्पुरते परिणाम झाले आहेत. विशिष्ट जिनसांच्या किंमती चढताच कित्येक लोकांची एकदम ओरड चालू होते आणि बाजारभाव चढूं नयेत ह्यासाठी सरकारनें कडक उपाय योजावेत अशी मागणी केली जाते. ह्या प्रकारच्या तक्रारी सर्वस्वी निष्कारण किंवा निराधार असतात असें मुद्दीच नाही. जिनसांचा पुरवठा मर्यादित होण्याचीं चिन्हे दिसतांच त्यांचे संबंधांतले व्यापारी माल पुढें व्यवस्थित रीतीनें मिळूं शकता व त्याचा तुटवडा भासूं नये म्हणून किंमती तात्काळ चढवतात आणि ह्या व्यवहारांत त्यांस अवाच्या सवा फायदा तात्पुरता होतो ह्यांत संशय नाही. युद्ध सुरू झाल्यावर असे प्रकार धडंगार आणि काहीं जिनसांचो महागाई होऊन ती सामान्य स्थितींतल्या लोकांस जाणवणार हें लक्षांत आणून सरकारनें विशिष्ट जिनसांच्या किंमती ठराविक मर्यादाबाहेर जातां कामा नयेत असे सक्त निर्बंध घातले. त्या मर्यादांचें उल्लंघन केल्याबद्दल कित्येक ठिकाणीं दुकानदारांवर कडक उपायांची योजना अधिकाऱ्यांनीं केल्याच्या बातम्या प्रसिद्ध होत आहेत ह्यावरून सरकारनें चालवलेल्या नियंत्रणाच्या प्रयत्नांची कल्पना येईल. परंतु बदलणाऱ्या परिस्थितीप्रमाणें बाजारभावांच्या नियमनाच्या मर्यादा बदलल्या लागतील. उत्पादक व उपभोक्ते ह्यांच्या हितसंबंधांची छाननी होऊन एका वर्गास फायदा होत असतां दुसऱ्याचें फाजील नुकसान होणार नाही याविषयी काळजी घेता ती जाणें अगत्याचें असतें. निरनिराळ्या जिनसांचा पुरवठा कसा व कोदून होतो ह्याची चौकशी करून कोणत्याहि वर्गास अन्याय होणार नाही आणि देवघेवीच्या व्यवहारांचा गाढा सुरळीत चालेल अशा वेतानें त्या पुरवठ्याचें व बाजारभावांचें नियंत्रण सरकारास करावें लागतें.

नियंत्रणास वाव आणि मर्यादा

परराष्ट्रीय व्यापार सोडला तरी हिंदुस्थानासारख्या अवाढव्य देशांत प्रांताप्रांतांतली देवघेव मोठी व गुंतागुंतीची आहे ती

बाजारभावांच्या नियंत्रणाचे संबंधांत महत्त्वाची आहे. तांदूळ, गहू, ज्वारी, हरभरा, गूळ, साखर, तंबाखू, इत्यादि मालाची आयात-निर्गत प्रांताप्रांतांतून चालते. कोणताही प्रांत स्वयंपूर्ण असा नाही. ह्याकरितां विशिष्ट ठिकाणचे बाजारभाव स्वतंत्र रीतीने व तुटकपणाने निश्चित करण्याचा प्रयत्न सहाय्यास तो यशस्वी व्हावयाचा नाही. कांहीं जिनसांच्या किंमतीचे नियंत्रण व त्यासंबंधांतले अखिल भारतीय धोरण सर्वस्वी हिंदुस्थान सरकारच्या कक्षेत येते. व्यवहारांत सेव्हाण्या चळनाचें नियमन रिव्ह्यू बँक व मध्यवर्ती सरकार द्वाराने पेशाच्या पुरवठ्याचा परिणाम किंमती चढण्यांत होणार नाही अशा बेताने चालवले असल्याने महागाईचा पारा चढण्याचें एक प्रमुख कारण मुळांतच खुददु टाकण्यांत आले आहे. प्रांतिक सरकारांच्या प्रतिक्रियांची एक परिषद बोलावून त्यांचा परस्पर विचारविनिमय होण्याची आणि सहविचारपूर्वक धोरणाने बाजारभावांच्या नियंत्रणाचा प्रश्न सोडवण्याची व्यवस्था मध्यवर्ती सरकार करित आहे ते प्रस्तुत प्रकरणांतली गुंतागुंतीची परिस्थिति लक्षांत घेतां अत्यंत योग्य आहे असें म्हटले पाहिजे.

मासुळी परिस्थितीत समाजाचें आर्थिक यंत्र, संपत्तीचें उत्पादन, विनिमय, विभागणी व उपभोग ह्यांचे संबंधांत आंतील शक्तीच्या जोरावर सुरळीत चालते. युद्धकाळाच्या घडामोडींमध्ये त्या यंत्रांतल्या चक्रांचें परस्परार्थी घर्षण होऊं लागतें तेव्हां संबंद समाजाच्या वतीनें सरकारास त्यांत हस्तक्षेप करून त्याचें कार्य विनतकरा चालू राहिले ह्याविषयी व्यवस्था करावी लागते. युद्धासारख्या प्रसंगाचा अवास्तव फायदा कोणत्याही वर्गानें घेऊं नये आणि सामान्य जनतेचा जीवनक्रम शक्य तितका सुरळीत चालेल ह्या बेतानें आर्थिक व्यवहारांचें नियमन त्यानें करणें आवश्यक असतें. अर्थातच सरकारापाशीं यक्षिणीची कांडी नाही आणि समाज महागाईची स्वस्ताई एकदम करतां यावयाची नाही किंवा व्यवहाराच्या मूलभूत तत्त्वांचें उच्चाटन करतां येणार नाही. मालाचें उत्पादन, पुरवठा, बाजारभाव इत्यादींचा शक्य तितका समाधानकारक मेळ घालण्याचा प्रयत्न त्यानें करावयाचा असतो. याविषयीची व्यावहारिक योजना अंमलांत आणणें हाच येथें मुख्य प्रश्न आहे.

युद्धप्रयत्नांचें फिरत प्रदर्शन

हिंदुस्थानाच्या युद्धप्रयत्नांचें फिरत प्रदर्शन करण्याकरितां नॉर्थ वेस्टर्न रेल्वेच्या मोगलपुरा येथील वरक-शोपमध्ये वरका आगगाडीची रचना आली आहे. तिची लांबी १ हजार फूट आहे. लाहोर येथून ती १७ ऑक्टोबर रोजी पांच महिन्यांच्या फिरतीसाठी निघाली. हिंदी लष्कराच्या वेगवेगळ्या सात्यांच्या प्रदर्शनाकरितां स्वतंत्र व्हान्यांची योजना केलेली आहे.

डेवीदारांस किती पैसे परत मिळतील ?

मध्य प्रांताच्या सहकारी रजिस्ट्रारानें तेथील सहकारी बँकांच्या येण्या-येण्याच्या तपशीलाची व प्राथमिक पतपेढ्यांच्या सभासदांच्या कर्जपेढीच्या शक्तीची चौकशी चालविली होती. सहा बँकांची चौकशी पुरी झाली आहे. दर्यापूर आणि एलिचपूर बँकांच्या डेवीदारांना त्यांचे सर्व पैसे परत मिळू शकतील, बुलढाणा आणि मोशी बँकांच्या डेवीदारांना रुपयांत अकरा आणि फरकाचे लागतील, मलकापूर बँकेच्या डेवीदारांना त्यांचे निम्मे पैसे मिळतील व सामगांव बँकेच्या डेवीदारांस रुपयांतिल सहा आण्यांवर संतुष्ट व्हावें लागेल असा रंग दिसतो.

नुकसानभरपाई म्हणजे जुन्याऐवजी नवें देणें नव्हे

हालेलें नुकसान भरून यावें, हा विन्याचा मुख्य हेतु आहे. आयुर्विन्त्याचे बाबतीत गेलेला प्राण भरून देतां येत नाही. परंतु विन्त्याचे इतर प्रकारांत नुकसान-भरपाईच मूलभूत असते. आग, अपघात, चोरी, इत्यादींमुळे हाडलेल्या नुकसानीपेक्षा अधिक नुकसानीची भरपाई करणें समर्थनीय होणार नाही. नुकसानभरपाईच्या ह्या तत्त्वांमुळेच विमा उतरणारास, ज्या मालमत्तेचा विमा उतरावयाचा, तीमध्ये त्याचा हितसंबंध असणें सक्तीचें असतें. मालमत्ता सुरक्षित राहिली तर त्याचा फायदा होईल व ती नाश पावली तर त्याचें नुकसान होईल अशी परिस्थिति असली पाहिजे. विमा उतरणाराची मालमत्तेवर पूर्णपणें मालकी असण्याची आवश्यकता नाही. विमा उतरणाराचा मालमत्तेत हितसंबंध नसेल तर मालमत्तेच्या नाशामुळे त्याचें कांहींच नुकसान होणार नाही. अर्थातच त्यास नुकसानभरपाई मिळण्याचा प्रश्नच उपस्थित होत नाही. विमा जेवढ्या रकमेचा उतरलेला, तिचेपेक्षा अधिक रकम नुकसानभरपाईदाखल कर्षाच मिळू शकत नाही. एकाद्या इमारतीचा आगीचा विमा १० हजार रुपयांचा असला, परंतु तिची प्रत्यक्ष किंमत २० हजार असली, तरी ती इमारत अग्नीचे भक्षस्थानी पडल्यास विमा उतरणारास १० हजारपेक्षा अधिक नुकसानीची भरपाई मिळू शकणार नाही. ह्याकरितां, मालमत्तेच्या पुन्या किंमतीचा विमा उतरणें आवश्यक असतें. सध्या मालमत्तेची व यंत्रसामुग्रीची किंमत फार वाढली आहे, तेव्हां त्यांचा विमा उतरतांना त्यांस पडलेली मूळ किंमतच केवळ विचारांत घेऊन भागणार नाही. त्यापेक्षा अधिक रकमेचा त्यांचा विमा उतरावा लागेल. मालमत्तेच्या विन्त्याची मुदत वरचे-वर वाढवावी लागते, त्यावेळीं विमा कंपनी ही गोष्ट आपल्या विभेदारांचे नजरेस आणतात व त्यांत कंपन्यांचे आणि विभेदारांचे दोषांचेहि हित असतें. सध्या किंमतीपेक्षा कमी रकमेचा विमा उतरण्याची प्रवृत्ति बऱ्याच ठिकाणीं आढळून येते. वेळप्रसंग आलाच तर ह्यामुळे विभेदारांचें नुकसान होईल व विन्त्याचा मूळ हेतु पूर्णपणें साध्य होणार नाही. मालमत्तेचा संपूर्ण नाश झाला नाही व झालेला नाश विन्त्याचे रकमेपेक्षा कमी रकमेचा असला, तर विभेदारास त्याची सबब नुकसानी भरून मिळेल किंवा नाही हें विमापत्रकांतील अटींवर अवलंबून असतें. विभेदारांन सध्या किंमतीपेक्षा कमी रकमेचा विमा उतरला असेल, तर त्या प्रमाणांतच त्यास भरपाई मिळेल, अशी अट कित्येक पॉलिसींत असते. अशा परिस्थितीत विभेदारास सबब नुकसानीची भरपाई मिळणार नाही, हें उघड आहे. तथापि, बहुसंख्य पॉलिसींत अशी अट घातलेली नसते. नुकसान होण्यापूर्वी मालमत्तेची बाजारभावाने होणारी किंमत नुकसानभरपाई म्हणून विभेदारास मागतां येते. अर्थात, झीज लाक्षांत घेऊनच ही किंमत ठरविली पाहिजे. जुन्याचे जागीं नवीन जिजस देणें नुकसानभरपाईपेक्षा फार अधिक मोबदला दिल्यासारखें होतें. हल्ली बाजारभाव फार वाढले असल्याकारणानें पॉलिसीची रकम त्या प्रमाणांत वाढविली नसल्यास विभेदारांचें नुकसान होण्याचा कसा संभव आहे हें वरील विवेचनावरून स्पष्ट होईल.

२.५.१९४०

महाविद्यालयाचें ग्रंथालय

उच्च शिक्षणक्रमांत ग्रंथालयाचें स्थान

महाविद्यालयांतील शिक्षणक्रम उच्च दर्जाचा असल्यामुळे तेथील विद्यार्थ्यांना त्यांच्या ऐच्छिक विषयांचें अध्ययन व्यापक वृत्तें करावें लागतें. त्यामुळे त्यांना प्राध्यापकांनी व्याख्यानें एका-द्वयेंत श्रवण करून त्यांनीं संदर्भिलेल्या वाङ्मयाचें वाचन व मनन-सखोल रितीनें करावें लागतें. या शिक्षणावर विद्यार्थ्यांचें भावी जीवित बरेचसें अवलंबून असतें. ज्ञानसंपादनाची अशां संधि त्यांना भावी आयुष्यांत लाभणें कठीण. त्यामुळे चाच वेळीं ज्ञानार्जनाची गोडी त्यांचे मनांत पूर्ण रुजवून ती वृद्धिंगत करण्याचा मार्ग त्यांना दाखविण्याचें कार्य प्राध्यापकांना करावें लागतें. ज्ञानाची व्यापकता दिवसेंदिवस इतकी वाढत चालली आहे की, नुसतां व्याख्यानें देऊन किंवा ठराविक पुस्तकें विद्यार्थ्यांना वाचा-व्यास सांगून आतां भागणार नाही. त्यांना प्रत्यक्ष भव्य ग्रंथालयांत नेऊन विविध ग्रंथांची उपयुक्ता संपत्ता सांगून ते वाचावयास व अशा वाचनाचा व्यासंग वाढवावयास उत्तेजन दिले पाहिजे.

ग्रंथसंग्रह व त्याची व्यवस्था

अशा उच्च दर्जाच्या शिक्षणसंस्थेचें ग्रंथालयसुद्धा त्या संस्थेला साजेसेच असलें पाहिजे. त्यांत उच्च किंवा पुस्तकांचा भरणा करतां कामा नये. ज्ञानाच्या सर्व शाखांवरील अगदी निवडक अशा ग्रंथांचा संग्रह घेयें असला पाहिजे. जे ग्रंथ वारंवार निरनिराळ्या प्राध्यापकांना व विद्यार्थ्यांना लागतात अशा ग्रंथांच्या प्रति गरजेनुसार असावयास पाहिजेत. प्रत्येक महा-विद्यालयाच्या ग्रंथालयांत कमीत कमी पंचवीस हजार ग्रंथांचा संग्रह असणें फार आवश्यक आहे. निरनिराळे ग्रंथ विद्यार्थ्यांच्या निरनिराळ्या वास्तव्याचे ठिकाणीं त्यांना सुलभरीतीनें उपलब्ध केले पाहिजेत. वर्गांतून प्राध्यापकांना व्याख्यानाचे वेळीं विद्यार्थ्यांना जी पुस्तके दाखवावीं लागतात व तेथें काहीं महत्त्वाचे संदर्भ घातून दाखवावे लागतात व लिहून घेण्यास सांगावे लागतात, अशा प्रकारचीं पुस्तके वेळेवेळीं वर्गांत असणें फार आवश्यक आहे. शास्त्रीय प्रयोगशाळाग्रहंत वेळेवेळीं लागणाऱ्या उपयुक्त ग्रंथांचा संग्रह असावा लागतो. विद्यार्थ्यांच्या वसातिग्रहंत वाचनीय कादंबऱ्या, चरित्रे, प्रवासवृत्ते अशा प्रकारचीं करमणुकीचीं काहीं पुस्तके असावयास पाहिजेत. प्रत्येक विद्यार्थ्यांच्या राहण्याच्या सोयीत फक्त त्यांच्या आवडीच्याच पुस्तकांचा भरणा असणें जरूर आहे. सारांश, विद्यार्थी कोठेहि असले तरी त्या ठिकाणीं त्यांना ज्या प्रकारचे वाङ्मय पाहिजे असतें त्या प्रकारचे वाङ्मय तेथें सुलभ रितीनें त्यांना मिळाल्यास त्यांच्या ज्ञानांत सुधारणा होऊन त्यांचा शिक्षणक्रम उत्तम रितीनें पार पडू शकेल.

ग्रंथालय व त्याची जबाबदारी

ग्रंथालयाचें नियंत्रण उत्तम रितीनें करावयास विद्वान व ग्रंथालय-शास्त्रांत निष्णात असलेल्या ग्रंथालयाची फार आवश्यकता आहे. त्याची योग्यता व जबाबदारी ओळखून त्याला प्राध्यापकांच्या बरोवरीचे अधिकार व स्वातंत्र्य असावयास पाहिजे. आपली जबाबदारी उत्तम रितीनें पार पाडावयास ग्रंथालयास प्राध्यापकांच्या व विद्यार्थ्यांच्या सहकाराची फार जरूरी आहे. याकरितां एक प्राध्या-

पकांची प्रातिनिधिक समिति व दुसरी विद्यार्थ्यांची प्रातिनिधिक समिति ग्रंथालयास वेळेवेळीं निरनिराळ्या बाबतीत सूचना करावयास नेमणें प्राप्त आहे. या दोन्ही समित्यांच्या सूचनांचा योग्य विचार करून त्यांची अंमलबजावणी करण्याचें कार्य पार पाडावयास ग्रंथालयास विशेष कौशल्य दाखवावें लागतें. ग्रंथालयाची वागणूक सर्वांशीं समतेची, प्रेमळपणाची व सहानुभूतीची असावयास पाहिजे. ग्रंथालयांत कोणासहि कोणत्याहि प्रकाराचा संकोच वाटतो कामा नये, तेथें अगदीं प्रफुल्लित व मोकळे वातावरण असावयास पाहिजे.

ग्रंथालयाचें स्थान व इमारत

ग्रंथालयाचें स्थान महाविद्यालयाच्या आवारांत मध्यवर्ती असावयास पाहिजे. यामुळे निरनिराळ्या प्राध्यापकांना व विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयांत येण्यास अगदीं थोडा वेळ लागतो व त्यामुळे त्यांना ग्रंथालयांत वरचेवर यावेसें वाटतें. ग्रंथालयांतील ग्रंथसंग्रह वारंवार वाढत रहाणार म्हणून ग्रंथालयाची एक स्वतंत्र इमारत व तिच्या लगत भावी विस्ताराला आवश्यक जागा असावयास पाहिजे. इमारतीच्या कोणत्याहि भागांत भरपूर स्वच्छ हवा व उजेद असला पाहिजे. ग्रंथसंग्रहाची रचना अशी असावी कीं त्यामुळे इमारतींत कोठेहि अंधार होतां कामा नये. साधारणपणें ग्रंथालयांत मोठ्यालि सिढक्या असाव्यात व त्यांचे दोन्ही बाजूस एक-मेकांसमोर पुस्तकांचीं कपाटे ठेवावीत व मधल्या जागेत प्राध्यापकांची व संशोधकांची वाचनाची सोय करावी. सर्वसाधारण विद्यार्थ्यांकरितां एक मोठें वाचनालयाचें दालन असावें. तेथें त्यांना वरचेवर लागणाऱ्या पुस्तकांचा संग्रह नादर कपाटांतून ठेवावा. नियतकालिकांचें एक स्वतंत्र दालन असावें व तेथें ती वाचण्याची सोय करावी. ग्रंथालयाचें प्रवेशद्वार एकच असावें, व त्याचे लगतच ग्रंथालयाची व इतर कामगारांची कचेरी असावी.

खर्चाचें प्रमाण

ग्रंथालयावर वार्षिक खर्च अजमासें प्रत्येक विद्यार्थ्यांमार्फत २५ रु. या प्रमाणेंत असावा. पांचशें विद्यार्थ्यांचें महाविद्यालय असल्यास तेथील ग्रंथालयाचा वार्षिक खर्च बारा हजार पांचशें रुपये असलाच पाहिजे. या रकमेची विभागणी पुढीलप्रमाणें करावीः-पगार शेकडा २०; पुस्तकें शेकडा २५; नियतकालिकां शेकडा २५; ग्रंथवांधणी शेकडा १०; इतर किरकोळ खर्च शेकडा १०. यामार्फत पाश्चिमात्य देशांतील महा-विद्यालयांच्या ग्रंथालयांवर खर्च केला जातो; म्हणून मुद्दाम वरील आकडे दिले आहेत. ग्रंथालयाच्या महत्त्वाच्या दृष्टीनें असा खर्च ग्रंथालयावर केल्याशिवाय त्याची उपयुक्तता नीट वाढवितां येणार नाही. ग्रंथालय ही शाखा नुसती शोभेकरितां नाही; तिचा जितका जास्त उपयोग करितां येईल तितकें वाचकांच्या जास्त फायद्याचें व संस्थेच्या हिताचें आहे.

इतर व्यवस्था

ग्रंथांची रचना सर्वमान्य वर्गीकरण पद्धतीनें करावी. त्याच-प्रमाणें ग्रंथांच्या थापा (१) विषयवार, (२) कर्तावार, व (३) नामवार अशा असाव्यात. ग्रंथ सोपून काढण्यांत वाचकांचा फार वेळ जातां कामा नये. कोणताहि संदर्भ अल्प

प्रयत्नांनी सापळावा अशी व्यवस्था असावी. वाचकांना संदर्भ दाखविणारा एक निष्णात कामकार ग्रंथालयांत नेहमी असावा. ग्रंथालय सकार्यां ८ पासून राती १० वाजेपर्यंत नेहमी उघडें असावें. याकरितां ग्रंथालयाचे कामावर पुरेसे नोकर असावयास पाहिजेत; म्हणजे त्यांच्या गरजेप्रमाणें पाळ्या करण्यास सोयीचें पडतें. ग्रंथालय जरी सदैव उघडें असलें तरी नोकरांना काम जास्त पडतां कामा नये. त्यांना योग्य त्या सुट्या व रजा मिळाल्या पाहिजेत. त्यांचे वेतन सुद्धा त्यांच्या योग्यतेनुसार असावयास पाहिजे. त्यांच्या समाधानावर ग्रंथालयाचें सर्व काम अवलंबून आहे. ग्रंथालयांत काम करणाऱ्या नोकरांची निवड उत्तम प्रकारें केली पाहिजे. या कामाची ज्यांना आवड आहे व जे हें काम करण्यास पात्र आहेत असेच नोकर ग्रंथालयांत ठेवावेत.

उपसंहार

वरीलप्रमाणें आपल्या देशांतील महाविद्यालयांच्या ग्रंथालयांची व्यवस्था होणें फार जरूर आहे. त्यामुळे प्राध्यापकांची व विद्यार्थ्यांची उत्तम सोय होऊन एकंदर शिक्षणक्रमांत बरीच सुधारणा घडवून आणतां येईल. सध्या आपल्या बहुतेक महाविद्यालयांचीं ग्रंथालये फार लहान असून त्यांची व्यवस्थाहि समाधानकारक नाही. अशा उच्च शिक्षणसंस्थांचीं ग्रंथालये जर मागासलेली राष्ट्रांतील तर देशांत ग्रंथालयांचा प्रसार होणें फार कठीण जाणार आहे. या महत्त्वाच्या प्रश्नाकडे त्या ग्रंथालयांचे वाळक विशेष लक्ष पुरवितो अशी आशा आहे.

चीनमध्यें ब्रिटिश वातम्या

चीनमध्यें ब्रिटिश वातम्यांच्या प्रसार करण्यासाठी सर्व उपलब्ध साधनांच्या विशेषतः रेडिओचा पूर्ण उपयोग करण्यांत येत आहे असें ब्रिटिश प्रसिद्धी सात्त्याच्या मंत्र्यांनी कॉमन्स समेत सांगितले.

जर्मनी व तुर्कस्तान ह्यांमधील व्यापारी करार

जर्मनी व तुर्कस्तान ह्यांचेमधील व्यापारी करारावर ता. ११ ऑक्टोबर रोजी सहा साल्या. कराराची मुदत २१ मार्च, १९४३ अखेरची आहे. तुर्कस्तानास जर्मनी कोसंटींबू पोलादी माल, बुद्ध-सामुग्री इत्यादि देणार असून तुर्कस्तान त्यांचे बदली कच्चा माल, अन्नसामुग्री, कपास, तंबाखू, इत्यादि देणार आहे. ह्या करारामुळे ब्रिटिश-टर्किश भेत्रीस बाध येत नाही असे जाहीर झाले आहे.

कपाशीची खरेदी

ब्रह्मदेशाचें सरकार तेथील येत्या मोसमांतील कपाशीचें सवंध उत्पादन विकत घेणार आहे. होतक्यास त्यांच्या प्रमाणा मोबदला मिळावा, एतद्व्यासाठी ही योजना आहे. गेल्या चार वर्षांतील सरासरी किंमतीने कपाशीची खरेदी केली जाईल.

ब्रह्मी चिरुट

ब्रह्मदेशाचे मुख्य प्रधान इंग्लंडला पोचले. त्यांनी आपल्या बरोबर दि. चर्चिल ह्यांना देण्याकरितां ब्रह्मी चिरुटांची एक पेटी घेतली आहे.

ग्रीक पंतप्रधानांची सूचना

वेळ आली म्हणजे, जर्मनीने पादाक्रांत केलेल्या देशांत जर्मनींनी ज्यांचेवर अत्याचार केले, अशांच्या बायकांमुलांच्या देसत बर्लिनमध्यें अत्याचारी जर्मनींना सटला चालवून त्यांस देहात-शासन देण्यांत यावें, अशी सूचना ग्रीक मुख्य प्रधानांनी मि. चर्चिल ह्यांस केली आहे.

देवकरण नानजी बँक लि.

हेड ऑफिसः—पल्टफिन्स्टन सर्कल, कोट, मुंबई.

शाखाः—काठबादेवी, सेंडहर्स्ट मिज,

ठाकुरद्वार आणि मांडवी.

चालू सात्यांता—दरसाल अर्धी टक्का दरानें व्याज देण्यांत येतें. सेविन्ज बँक सात्यांता—दरसाल २ टक्के दरानें व्याज देण्यांत येतें आणि वेते भेकनें काढतां येतात.

बंद सुट्यांची डिपॉझिटस्—वेळोवेळीं घोगलेल्या अर्दरवर स्वीकारण्यांत येतात. बँकेनें मंजूर केलेल्या जामिनावर घोगलेल्या अर्दरवर वेते व्याजी दिले जातात.

बँकेच्या ५, १०, २०, ५०, १०० आणि २५० टोळ्यांच्या चांदीच्या हजारी बँकेच्या ऑफिसीत आणि हिंदुस्थानातील इतर सुभासेट्ट बँकेत व जवाहिर्याकडे मिळू शकतात.

वेना बँकेची सहा वर्षांची आणि ३ वर्षांची अनुक्रमे ३५ टक्के व २५ टक्के व्याज देणारी कॅश सर्टिफिकेट्स रु. १० ते रु. ५,००० पर्यंत मिळू शकतात.

बँकेसंबंधीं सर्व कामकाज करण्यांत येतें.

फलटण दारवारकडून पुरस्कृत असलेली

श्रीलक्ष्मी सेंट्रल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लि., फलटण

(स्थापना १९२६)

भागांचे अधिकृत मांडवल	रु. २,००,०००
भागांचे वचल मांडवल	रु. ६२,००० वर
राखी व इतर निधि	रु. ८९,००० वर
सेविन्ज ठेवी	रु. ४,३०,००० वर
वेळनें मांडवल	रु. ५,८०,००० वर

ठेवी—चालू, सेविन्ज व मुदत ठेवी स्वीकारण्यांत येतात.

कर्जा—बँकेत जोडून घेतलेल्या सहकारी वेळ्यांना व बँकेच्या भागीदारांना सर्व प्रकारच्या तारणांवर बँकेकडून कर्ज मिळण्याची सोय आहे. स्थावर मिल्ककम, सोने, चांदी, सरकारी कर्जरेखे, शेतीचा व औद्योगिक माल यांच्या तारणांवर कर्ज मिळू शकतें. तसेंच योग्य तारणांवर ओम्बू-ट्रायट मिळण्याची सोय करण्यांत आली आहे.

इतर व्यवहार—हुंड्यांची खरेदीविक्री, पैक, हुंड्या, इत्यस्त, तसे रिझिड्यु, डिपॉझिट-वॉरंट, वेचवणिके यांची व बचती व दर्य सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार या बँकेमध्ये होतात.

विमाहत्तेः—वेल्सन इंडिया ला. इ. कं. लि., मेपच्यून अं. कं. लि., एशियन अं. कं. लि. व कॉमन्वेल्थ अं. कं. लि. या कंपन्यांच्या हप्त्यांच्या रकमा या बँकेत स्वीकारण्यांत येतात.

बँकेसंबंधी अधिक माहिती व ठेवीच्या व्याजाची माहिती समस्त उमर पत्रद्वारे मिळू शकते.

फलटण, श्री. इ. वळवलकर
दि. १९-१०-४१ ११वस्थापक

राष्ट्राची भावी पिढी

राष्ट्राची भावी पिढी म्हणजे त्या राष्ट्रातील लहान मुले हीच होय आणि राष्ट्राची उन्नति अथवा अवनति लहान मुलांची उन्नति अथवा अवनती हावरच सर्वस्वी अवलंबून असते. आपल्या भावी पिढीची सर्वांगीण उन्नति होण्याकरता त्यांचे शिक्षण, आरोग्य वगैरेची सोय आपण पाहातो; परंतु ह्या सर्व गोष्टींकडे लक्ष पुढिताना एक गोष्ट अजिबात वेगळी जाते आणि ती म्हणजे त्या लहान मुलांच्या डोळ्यांचे आरोग्य ही होय. ह्या जगातील जवळ जवळ सर्व ज्ञान आणि सुख उत्तम दृष्टीमुळेच प्राप्त होऊ शकते. साधारणपणे जेव्हा आपण आपल्या लहान मुलांस प्रथम शाळेत घालतो तेव्हा परिस्थितीनुसार त्यांची पुढीलप्रमाणे काळजी घेतो. त्यांना लागणारे शरीरपोषक असे अन्न व निरनिराळ्या ऋतुमानाप्रमाणे, प्रकृतीमानाप्रमाणे कपडेलेचे यांची सोय करून शाळेत जाता येताना कसे चालवें, रस्ता ओलांडताना कोणती काळजी घ्यावी वगैरे निरनिराळ्या गोष्टी शिकवितो की, ज्यांपासून त्यांच्या प्रगतीला अडथळ येणार नाही. परंतु ह्या सर्व शिक्षणावरोबरच ज्याकडे जास्त लक्ष घावयास पाहिजे त्याकडे अजिबात दुर्लक्ष्य होते. "प्रकाश आणि दृष्टि" (Light & sight) ह्या विषयाकडे दुर्लक्ष होण्याचे कारण म्हणजे पुष्कळशा शिक्षकांना अथवा पालकांना त्यासंबंधीचे जखर लागणारे ज्ञान अजिबात नसतं हे होय.

सर्वसाधारणपणे जन्मतः लहान मुलांची दृष्टि चांगली आणि निर्दोष असते; परंतु पुढे पुढे असजेशी ती वयात येऊ लागतात तसतसे निष्काळजीपणाने आणि अज्ञानामुळे दोळे बिचवून दृष्टीवर वाईट परिणाम होतो आणि बर्दोशी दृष्टि अथु होण्याचे कारण म्हणजे कमी आणि अपुन्या प्रकाशांत काम करण्यामुळे डोळ्यांवर ताण पडून दृष्टि बिचवते हे होय. शाळेच्या आवारांत अथवा क्रीडांगणांत भरपूर सूर्यप्रकाश असतो आणि ह्या ठिकाणी वावरण्यामुळे लहान मुलांचे सर्व दृष्टीने आरोग्य चांगले राहतं, परंतु ह्याच शाळांतील वर्गामधून जितका प्रकाश आवश्यक आहे, तितकासा नसतो, आणि काहीं काहीं वर्गामधून दिवसादेखील इतका अंधार असतो की त्या ठिकाणी शिक्षणक्रम चालू होतानाच लहानपणापासूनच डोळ्यांवर ताण पडूनच दृष्टि बिचवण्यास सुरुवात होते. तरी शाळेतील अधिकाऱ्यांनी आपल्या शाळेतील सर्व वर्गामधून स्वच्छ हवेवरोबरच

योग्य प्रकाश आहे किंवा नाही याची सवरदारी घेणे अत्यंत आवश्यक आहे. पुष्कळ वेळेस उत्तम प्रकारच्या, सूर्याच्या नैसर्गिक प्रकाशाची सोय करता येणे अशक्य असेल अशा वेळेस अनैसर्गिक प्रकाशाची सोय करणे अत्यंत इष्ट आहे आणि तो अनैसर्गिक प्रकाश म्हणजे विजेपासून मिळणारा प्रकाश हा होय; आणि ह्या विजेच्या दिव्यांची सोय योग्य तऱ्हेने करून घेतल्यास भरपूर प्रकाश मिळण्यास मदत होते. पाश्चात्य देशांतून हा नैसर्गिक सूर्यप्रकाश सर्व वर्गांतून भरपूर मिळेल अशा पद्धतीच्या शाळेच्या इमारती बांधलेल्या असतात आणि ज्या ज्या वेळेस पावसाळी हवेमुळे सूर्यप्रकाश योग्य प्रमाणांत मिळत नाही त्यावेळेस उपयोगी पडणारी अशी विजेच्या दिव्यांची सोय अनुभवी प्रकाशतज्ज्ञांकडून करवून घेतलेली असते. ह्या आधुनिक पद्धतीच्या योजनेमुळे सर्व वर्गामध्ये सूर्यप्रकाशावर अवलंबून न राहतां सर्व कर्तूत चांगल्या प्रकाशाची सोय होते. अशा तऱ्हेच्या आधुनिक प्रकाशपद्धतीने सुसज्ज असलेल्या शाळांतून अभ्यास करतांना विद्यार्थ्यांच्या डोळ्यांवर अजिबात ताण पडत नाही आणि त्यांचे दोळे नेहमी सतेज राहून दृष्टि निर्दोष असते. त्याचे उलट, आपल्याकडे काहींकांहीं विद्यार्थ्यांना कमी आणि अयोग्य प्रकाशांत शाळेत व घरी अभ्यास करण्याची संवय लागते आणि ह्या वाईट संवयीचा परिणाम म्हणजे पुढील आयुष्यांत ऐन उमेदीत दृष्टि बिचवून हीच एकावेळची तेजस्वी मुले कुचकामी ठरतात. एवढ्याकरतांच चांगली दृष्टि आणि चांगला प्रकाश ह्यांचे ज्ञान किती जरूरीच आहे हे कळून येईल. हे ज्ञान आपल्या लहान मुलांना प्रथम शाळांमधून मिळण्याची अत्यंत आवश्यकता आहे; कारण पुष्कळ वेळां आपल्या पाहण्यांत येतं की कमी प्रकाशांत डोळ्यांस ताण देऊन, दोळे चोळून, किंवा रुमाळाने साफ करित अथवा आपल्या सावलीतच वाचावयाचा अथवा लिहावयाचा प्रयत्न तीं करित असतात. तेव्हा, ह्या बालवयातच त्यांना चांगल्या प्रकाशाचे महत्त्व आणि त्याचे दृष्टीवर होणारे परिणाम यांची ओळख शाळेत शिक्षकांनी आणि घरी पालकांनी करून देणे हे त्यांचे आद्य कर्तव्य आहे. ह्या त्यांच्या कर्तव्यपालनाचा परिणाम भावी पिढीच्या उन्नतीबरोबर राष्ट्राच्या भरभराटीस कारणीभूत होईल यांत संदेह नाही.

दिवाळीच्या

भेटी-

-कांचनाची

पेटी-

श्री घृतपापेश्वर

पनवेल लि.

पुणे-वि. भि. खरे, सिटी पोस्टासनोर.
मुंबई-गिरगांव व काळवादेवी.
नागपूर-महाल रोड.

उत्कृष्ट दर्जाचे टिकाऊ काम, योग्य खर्च,
चोख व सचोटीचा व्यवहार इत्यादि
गुणांनी जुन्या नामवंत कंपन्या-
प्रमाणे यश मिळविलेली

दी इंडियन प्रोग्रेसिव्ह

इ
न्शु
अ
र
न्स
कं
प
नी

लि
मि
टे
ड
प
र्
श
ह
र

या कंपनीची एजन्सी व पॉलिस्वी
निश्चित फायदेशीर आहे.

★ माहिती मागवा. ★

सेक्रेटरीज

दि कन्हाड अर्बन को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

(बँक गेली आठ वर्षे " अ " वर्गात दाखल आहे.)

तारीख ३०-६-४१ अखेर वसूल झालेलें

रोअर्स भांडवल रु. ४२,६८०

रिझर्व्ह व इतर फंड्स रु. ४०,६९५

ठेवी रु. ४,१८,६६४

खालील दरांने ठेवी स्वीकारल्या जातात

चालू ठेव १% सोविंगज ठेव १%

मुदत ठेव १ वर्ष १% २ वर्ष ३३%

लोकलबोर्ड व म्युनिसिपालिटी यांच्या ठेवी या बँकेने
रु. ७५,०००/- पर्यंत स्वीकारणेस सरकारची व सात्याची मान्यता
आहे. रोअर-होल्डर्सना चालू साली डिव्हिडंड ७३% दरांने वाटले.

सोने गहाण, जंगम माल व जामिनी वगैरे तारणावर समा-
सदाना फक्त कर्जे माफक व्याजाने दिली जातात. हुंडी, चेक
यांचा छरेद्विक्रम, रेल्वेरेलिट्स वसुली वगैरे बँकिंगचा सर्व व्यवहार
केला जातो. विशेष माहिती पत्रद्वारे अगर समस्त ऑफिसकडून
मिळेल.

व्ही. पी. जोशी,

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

कन्हाड, तारीख २-१०-४१

न्यू इंडिया इंडस्ट्रीज लिमिटेड.

२६ लॅमिंग्टन नॉर्थ, मुंबई ११

अध्यक्ष श्री. ग. स. मराठे, अंकवुअरी

महाराष्ट्रांतिल खराचा प्रमुख कारखाना

★ गिरणीचे रोलर्स

★ छापखान्याचे रोलर्स

★ सर्व प्रकारचे खरी वॉशर्स

★ खरी हातमोजे

★ रीमोलड टायर्स

★ सॉलिड व्हील्स

व इतर खरी माल तयार करतात.

मुदतीच्या ठेवीवरील व्याजाचे दर

मुदत वर्ष १.....५ टक्के

” २.....५ १/२ ”

” ३.....६ ”

पु. ग. मराठे,

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

हिंदी चहाचा धंदा

चहाच्या लागवडीचे क्षेत्र १९३९ साली ८,३३,२०० एकर होते; १९३८ साली ते ८,३३,८०० एकर होते. एकूण ७ लक्ष, ७५३ हजार एकरांतील चहाची पाने गोळा करण्यांत आली. बाकीच्या एकरांतील झाडे फार लहान होती. चहाचे एकूण मळे ६,३९० हांते. आसामांतील १,१२६ मळ्यांचे क्षेत्र ४,३८,२७२ एकर आहे. म्हणजे प्रत्येक मळ्यांत सरासरीने ५१४ एकर जमीन आहे. बंगालमधील ४१२ मळ्यांचे प्रत्येकी सरासरी क्षेत्र ५१४ एकर भरते. त्रावणकोरमध्ये २०७ मळे आहेत व त्यांचे प्रत्येकी सरासरी क्षेत्र ३७२ एकर आहे. म्हैसूर, कोचीन, बिहार, संयुक्त प्रांत, मद्रास, इत्यादि ठिकाणचे मळे व्यापिका फारच लहान आहेत.

चहाच्या उत्पादनाचे आकडे

	लक्ष पौंड
आसाम	२५,२७
बंगाल	११,५५
दक्षिण हिंदुस्थान	७,८४
उत्तर हिंदुस्थान	४६
बिहार	१३
	४५,२६

चहाच्या उत्पादनांत १९३८ चे मानाने फक्त ७,३५,००० पौंडांचीच वाढ झाली. सर्वांत अधिक उत्पादन आसाममध्ये दारांग येथे झाले व सर्वांत कमी पंजाबमध्ये गरवाल येथे झाले. तेथील दर एकरी उत्पादनाचे आकडे अनुक्रमे ७२८ पौंड व ४४ पौंड असे आहेत. सर्वच हिंदुस्थानाची सरासरी एकरी ५८४ पौंड आहे. एकूण ३६ कोटि पौंड चहाची निर्गत झाली त्यापैकी एकट्या ग्रेट ब्रिटनने २९ कोटि पौंड चहा घेतला. कॅनडा, अमेरिका, सिलोन, इराण, ऑस्ट्रेलिया, ब्रह्मदेश, आयर्लंड इत्यादींनी मिळून ६ कोटि, २० लक्ष पौंड चहा घेतला. ग्रेट ब्रिटनमध्ये हिंदी चहा दाखल होतो, त्यापैकी बराच मोठा भाग तेथून पुनः निर्गत होतो. चहा निर्गत करणाऱ्या बंदरांत कलकत्ता अग्रेसर आहे. १९३९-४० मध्ये कलकत्त्याने सुमारे २१३ कोटि पौंड चहा वाहेर पाठविला. चितमांव बंदराच्या वाट्यास ८३ कोटि पौंड चहाची निर्गत आली. दक्षिण हिंदुस्थानांतल्या बंदरांनी ५३ कोटि पौंड चहाची निर्गत केली व मुंबई आणि कराची ह्यांनी मिळून १ कोटि पौंड चहा वाहेर धाडला. हिंदुस्थानांत ब्रह्मदेश, सिलोन, चीन व जपान यांचा मिळून ३३ लक्ष पौंड चहा उतरला. चहाच्या धंद्यांत एकूण ९,२५,२३७ लोक कामावर होते. चहावरील पट्टीचे उत्पन्न ४७ लक्ष रुपयांविषय अधिक झाले.

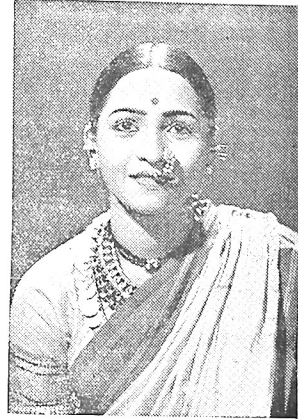
कोंफीचा वार्षिक खप

	टन
हिंदुस्थान	१०,०००
कॅनडा	१८,०००
दक्षिण आफ्रिका	१६,०००
ग्रेट ब्रिटन	१५,०००
अमेरिका	७,५०,०००

दरमाणाशी खपाचा आकडा अमेरिकेंत १५ पौंड आहे, तर हिंदुस्थानांत तो पौंडाचा अत्यंत अल्प भाग आहे.

किती पण मिट्टास !

हंसच्या "हंसा"चे हास्य जितकें मधुर तितकेंच तिचें बोलणें पण मिट्टास!

"किती नामी नामी रसमाधुरी" असें म्हाळसाकाळू गोडवे गाऊ लागल्या !

हंसाचा प्रत्येक शब्द इतका गोड कीं जसा कांहीं खडीसाखरेचा खडा ! तिच्या गोड आलापांपुढें म्हैसुरी मधाची गोडी फिकी ! तिच्या गोड वाणीचे गोडवे दिगंबरपंत व म्हाळसाकाळू गाऊ लागतात तो प्रसंग फारच गोड !

दिवाळी आनंदांत घालविण्याकरितां

"संत सखू" अवश्य पहा

४ था आठवडा

प्रभातचा
प्रक्षणीय

संत सखू

मराठी
बोलपट

दिग्दर्शक—फत्तेलाल, दामले, राजा नेने

समिका—हंसा, गौरी, कुलकर्णी, शांता मुजुमदार, सुमित्रा

प्रभात (किंवे लक्ष्मी थिएटर) पुणे

दररोज ६॥ व १० वा. सोम. ता. २७ पर्यंत
जादा सेठू ड. ३ वाजतां

ग्रेटब्रिटनची भावी राणी

सध्याचे ग्रेटब्रिटनचे राजे ह्यांस पुनरुत्पन्न नसल्याने, त्यांची ज्येष्ठ कन्या एलिझाबेथ हीच पुढे गादीवर येण्याचा संभव आहे. तिळा आतां सोळावें वर्ष चालू आहे. तिचें शिक्षण गाजावाजा न करतां चालू आहे, तें इतकें की राजकन्येचें इंग्लंडमधून स्थलांतर करण्यांत आलें आहे, असे जर्मनीनें रेडिओवरून जाहीर करण्याची संघी सोडली नाहीं. महाराणी व्हिक्टोरियानें सातव्या एडवर्डस फार कडक शिस्तित वागविलें, त्यामुळें त्यांस चैनीची सवय लागली. ड्यूक ऑफ विंडसर म्हणजे माजी आठवे एडवर्ड ह्यांस फार लवकर जागतिक सफरी करण्याची संघी मिळून त्यांस प्रसिद्धी मिळाली, त्याचा परिणाम त्यांच्या मनांत अस्थिरता उत्पन्न होण्यांत झाला. राजकन्या एलिझाबेथ यांचें शिक्षण ह्या दोन्हींचा सुवर्णमध्य साधून योजण्यांत आलेलें आहे. राजेसाहेब व राणीसाहेब ह्यांच्या स्वतःच्या शिक्षणाच्या व वाढीच्या अनुभवावरून तें आचारलेलें आहे. इसन्या मुलाचा दुसरा मुलगा, ह्या परिस्थितींत राजेसाहेबांची वाढ इतर मुलांप्रमाणें होऊं शकली. "प्रिन्स आल्बर्ट" प्रमाणेच "लेडी एलिझाबेथ बाउस-लिऑन" ची वाढ होऊन त्यांचें आदर्श सज्जदपण झालें आहे. राजकन्येचें सार्वजनिक आयुष्यक्रमांत पर्दापण शक्य तितकें उशीरा व्हावें, अशी त्यांची इच्छा आहे. राजकन्येच्या बालपणीं त्यांची परिचारिका त्यांना गोष्टीतील राजकन्या व इंग्लंडची राजकन्या ह्यांमधील फरक समजावून सांगत असत; व आतां उच्च स्थानाबरोबर येणारी जबाबदारी कशी मोठी असते, हें तिच्या मनाने विचारे, अशा रीतीनें शिक्षणाची योजना केलेली आहे. अद्याप राजकन्येसाठी स्त्री-शिक्षकांचीच योजना केलेली आहे. एकहि पुरुष शिक्षक अजून नेमलेला नाहीं. राजकन्या कोणत्याहि शाळेंत जात नसली, तरी तिळा प्रत्येक तीन महिन्यांनीं परीक्षेस बसावें लागतें आणि प्रथम पवित्र विश्वविद्यालयांचे प्राध्यापक काढतात व उत्तरे तेच तपासतात. अन्यासांतील प्रगतीचा अहवाल मुख्य प्रधानांस वक-शीरपणें सादर केला जातो. जगांत काय चाललें आहे, ह्याचें राजकन्येस आकलन व्हावें, ह्या दृष्टीनें विषयांची मांडणी केलेली असते. उदाहरणार्थ, ब्रिटिश आणि अमेरिकन राज्यघटना व ग्रेटब्रिटन आणि अमेरिका ह्यांचे वादतें संघटन, ह्यांची माहिती तिळा पद्धतशीरपणें दिली जाते. प्रत्येक विषयां ती रोजनिशी लिहिते व एक दिवस आठ ती आपल्या आज्ञास-महाराणी मेरी-२३ लिहिते. हीं पत्रें त्यांनीं जतन करून ठेवलीं आहेत. तिच्या नोटपेपरचा रंग अस्माना निळा असून, त्याच्या डाव्या वरच्या कोपण्यांत एलिझाबेथचें आधाक्षर E हें असतें. दर आठवड्यास तिळा सर्चासाठी पांच शिल्लिंग पॅकेटमनी मिळतो त्याचा हिशोब ती ठेवते. त्यांतून ती पुस्तकें, वाढदिवसासाठी बाक्षिरे इत्यादि वेते व वक्तशीरपणें रॉयल हाऊसहोल्ड सेव्हिंग्स असोसिएशनचा एक शिल्लिंग देते. बाग कामाची आपलीं हत्यारे ती स्वतः स्वच्छ करून ठेवते. स्वतःच्या कपड्यांच्या निवडीचे बाबतींत तिळा अद्याप फारसें स्वातंत्र्य दिलेले नाहीं. तिची उंची ५ फूट ३३ इंच आहे, म्हणजे ती आपल्या आवेपेक्षा उंच आहे. ती टेनिस बरी खेळते व पोहते उत्तम. ती रोज वर्तमानपत्रें वाचते व ब्रिटिश रेडिओवरील इंग्रजी, जर्मन व फ्रेंच भाषांतील बातऱ्या वक्तशीरपणें ऐकते. आठराव्या वर्षी राजकन्या कायद्याप्रमाणें वयांत येईल.

वि म्हणजे विजय

आपल्या आयुष्यांत परिस्थितीवर विजय मिळविण्यास विन्यासारहें हत्यार नाही. कसलीहि परिस्थिती असली तरी ती चुटवून तुटवून उतारवया व कुटुंबासाठी भरपूर तत्पूद करण्यास विना पॅलिसी मदत करते म्हणून वि म्हणजे

★ विन्याचा विजय होय. ★

असा विजय मिळविण्यासाठीं

महाराष्ट्राच्या पहिल्या मुच्युअल

विमा कंपनीची पॅलिसी घ्या. ★

विमा अगर एजन्सीसाठी किंवा

जिल्हानिहाय चॉफ एजन्सीसाठी लिहा:—

मॅनेजिंग डायरेक्टर,

ऑफ मुच्युअल विमा कंपनी लि.

६२ सरस्वती विलास, लक्ष्मीरोड पुणे २.

अत्यंत आकर्षक अटींवर ऑर्गनायझरस नेमण
आहेत. कामाचा अनुभव असणारांनीच
अर्ज करावा.

दि ट्रस्ट ऑफ इंडिया अॅशु. कं. लि., पुणे.

दि ट्रस्ट ऑफ इंडियाची प्रगति स्थैर्याकडे लक्ष पुरवूनच होत आहे. इतक्याच उत्पन्न, खर्च व कार्याचा विस्तार याचा योग्य मेळ बसविण्यामुळे पहिल्याच मूल्यमापनांत कंपनी फायदा दाखवू शकली.

● त्रैवार्षिक बोनस हजारी रु. ३० व ३६ नामवंत कंपन्यांच्या उत्पन्नाशी पडणाऱ्या सर्वांच्या प्रमाणांतच कार्याचा विस्तार होत असल्याने लाडक फंडांत व्यवस्थित वाडच होत आली आहे.

● चालू वर्षी स्वतःच्या इमारतीची योजना.

आमच्या विनियमनांत व भागीदारींत नवे वर्षे सुखाचे व समृद्धीचे जावो.

अधिक चौक्यासाठी लिहा. व्ही. एच. देवाशुख, ची. ए. जनरल मॅनेजर.

उपशाखा व प्रचारकेंद्रे.

मुंबई, नगर, सातारा, कोल्हापूर, सोलापूर, बेळगांव, मध्यप्रान्त-बन्दा-नागपूर, अकोला, सिवनी, मध्य-हिंदुस्थान, ग्वाल्हेर, इंदौर, मद्रास, मैसूर, बेसवाडा, बंगाल, मेहेरपूर, पुजलिया इत्यादि.

हिंदुस्थानांतील कपास कापडाच्या गिरण्या

हिंदुस्थानांत कपास कापडाच्या ३८९ गिरण्या असून त्यांत १ कोटि चात्या व २ लक्ष माग आहेत. त्यापैकी ६०% चात्या व ७०% माग एकट्या मुंबई प्रांतांत आहेत. मुंबई प्रांतांतील चात्यांपैकी २८३ लक्ष चात्या व ६७ हजार माग मुंबई शहरांतील गिरण्यांत आहेत. त्याचे साठोसाठ अहमदाबादचा अनुक्रम येतो. तेथे १९ लक्ष चात्या व ४७ हजार माग आहेत. मद्रास प्रांतांत ५० गिरण्या आहेत, परंतु त्यांतील कित्येकांत फक्त सूत तयार होतें. मद्रास प्रांतांत हातमागांची संख्या मोठी असून त्यांस तेथील गिरण्या सुताचा पुरवठा करतात. कलकत्ता हें कापडाच्या उठावाचें जगांतील जवळजवळ पहिल्या प्रतीचें केंद्र आहे. बंगालमध्ये कापडाच्या गिरण्यांची स्थापना होऊन फार काळ लोटलेला नाही. संयुक्त प्रांतांतील गिरण्यांचें केंद्र म्हणजे कानपूर शहर होय. तेथे तयार होणारे कापड मुंबई-अहमदाबादच्या गिरण्यापेक्षा अधिक जाडंमऊं असतें. व्हिडी व पंजाब येथेहि उंची कापड निघत नाही. घोरें व तंबूचें कापड तेथें चांगलें होतें. हिंदी संस्थानांपैकी बडोदें व इंदूर येथें चांगलें कापड निघतें. साठील संस्थानांत प्रांतवार कपास कापडाच्या गिरण्यांची संख्या व त्यांतील चात्या आणि माग ह्यांचा तपशील दिला आहे.

कपास कापडाच्या गिरण्या

कोणत्या प्रांतांत	गिरण्यांची संख्या	त्यांतील चात्या	त्यांतील माग
मुंबई शहर	६८	२८,५०,७७४	६७,२३५
अहमदाबाद	७७	१९,०१,८७३	४६,८५३
इतर मुंबई प्रांत	६२	१२,६३,६५१	२६,८५२
एकूण	२०७	६०,१६,२९७	१,४०,९४०
राजपुताना	४	८८,५२४	२,१३४
बिहार	४	६८,३१२	१,४३७
मध्यप्रांत	८	३,२३,५०२	५,७५९
बिहार-ओरिसा	२	२७,५००	२६९
द्वैद्राबाद	६	१,२४,१४०	२,१५७
मध्यहिंदुस्थान	१६	३,८९,११८	१०,९७२
बंगाल	३०	४,४४,१६६	९,९४०
पंजाब	३	१,११,२६४	२,६४७
दिल्ली	६	१,०८,६३४	३,११२
संयुक्तप्रांत	२६	७,२४,६८८	११,५३२
मद्रास	५	१३,६८,३०९	६,५१२
त्रावणकोर	१	१२,०००	३००
मैसूर	८	१,६५,०६३	२,६०७
गोंडिचेरी	३	८७,८२४	१,९४६
एकूण	३८९	१,००,५९,३७०	२,०२,४६४

गेल्या तीन वर्षांत हिंदुस्थानांतील गिरण्यांची उत्पादनाची वार्षिक सरासरी ४०० कोटि वार कापडाची आहे. त्यापैकी २० ते ३० कोटि वार कापडाची निर्गत होते; बाकी सर्व हिंदुस्थानांतच सपतें. गिरण्यांतिल सुताच्या उत्पादनाची सरासरी १२० कोटि पौंड सुताची आहे. त्यापैकी ४ कोटि पौंड वजनाचें सूत परदेशी जातें. परंतु तितकेंच सूत आयातहि होतें.

१२० कोटि पौंड सुतापैकी सुमारे ८० कोटि पौंड सुताचें गिरण्यांत कापड विणलें जातें; बाकीच्याचा उपयोग हातमागांवर कापड बनविण्याकडे होतो. हातमागावर हिंदुस्थानांत दरसाल सुमारे २०० कोटि वार कापड निघतें. अयाप हिंदुस्थानांत दरवर्षी ७० कोटि वार कापडाची आयात होते. सध्या दरसाल हिंदी गिरण्या ४०० कोटि वार कापड काढतात, त्यासाठी ३०० दिवस दररोज ९ तास ह्याप्रमाणें त्या चालविल्या जातात व कांहीं गिरण्यांच फक्त रात्रपाळी करतात, असा हिशेब आहे. रात्रपाळी सर्व गिरण्यांत चालू झाली तर उत्पादन पुष्कळ वाढूं शकेल. गिरण्यांत रात्रपाळी चालविण्यास कामगारांची अडचण फारशी भासणार नाही. युद्धापूर्वीच्या तीन वर्षांची सरासरी घेतली तर असे दिसतें की गिरण्यास ३४ लक्ष गाठी कपास लागते. त्यापैकी ५ लक्ष गाठींची आयात झाली व २९ लक्ष गाठी देशी कपाशीच्या होत्या. ह्याच तीन वर्षांतील कपाशीचें सरासरी वार्षिक उत्पादन ५७ लक्ष गाठी होतें. त्यापैकी निम्मी कपास हातमागांसाठी लागली असे धरलें तर सालिना २३ लक्ष गाठींची निर्गत होऊं शकेल असा अर्थ झाला. हिंदी कपाशीच्या वार्षिक निर्गतांचा आकडा ८ लक्ष गाठींच्या आसपास आहे. जपान कडील निर्गत बंद झाल्यावर त्या प्रमाणांत अधिक कपास अंतर्गत गिरण्यांस उपलब्ध होऊं शकेल व त्यापासून ३५ कोटि वार ज्यास्त कापडाचें उत्पादन होऊं शकेल. एवढें कापड हिंदुस्थानांत सपण्यास लोकांची ऋयशक्ति वाढलेली असणें आवश्यक आहे; परंतु ती तशी वाढलेली नाही. तथापि ज्या देशांत पूर्वी युरोपांतील देशांतून कापडाची आयात होत असे, तेथें हिंदी कापडास बाजारपेठ मिळवितां येणें शक्य आहे. साठील तत्कालीन किती सूत हिंदी गिरण्यांस उपलब्ध होत आहे, ह्याचे आकडे दिले आहेत व त्यापुढील तत्कालीन किती कापड हिंदुस्थानांत सपण्यास शिल्लक रहातें ह्याची माहिती दिली आहे.

सुतासंबंधी परिस्थिति

(आकडे दशलक्ष पौंडाचे आहेत.)

	१९३६-३७	१९३७-३८	१९३८-३९
एकूण सुताचे उत्पादन	१,०५४	१,१५९	१,३०३
उपे निर्गत (समुद्रमार्गे)	१२	४०	३८
” (जमिनीवरून)	७	५	७
बाकी आयात	१,०३५	१,११४	१,२५८
	२९	२२	३६
एकूण	१,०६४	१,१३६	१,२९४
निगत	१
उपलब्ध सूत	१,०६४	१,१३६	१,२९३
कापडाचें उत्पादन	७८२	८६४	९२०
त्यास लागणारे सूत	६९८	७७१	८२१
सपविण्यासाठी उरलेलें सूत	३६६	३६५	४७२

कपास कापडासंबंधी परिस्थिति

	१९३६-३७	१९३७-३८	१९३८-३९
एकूण उत्पादन	३,५७२	४,०८४	४,२६९
उणे निर्गत (समुद्रानें)	१०२	२४१	१७७
(जमिनीविक्रम)	१२१	१२८	११५
बाकी आयात	३,३४९	३,७१५	३,९७७
	८३२	६२२	६७२
एकूण	४,१८१	४,३३७	४,६४९
उणे निर्गत (समुद्रानें)	११	१०	१३
" (जमिनीविक्रम)	१०९	८८	१०३
उपलब्ध कापड	४,०६१	४,२३९	४,५३६
हातमागावरील कापड	१,७५१	१,७६६	२,२५९
एकूण	५,८१२	५,९८५	६,७९५

हिंदी कपास कापडाची मुख्य गिऱ्हाइकें म्हणजे सिलोन, ब्रह्मदेश, स्ट्रेट सेटलमेंट्स, व इजिप्त हीं होत. अनेक देशांत हिंदी कापड सपलें, परंतु त्यांपैकी प्रत्येक देशांतील उठावाचा आकडा फार मोठा नाही. सुताच्या निर्गतीचे बाबतहि हीच परिस्थिति आहे. ब्रह्मदेश, हाँगकाँग, तुर्कस्तान, सिरिया, हे देश सुताच्या निर्गतीचे दृष्टीने महत्त्वाचे आहेत.

उत्तर हिंदुस्थानांतील साखरेचे कारखाने

उत्पादन व किंमती ह्यांचे निबंधन

साखर-कारखान्यांनी त्यांस पुरवल्या जाणाऱ्या उसाच्या किंमती, त्यांनी गाळावयाच्या उसाचे परिमाण व त्यांची तयार झालेली साखर ह्यांचे बाजारभाव ह्या सर्वांचे परिस्थित्यनुसृत नियमन करण्याचा अधिकार संयुक्तप्रांत व बिहार येथील सरकारांनी स्वतःकडे घेतलेला आहे. वरील सर्व बाबींविषयींचा निर्णय दर हंगामांत प्रसिद्ध करण्याचा त्यांचा क्रम आहे. त्या प्रमाणे ह्या दोन सरकारांनी चालू हंगामाविषयींचे आपले धोरण नुकतेंच जाहीर केले आहे. त्याचा परिणाम हिंदुस्थानांतील साखरेच्या सबंद धंद्यावर होणार असल्याने महाराष्ट्रांतील कारखानेदारांनी तें धोरण लक्षांत घेणें आवश्यक आहे.

संयुक्तप्रांत आणि बिहार येथील साखरेचा साठा दोन लक्ष टनांनी १९४१ च्या नोव्हेंबरपर्यंत कमी व्हावा ह्या उद्देशानें १९४०-४१ व १९४१-४२ ह्या दोन हंगामांतील उत्पादन मर्यादित करण्याच्या धोरणास अनुलक्षून यंदाच्या हंगामांत ह्या दोन प्रांतांतलें साखरेचें उत्पादन ५ लक्ष, ७५ हजार टन इतकेंच व्हावें असें तेथील सरकारांनी ठरवले आहे. उसाचा पुरवठा ह्या अंसा असल्यास आणि साखरेची निर्गत होऊं शकल्यास उत्पादनाच्या ह्या मर्यादेचा फेरविचार केला जाईल. युद्धामुळे सर्वत्र पदार्थांच्या किंमती वाढून रहाणी व उद्योग महागाईचे झाले आहेत. ह्या कारणांसाठी आणि १९४२-४३ च्या हंगामांत पुरेसा ऊस उपलब्ध व्हावा म्हणून कारखान्यांनी शेतकऱ्यांस थांबवण्याच्या उसाच्या किंमतीत दर मणास साडेचार आण्यांचे पेंचनी पांच आणे असा बदल केला आहे. हंगामांत तयार होणाऱ्या साखरेची किंमत दर मणी ९ रु. १० आणे निश्चित केलेली आहे. परंतु प्रमाणभूत साखरेचा भाव बाजारांत चालल्यास हा दर २ आण्यांनी वाढण्यांत येईल. साखरेचा बाजारभाव दर मणी ९ रु. १२ आण्यांच्या दर गेल्यास पुढें जाहीर होईल त्याप्रमाणें शेतकऱ्यांस उसाची जादा किंमत कारखानेदारांनी दिली पाहिजे.

Under the kind Patronage of
Shrimant Sir MADHAVRAO BABASAHEB
PATWARDHAN, K. C. I, E.
Raja of Miraj Junior State.

दि बुधगांव बँक लिमिटेड, बुधगांव.

(स्थापना १९३१.)

शाखाः-गुडगेरी, खंडाळी.

द्रव्हलिग एजन्सीः-सांगली.

अधिकृत भांडवल १,००,०००.

विक्री झालेलें १,००,०००.

चरल केलेलें भांडवल ... ५०,०००

देवीवरील प्रचलित व्याजाचे दर

मुदत देव वर्षे.	दरसाल दर शेकडा.	मुदत देव वर्षे.	दरसाल दर शेकडा.
३	४-०-०	६ महिने	३-०-०
२	४-०-०	सेव्हिग्न	२-८-०
१	३-८-०	चालू देव	१-०-०

बँकिंगचे सर्व व्यवहार केले जातात.

—मॅनेजर.

अर्वन को-ऑपरेटिव्ह बँक लि., सांगली

सर्व तऱ्हेचा बँकिंगचा व्यवहार केला जातो.

डायरेक्टर्सः—

- जी. के. गोडबोले, वकील.
- एम. एच. गोडबोले, वकील.
- डॉ. फडणीस
- व्ही. व्ही. घाटे, वकील.
- जे. व्ही. करमकर, सराफ.
- एम. व्ही. कवठेकर, सराफ.
- एस. जी. फडके, वकील.
- जे. जी. गोडबोले
- के. व्ही. साने, रंजीनिबर.

सी. आर. शेवक यांचे "रम्य वाचनालय"

म्हणजेच

मन व बुद्धि यांचाच विकासाचें व रंजनाचें केंद्र.

याचीं वैशिष्ट्येः—

- (१) सर्व लेटेस्ट स्टाॅक.
 - (२) माफक वर्गणी.
 - (३) हंगामी व गराठी पुकें, कादंबऱ्या, नाटक, चरित्रें इ.
 - (४) हिंदी, इंग्रजी, गुजराती, मराठी मासिके, तर्काच वर्तमानपत्रें वगैरे.
- शेवक क्राटेई, फर्ग्युसन रोड, पुणे ४.

हिंदुस्थानची शिरगणति

दहा वर्षांत पांच कोटींची वाढ

अलीकडे झालेल्या हिंदुस्थानच्या लोकसंख्येच्या गणतीचे अखेरचे ठोकळ आकडे आतां उपलब्ध झाले आहेत, त्यावरून ज्ञान्य दहा वर्षांत ही संख्या पांच कोटींनी वाढली असल्याचे दिसून येते. ब्रिटिश प्रांत आणि संस्थाने ह्यांमध्ये एकूण ३८ कोटी, ८८ लक्ष इतकी शिरगणति झाली आहे. ह्यापैकी २९ कोटी ब्रिटिश हिंदुस्थानातील व बाकीचे ९ कोटी ८० लक्ष हिंदी संस्थानांत अशी लोकसंख्येची वांटणी आहे. १९३१ सालच्या शिरगणतीत ह्या दोन विभागांतील लोकसंख्येचे परस्पर प्रमाण तिहास एक असें होतें, तेंच १९४१ च्या सानेसुमारीत राहिलें आहे म्हणजे त्या दोहोंमध्ये एकाच प्रमाणांत सारसी वाढ झाली आहे. १९३१ मध्ये पूर्वीच्या दशवार्षिक मुदतीच्या मानानें सुमारे चाडेदहा टक्कांनी लोकसंख्या वाढली होती. १९३१-४१ ह्या दहा वर्षांत ती वाढ १५ टक्के भरली आहे. १९३१ च्या शिरगणतीचे वेळीं ब्रह्मदेश हिंदुस्थानचा एक भाग होता आणि गेल्या सानेसुमारीच्या प्रसंगां तो विभक्त झाला होता हें येथें लक्षांत ठेवतें पाहिजे. दहा वर्षांमागची एकूण शिरगणति ३५ कोटी २० लक्ष होती आणि तीमध्ये ब्रह्मदेशच्या १ कोटी ४० लक्ष लोकसंख्येचा अंतर्भाव झालेला होता. अलीकडच्या शिरगणतीत जवळी लोकसंख्या मिळवली तर एकूण संख्या ४० कोटींचे वर जाईल. शिरगणतीचे तपशीलवार म्हणजे जिल्हावार, शहरवार व गाववार वर्गे आकडे अजून प्रसिद्ध व्हावयाचे आहेत.

शिरगणतीचे वेळीं जनतेच्या सामाजिक आणि आर्थिक परिस्थितीचे संबंधांत माहिती गोळा करण्यांत येत असते तीवरून देशाची प्रगति होत आहे किंवा नाही आणि रहाणी, उद्योगधंदे इत्यादि संबंधांत कोणत्या प्रकारच्या घडामोडी चालल्या आहेत, ह्या महत्त्वाच्या प्रश्नांवर उद्बोधक प्रकाश पडत असतो. अभ्यास व सुधारणेजुलू लोकंस ह्या माहितीचा उत्कृष्ट उपयोग होतो. सामाजिक व आर्थिक सुधारणा घडवून आणण्यास त्या संबंधांतील आकड्यांची मोठी आवश्यकता असते. परंतु १९४१ च्या शिरगणतीमध्ये ह्या प्रकाराची माहिती उपलब्ध होणार नाही असें प्रसिद्ध झाले आहे ही उद्वेगाची गोष्ट आहे. ह्या शिरगणतीत गोळा करावयाच्या माहितीस मर्यादा घालण्यांत आली, तिचा उद्देश सचिंत काटकसर करणे हा होता. काटकसरीची काजी सानेसुमारीच्या महत्त्वाच्या माहितीस लागली ही गोष्ट बरी झाली नाही. पूर्वीच्यापेक्षा अधिक व विविध माहिती गोळा करावी अशी सूचना नेहमी शिरगणताच बाबतीत करण्यांत येते. ह्या संपेस तें तर झालेंच नाही, पण सामाजिक व आर्थिक महत्त्वाच्या मामुली बाबींचा समावेश केला गेला नाही, असें समजतें. ह्या कारणानें मार्गील शिरगणतीच्या माहितीशी अलीकडच्या परिस्थितीची तुलना करणे अशक्य होणार आहे असें दिसतें. ही गोष्ट अत्यंत असमाधानकारक आहे ह्यांत संशय नाही. आवश्यक असलेली माहिती गोळा करण्यास असा कितीसा अधिक सर्व आला असता ? काटकसरीस दुसरी जागा नव्हती काय ? हे प्रश्न येथें उपास्थित झाल्यावांचून रहात नाहीत. अपेक्षित माहितीचे विशेष महत्त्व हिंदुस्तान सरकारस वाटत नाही असें म्हणण्यास समर्पक वाटत नाही. ह्या संबंधांत योग्य खुलासा होणे आवश्यक आहे.

पाणीचपाणी

उत्कृष्टपुस्तक पाणी पाहिजे ना ?

आमचे वेधें मधीलें मुने फलंजकर
कोतबोसु करत पाव एकदमप वसा. बरेल
नेरुं तुकस पाणी मिळू शकेल.
गोबर मशीन व पाणी मिळू शकेल
असे पाणीचे सात्ताम तयार केले आहेत
आमचे वेधें २५ अकर काळिने कळें
तु वडुप माहिती राहत केवळी कर.

मिडे आणि सत्ता,
सांगली.
श्री विनायक फिन्सची पाठवें पुणेची राया.

—SOLD, BOUGHT, HIRED OR MADE TO ORDER.—

First and second hand iron or wooden furniture.
Address—Shevak Quarters,
1227 F. C. Road, Poona 4. Yours faithfully,
G. R. Shevak.

सर्व प्रकारचे लोखंडी व लांकडी फर्निचर विकत घेतलें जाते किंवा नवीन तयार करून अगर भाड्याने मिळतें.
पत्ता—शेवक क्वार्टर्स, १२२७ फ. रॉड पुणे नं. ४.
इंडस्ट्रियल सेंटर, कारखाना पत्ता—१५३ कसबा, पुणे २.
आपला—सी. आर. शेवक.

J. G. DATIR
जे. जी. दातार
फुलांचे व्यापारी

८०२ सदाशिव, जिल्ह्या मारुती जवळ, पुणे २.
आमचे वेधें लग्नगुनीचे पोषाळ, हार, गोटे, वाहनाचे डेकोरेशन, फुलांचे इतरदेथे सामान, झेंडर, सुयक व स्वस्त दारानें केलें जातें.

बापट ब्रदर्स- १००३ सदाशिव,
पुणे २

आमचे दुकानीं—

★ सर्व तऱ्हेचे स्टोव्हज, पेट्रॉलमॅकस, व इतर
बत्त्या, सायकलस व त्यांस लागणारे सुट्टे
सामान मिळेल व तत्संबंधीं दुसऱ्हेचीं काम
काळजीपूर्वक व बक्षशीर केलें जातें.
तसेंच—
जावा रिपारिड, उत्तम फिनाईल, स्टॅन्डर्ड
ऑईल कंपनीचे पॅकेज, वेनकोटस,
गॉगलस, थरमॉस, डॉसचे वगैरे.

सर्व तऱ्हेचा माल धाऊक व किरकोळ
योग्य भावानें मिळतो.

स्वादिष्ट मसाला
करणारे आद्य
कारखानदार

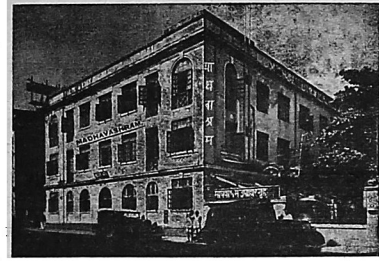

व्ही. पी. बैडेकर

बैडेकर आणि सन्स

पुणे येथील पजंट—

दशान्त्य नारायण हेजीब.

माधवाश्रम

हा आश्रम दामच्या रस्त्यावर असून,
रेल्वे-स्टेशन व चौपाटी सुमारे पांच मिनिटांचे
रस्त्यावर आहे.

जागा मध्यवस्तीत, हवाशीर, लागणारे फर्नि-
चरने श्रृंगारित असून, सोयीसुखे ती शोभिवंत
जाहली आहे. कुटुंबासह राहणेची इच्छेनुरूप
स्वतंत्र व्यवस्था.

माधवाश्रम बिल्डिंग, गिरगांव, मुंबई.

चालू दिवाळी

व

★ वर्ष ★

आमचे ग्राहक, एजंट व
हितचिंतक या सर्वांना
आनंदाचे जावो.

द. क. सांडू ब्रदर्स, चेंबूर लि.

आयौषधि कारखाना : चेंबूर, मुंबई

पुणे पजंट—ठाकूरदेसाई आणि कं. जोगेश्वरी नाका.

विशेषत्वाने नटलेले

CIVIL MANAGED

अवर होम

आहार विहार सुख निद्रा गृह.

एकवेळ अवश्य भेट द्या.

६१९ शानवार पेठ,

पुणे नं. २.

हिंदी चलनी नोटांची परिस्थिति

हिंदी चलनी नोटा व रथांस असलेले तारण ह्याविषयी ताजी परिस्थिति खालील आकडे दर्शवितात:-

रिझर्व्ह बँकेचा नोटांचा विभाग

देणे	रुपये
नोटा (अ) बँकिंग विभागातील	
१४,०८,१०,००० रु.	
(ब) व्यवहारांत खेळत्या, हिंदुस्थानांत व ब्रह्मदेशांत मिळून	
२,८९,५९,१७,००० रु.	
एकूण देणे	३०३,६७,२७,०००
येणे	
(अ) सोन्याची नाणी व पाटले	
हिंदुस्थानांत	
४४,४१,४३,००० रु.	
हिंदुस्थानाबाहेर	
... ..	
पोटातील (स्टॉलिंग) रोखे	
१४३,६२,७६,००० रु.	
(अ) ची बेरिज	१८८,०४,१९,०००
(ब) रुपये	२९,१२,११,०००
हिंदुस्थान सरकारचे रोखे	७६,५०,९७,०००
अंतर्गत हुंड्या व इतर	
मत-पत्रिका
एकूण येणे	३०३,६७,२७,०००

“अ”चे एकूण देण्याशी प्रमाण: ६१.९३२%

बॉंबे कोऑपरेटिव्ह्ह कार्टेली

वरील त्रैमासिकाचा सप्टेंबर १९४१ चा अंक नुकताच प्रसिद्ध झाला आहे. त्यामध्ये प्रथम प्रो. काळे ह्यांच्या, मद्रास सहकारी कमिटीचे रिपोर्टावरील लेखाचा तिसरा व शेवटचा भाग देण्यांत आला आहे. त्याचमध्ये अर्बन बँका व सोसायट्या ह्यांचे संबंधी विवेचन केलेले आहे. दिनांक बहादुर सी. एम गांधी ह्यांच्या सहकारी मध्यवर्ती बँकांच्या प्रश्नावरील लेखाचा उत्तरार्ध कार्टेलीत देण्यांत आला आहे. सेंट्रल बँकाकडून शेतीस भांडवल पुरवठा, ह्या श्री. जी. एम. जोशी ह्यांचे लेखांत त्यांनी सेंट्रल बँकांच्या वाजवी क्षेत्रांत लँड भोगेज बँकांनी प्रवेश करू नये, सेंट्रल बँकांना शेतीस सधे तऱ्हेने भांडवल पुरवठा करता येण्यास मोकळीक असावी व त्याकरता लँडमॉर्गिज बँकांचे काही डिबेंचर भांडवल सेंट्रल बँकांस उपलब्ध करून द्यावे, असे सुचविले आहे. समाइक इस्टेटांचे संघर्षातील कायदेशीर मालकी हक्काचे छाननीविषयी श्री. के. बी. गजेंद्रगडकर ह्यांनी सूचना केल्या आहेत. पुस्तकावर अभिप्राय, संपादकीय स्फुटे, सहकाराची प्रगति, राजिस्त्राची सक्थुलरे इत्यादि नेहमीची सदरे अंकांत आहेतच.

शेडयूल्ड बँकांची परिस्थिति

हिन्दी शेडयूल्ड बँकांची, ठेवी आणि कर्जे ह्यांचेसंबंधी कधी परिस्थिति आहे, हे खालील ताज्या आकड्यांवरून समजून येईल:-
विनमुदत ठेवी हजार रुपये

(अ) हिंदुस्थानांत	२०५,८२,४४
(ब) ब्रह्मदेशांत	११,८२,९३
मुदतबंद ठेवी	
(अ) हिंदुस्थानांत	१०३,८२,९९
(ब) ब्रह्मदेशांत	४,५०,५३
रोकड	
हिंदी चलनी नोटा	
(अ) हिंदुस्थानांत	७,१४,३९
(ब) ब्रह्मदेशांत	५३
ब्रह्मी चलनी नोटा	
(अ) हिंदुस्थानांत	१४
(ब) ब्रह्मदेशांत	७३,६१
रुपये	
(अ) हिंदुस्थानांत	१,१२,०१
(ब) ब्रह्मदेशांत	१,६४
किरकोळ नाणे	
(अ) हिंदुस्थानांत	४०,१५
(ब) ब्रह्मदेशांत	४४
रिझर्व्ह बँकेकडे शिल्लक दिलेली कर्जे	४८,७५,२८
(अ) हिंदुस्थानांत	१०९,९६,६६
(ब) ब्रह्मदेशांत	३,८६,३७
डिस्कॉट केलेली बिले	
(अ) हिंदुस्थानांत	३,४९,०९
(ब) ब्रह्मदेशांत	३,७५

हिंदी ब्लँकेटें

कापास कापडाची ब्लँकेटें निर्गत करण्याचा धंदा जर्मनी, झेकोस्लोव्हाकिया, हॉलंड, बेल्जम, इटली, फ्रान्स, ह्या देशांचा मोठ्या प्रमाणावर होता. जपानहि ब्लँकेटें निर्गत करीत असे. युद्धापूर्वी हिंदुस्थानातूनहि पूर्व आफ्रिकेकडे ब्लँकेटें जात. त्या देशांत आतां इतर ठिकाणांहून ब्लँकेटें येऊं शकत नसल्यामुळे हिंदी ब्लँकेटांचा सप तेथें वाटण्यास पुष्कळ वाव आहे.

साखरेचा दरमागशी खप

	शेर
अमेरिका	५२३
ग्रेटब्रिटन	५६
जावा	५३
डेनमार्क	६४
इजिप्त	१४३
जपान	१०
ऑस्ट्रेलिया	५७
न्यूझीलंड	५७३
हिंदुस्थान (गुळाचा सप घरून)	१२

मिलिटरी फूड लॅबॉरेटरीनेही

पसंत केलेला

गोल्डन
- कोव्को

बनविणार

स्टाठे बंधु पुणे

सर्वत्र मिळतो.

बार्शी सेंट्रल

को-ऑपरेटिव्ह बँक लि.

(स्थापना १९०६)

आपण मोठ्या परिश्रमपूर्वक सांठ-
विलेली शिल्लक सुरक्षित तऱ्हेने
गुंतवावी असें प्रत्येकास वाटते. ही
बँक स्थापनेपासून आजतागायत
“अ” वर्गामध्ये आहे. येथे लहान-
मोठ्या ठेवी स्वीकारल्या जातात.

माहितीसाठी पत्रव्यवहार करा.

गणेश रामचंद्र साने,
चेअरमन.

सतत अद्याविस वर्षे हास लोकाभ्यांसाठी चाललेली व
विश्वासास पात्र झालेली आणि कोल्हापूर स्टेटमध्ये
प्रथम स्थापन झालेली

दि कोल्हापूर अर्बन
को-ऑपरेटिव्ह बँक लि. कोल्हापूर

स्थापना १९१३ इस्वी

झेअर भांडवल	३५,०००
बिल्डिंग फंड	१५,७२५
रिझर्व्ह फंड	५७,५०३
जनरल रिझर्व्ह	१६,४६२
इतर रिझर्व्ह	२८,७२३
सरकारी रोख्यांत वगैरे	६२,६५३

बँक कर्माजास्त सुदृतीच्या ठेवी स्वीकारते.

लहान लहान व्यापाऱ्यांच्या सोयीसाठी मालाच्या तारणावर
कने देण्याची हास व्यवस्था करण्यात आली आहे. बँकिंग-
संबंधीची सर्व प्रकारची कामे केली जाणान. बँकेची निमाही
सांपत्तिक पत्रके कायद्यानुसार सरकारी भंडारमध्ये प्रसिद्ध केली
जातात. ठेवीच्या व्याजाचे दरासंबंधी व विशेष माहितीकरिता
मेटा अगर लिखा.

गणपतराव नारायणराव भोंसले

प्रेसिडेंट,

एस्. एस्. गुप्ते, वी. कॉम.
मनेजर.

★ ★ सुक्या मेव्याचे

आद्य

प्रसारक, प्रवर्तक

★ ★ ★

द. ना. हेजीव

यांचे दुकानीं सर्व तऱ्हेचा

सुका मेवा नवा तयार आहे.

• • • •

२० शुक्रवार पेठ, पुणे.

कोंबड्या पाळण्याचा धंदा

सुसंघटित करण्याचा सहकारी प्रयत्न

(नाशिक येथील ऑडिटर व रीकन्स्ट्रक्शन अधिकारी, श्री. जी.

के. प्रधान, ह्यांची योजना.)

नाशिक जिल्ह्यातील इगतपुरी तालुका व पेट पेठा कोंबड्या पाळण्याचा मुख्य धंदा सुरू करण्यास सोईचा आहे. इगतपुरी तालुक्यातील ठाकूर आणि पेट पेठ्यांतील कोळी कोंबड्या बाळगून आपल्या शेतीच्या उत्पन्नास आजही जोड देत आहेत. सध्या कोंबड्या व त्यांची अंडी दोन्हीही विक्रीसाठी मुंबईला पाठविण्यात येतात. देवळाडी येथील लष्करी छावणीतही त्यांचा संप होतो. इगतपुरी तालुक्यातील घोटी व पेट पेठ्यांतील पेट येथून अंडी पाठविण्यास ती गांवे सोईस्कर केंद्रे आहेत.

मामलेदार अथवा महालकरी ह्यांचे सहाय्याने एक चांगले गांव कोंबड्यांच्या बंधासाठी निवडण्यात यावे. तेथे कोंबडे किती आहेत, ते मोजून, योजनेच्या प्रमुखास ते देऊन टाकण्यास शेतकऱ्यांस प्रवृत्त करावे. दोन कोंबडे त्यांनी दिले की त्यांचे बदली त्यांस एक पांढऱ्या लेगहॉर्न जातीचा कोंबडा देण्यात यावा. गावठी कोंबडे सच्ची करून विकून टाकवे व येणारी किंमत योजना यशस्वी करण्याकरिता संचे करावी. प्रत्येक सेडेगावांत फार तर ३० कोंबडे सांपडतील, त्यांचे बदली देण्यास ३५ पांढरे लेगहॉर्न कोंबडे लागतील. सध्याच्या दराप्रमाणे (शेतकऱ्यांस सवलतीचा दर) प्रत्येक सेड्यास १५×४ रु. = ६० रुपये लागतील. आणता ४० रुपये सरळ देव्हळपुमेंट मॅटमधून किरकोळ सर्वासाठी व काही लेगहॉर्न कोंबडे मेल्यास त्यांचे जागी नवीन घेण्यासाठी राखून ठेवावे. व्हाइट लेगहॉर्न कोंबड्यांचीच निवड करावी, ह्यांचे कारण ह्या कोंबड्यांस ही हवा मानवते व हवा जातीच्या कोंबड्या इतर कोंबड्यांपेक्षा दरसाल अधिक अंडी घालतात. कोंबड्या बदलण्याचे कारण नाही. सातवी पिढी आपोआप शुद्ध लेगहॉर्न जातीची होईल ह्या हिशोबाने चार वर्षांत सेडेगावांतील सर्व कोंबड्या लेगहॉर्न जातीच्या होऊन जातील. ह्या मुद्दीत कोठलाही दुसरा कोंबडा गावांत प्रवेश करणार नाही अशी दक्षता बाळगली पाहिजे. पाटील व तळाडी ह्यांकडे हे काम सोपवून सर्व्हेल इन्स्पेक्टर व मामलेदार ह्यांनी त्यावर वेळोवेळ करावी. पुढच्या वर्षी पहिल्या सेड्याच्या शेजारचेच दुसरे

एक सेडे ह्या कामासाठी पसंत करावे. अशा रीतीने लेगहॉर्न जातीचा आपोआप प्रसार होऊ शकेल. रोमराईची भीति ही नेहमीचीच आहे. परंतु नीट देखरेख ठेवल्यास ती अर्थातच कमी होईल.

सहकारा तत्त्वावर योजना

ही योजना संपूर्णपणे यशस्वी होण्यासाठी अंडी व कोंबड्या पद्धतशीरपणे विकणारी एकादी संस्था पाहिजे. त्यासाठी सहकारी सोसायटी उत्तम. नमुनेदार पोल्ट्री फार्म स्थापण्यास लहान कर्जे देणे, कोंबड्या पाळण्याच्या बंधाची व रोगराईपासून बचाव करण्याची माहिती देणे, अंडी गोळा करणे, अंड्यांची प्रतवारी ठावून त्यांवर त्याप्रमाणे शिक्षा मारणे, अंडी व कोंबड्या ह्यांच्या विक्रीची व्यवस्था करणे, ती पेंताना रोख किंमत देणे परंतु १०% रकम कापून घेऊन भांडवल वाढविणे, नवऱ्याचा निम्मा भाग सभासदांस त्यांच्या उलांडांलीच्या प्रमाणांत वांटणे, इत्यादि कामासाठी "पोल्ट्री ब्रीडिंग अँड एग सेलिंग सहकारी सोसायटी" उत्तम. प्रवेश फी ४ आणि व भागाची किंमत १ रुपया असावी. सभासदाने पुरेसा व्यवहार केला नाही तर त्याने सोसायटीस दर महा २ आणि तरी भांडवल वाढीसाठी दिले पाहिजेत. सभासदांची जबाबदारी नियमित राहिल. कोणत्याही सभासदास ५० रुपयांपेक्षा अधिक कर्जे देऊ नये. न्यायाचा दर दरमहा दर रुपयास १३ पै म्हणजे रु. सा. द. शे. ९ रु. ६ आ. असावा. पहिली ३ ते ५ वर्षे सोसायट्यांना दरसाल १०० रुपयांची मदत लागेल; पुढे त्या आपल्या स्वतःचे पायावर उभ्या राहू शकतील. सोसायटीला कर्ज लागल्यास ते प्रांतिक सहकारी बँकेने अथवा सरकारने घ्यावे. दारोदार हिंडून अंडी व कोंबड्या गोळा करून विकणाऱ्यांच्या व्यापाऱ्यांचा धंदा किफायतशीर चालतो, तर सहकारी तत्त्वावर संघटित झालेल्या व सरकारी मदत मिळणाऱ्या बंधाचेच सशायिक अवस्थेत मिळालेच पाहिजे. रेल्वेकडूनही काही सवलती मिळवितां येणे शक्य आहे. घोटी व पेट येथील केंद्रांस नवीन कोंबडे देण्यासाठी प्रत्येकी १०० रुपये व सोसायटीस मदत म्हणून १०० रुपये ह्याप्रमाणे २००+२०० रु. असे ४०० रुपये सरकारकडून मिळाले व पांच वर्षांची योजना केली, तर २,००० रुपये सर्व येईल. सरकारी मदत किमान पांच वर्षे तरी लागेल. योजनेची ही केवळ रूपरेखा आहे. तज्ज्ञाना त्यांत दुसऱ्या व सुधारणा सुचवितां येतील.

महाराष्ट्र लेखी गॅरंटीसह टिकाऊ व मनपसंत
साईन-बोर्ड्स, रवरी शिके,
 आकर्षक
सिनेमा स्लाइड्स व पिकचर पेंटिंग
 सतत २० वर्षे विश्वसनीय व वेळेवर मिळण्याचे
 एकच ठिकाण
पेन्टर ए. जी. वेडेकर
 (मराठी बळगाचे स्पेशॅलिस्ट)
बुधवार चौक, पुणे २ (सिटी)
 बाहिरगावची कामे हयवास्थित व वेळेवर पाठवू.

(स्थापना १ मे १९३९)
दी सोलापूर ग्लास वर्क्स
लि. सोलापूर
कांच माल व शेअर विक्री
सुरू आहे.
 वर्क्स मॅनेजर } विश्वनेस मॅनेजर
 पी. जी. काळे } के. आर. कुंभोजकर
 मॅनेजिंग एजेंट चाटी आणि कंपनी

* विमाक्षेत्रांतील 'कॉमनवेलथ' चें अढळ स्थान *
१९४० चें पूर्ण केलेलें काम.....४५ लक्षांहून अधिक

★ बोलका-ढलपा ★

कंपनीची मालमत्ता	२७,८३,०००
सरकारी कर्जोखे, गॅरंटीड शेअर्स यांत गुंतविलेली रक्कम	८,९४,०००
रोकड व बँकेतील ठेवी	३,०९,०००
कंपनीच्या मुख्य कचेरीची इमारत, हौसिंग कॉलनी व जमीन	४,३८,०००
लार्ड्स फंड	२०,६३,०००
कंपनीचें चालू काम	१,८७,१३,१८१
१९४० मध्ये दिलेले क्लेम्स	८४,८५१

★ सर्वत्र उत्साही व विश्वासू एजंट्स पाहिजेत ★

● चेंअरसन ●
सा. व. एम्. एन्. मेथा,
C. I. E., M. B. E.

● कॉमनवेलथचीं वैशिष्ट्ये ●

- (१) विमदारांच्या हक्काविषयी जागरूकता
- (२) भरभक्कम पायावरील आर्थिक सुस्थिति
- (३) काळजीपूर्वक काँट्रोलरीची व्यवस्था
- (४) जनतेच्या विश्वासास पात्र झालेले डायरेक्टर बोर्ड
- (५) विम्याचे पैसे त्वरित वेण्याबद्दलची दक्षता

कॉमनवेलथ

अॅशुअरन्स कंपनी लि., पुणे २.

—शाखा—

मुंबई-मद्रास-कलकत्ता-नाशिक-
कराची-अहमदाबाद

● एम्. एन्. सागवत, ची. ए.
अॅक्टिंग ऑफिस सुपरिटेण्डेंट.

तुझा ध्यास हव्यास माझा असे। तुझ्या प्रीतिनें विश्व भरलें दिसें ॥

दोन प्रेमी हृदयांचें गोड मीलन

★ नवयुग चित्रपट लि. कृत ★

सं
ग
म

निर्माते:

विनायक

● : लेखक : ● : दिग्दर्शक : ●
सांडेकर जुन्नरकर

या बोलपटांत लौकरच पहावयास मिळेल

भूमिका:-मीनाक्षी, वसुला कुमठेकर, दामुअण्णा मालवणकर, साळवी, जोग व विनायक

महाशक - पिरलेस पिक्चर्स, मुंबई ४.

डिव्हिडंड आणि बोनस

बहुतेक लिमिटेड कंपन्या आपल्या भागीदारांस डिव्हिडंडचे स्वरूपातच फक्त नफा वाटतात; परंतु काहीं कंपन्या विशेष टके डिव्हिडंड व बाकी बोनस ह्या स्वरूपात नफावाटणी करतात. ह्या दोन पद्धतींपैकी दुसरी पद्धति कित्येक वेळां श्रेयस्कर करी असते, हे खालील विवेचनावरून लक्षांत येईल.

बारांच वर्षे चालू असलेल्या कंपन्यांना किती टके द्याने कायम डिव्हिडंड वाटतां येईल, ह्याचा अंदाज बांधतां येतो व भागीदारांनाहि आपल्या शेअरवर किती डिव्हिडंड मिळेल, हे निश्चितपणे सांगतां येतें. ह्या ठराविक द्रापेक्षा अधिक द्यानें एकादे वर्षी डिव्हिडंड वाटण्याजोगी कंपनीची परिस्थिति झाली, तर डिव्हिडंडचा दर न वाढवितां बोनसचे स्वरूपांत जादा नफा दिला, म्हणजे भागीदारांना समजून घुक्तें की, ह्या जादा नफा त्या वर्षापुरताच आहे, तो दरसाल आपणांस मिळावयाचा नाही; पूर्वीच्या डिव्हिडंडचा दर मात्र गृहीत धरण्यास प्रत्यचाय नाही. अर्थात, डिव्हिडंडचा दर हा नेहमीच नफ्यावर अवलंबून रहाणार. तथापि, पूर्वीचा डिव्हिडंडचा दर जितका अपेक्षा करावयास हरकत नाही त्यापेक्षा बोनसची अपेक्षा भागीदारांनीं कमी धरावी हा त्याचा अर्थ आहे. बोनसहि सालोसाल मिळत गेलें, म्हणजे त्याविषयी अपेक्षाहि कायम होईल व डिव्हिडंड आणि बोनस ह्यांमध्यें फरक उरणार नाही. एकादे वर्षी कंपनीस नेहमीपेक्षा अधिक नफा झाला व तिच्या भागीदारांस दरसालापेक्षा जास्त डिव्हिडंड मिळालें आणि पुढील वर्षी तो डिव्हिडंडचा दर जाहीर होऊं शकला नाही की कित्येक भागीदारांस कंपनीसंबंधी विनाकारण भेदविश्वास बांदूं लागण्याचा संभव असतो. दरसाल ठराविक द्यानें डिव्हिडंड मिळाल्यास भागीदार अधिक संतुष्ट रहातो, असा अनुभव आहे.

एकादी कंपनी दरसाल १२% डिव्हिडंड देत असली व तिला जरी कांहीं चलतीच्या वर्षी विशेष नफा झाला तरी तिनें पूर्वीचा डिव्हिडंडचा दर न सोडणें इष्ट असतें; कारण मंदीचीहि कांहीं वर्षे पुढें येणें संभवनीय आहे. जादा नफा वाटून न टाकतां तो पुढील मंदीसाठीं तसाच शिल्लक ठेवण्याचें धोरण दूरदृष्टीचें होईल. निदान ज्या वर्षी विशेष नफा होईल, त्या वर्षी डिव्हिडंडचा दर न वाढवितां भागीदारांस बोनस दिलें, तर त्यांस समजून तरी येईल की ह्या बोनस तात्पुरताच आहे, कायमचा नाही. एका वर्षी १२% व पुढील वर्षी १६% डिव्हिडंड वाटून पुनः १२% डिव्हिडंडवर येण्यापेक्षा १२% च डिव्हिडंड वाटणें इष्ट; निदान १२% डिव्हिडंड देऊन ४% इतकी रकम बोनसच्या स्वरूपांत तरी द्यावी किंवा १४% डिव्हिडंड देऊन उरलेल्या २% चा उपयोग पुढील डिव्हिडंडसाठी करून १४% डिव्हिडंड कायम ठेवावें.

अर्थात, नफ्याची कृत्रिम रीतीनें अशी वाटणी करणें कित्येकांस रुचणार नाही. झालेला नफा त्या त्या वर्षी वाटावा, असें ते म्हणतील. ज्यांस कंपन्यांच्या ताळेबंदीचें आकलन करतां येतें, अशा भागीदारांची गोष्ट वेगळी; परंतु सर्वसामान्य भागीदारांस त्यांतील मर्म कळणार नाही व डिव्हिडंडमधील चढउताराचा तिसरा रुचणार नाही. कंपनीच्या डिव्हिडंडमधील चढउताराचा तिच्या भागांचे किंमतीवरहि परिणाम होईल, हेंहि लक्षांत घेतलें पाहिजे. कंपनीच्या ज्युबिलीचे वर्षी अथवा अशाच कांहीं प्रसंगानें वाटाव-

याचा जादा नफा बोनसचे रूपांतच देण्याचें प्रयोजन वरील विवेचनावरून घ्यानांत येईल. इंडियन लाइफ अॅ. कंपनीनें १९३३ सालीं ५% बोनस दिला होता. इंडियन मर्कॅन्टाइल कंपनी १९३३ डिव्हिडंडचा दर कायम ठेवून जादा नफा बोनसचे स्वरूपांत देत आली आहे. अहमदाबाद इलेक्ट्रिक कंपनी, टाटा हेव्ही इलेक्ट्रिक पॉवर सल्लय कंपनी, टाटा पॉवर कंपनी, बाँबे डायंग अँड मॅ. कंपनी, मोरारजी गोकुळदास सि. अँड वि. कंपनी, अरविंद मिल्स, अलॅविक केमिकल वर्क्स कंपनी, कॅनरा बँक लि. इत्यादि कंपन्यांच्या डिव्हिडंडचा इतिहास ह्या दृष्टीनें उद्बोधक वाटे.

मुंबई शहरांतील रस्त्यांवरील वाहनें

पेट्रोल नियंत्रणाचा परिणाम

पेट्रोल रेशनिंगचा मुंबई शहरांतील मोटार वहातुकीवर झालेला परिणाम अजमावण्याकरितां त्या शहरांतील १९ प्रमुख ठिकाणचे वहातुकीचे आकडे गोळा करण्यांत आले. ११ ऑगस्ट १९४१ रोजी म्हणजे रेशनिंगचे आधी ४ दिवस पहिली चाचणी घेण्यांत आली. त्यानंतर २५ ऑगस्ट रोजी पुनः चाचणी घेतली, परंतु त्या दिवशी रेशनिंग पूर्णपणें अंमलांत आलें नसल्याकारणानें २२ सप्टेंबर रोजी आणखी एकदा आकडे गोळा करण्यांत आले. खालील तक्त्यांत त्यांची माहिती दिली आहे:—

	ऑगस्ट	ऑगस्ट	सप्टेंबर		सप्टेंबर
	१४	२५	फरक	२२	फरक
वहानाचा प्रकार	संख्या	संख्या	(%)	संख्या	(%)
मोटारी (साजगी)	...९७८	६१२	-३७	७०४	-२८
टॅक्सी	...१०४	१०८	+५	१०५	+२
मोटार सायकली	... २६	२७	+४	३६३	+२८
लॉन्ग्या	...३७१	३५०	-६	२८३	-२४
सायकली	...९७७	१०७५	+१०	१०३६	+६
बेलगाड्या	...२०२	२०१	-५	१९४	-४
बी. ई. पस. टी.					
कंपनीच्या बसेस...	५५	६०	+९	६५	+१८

एकूण ...२२१२ २४३३ -१०३ २४२३ -१००

११ ऑगस्ट रोजी मोजण्यांत आलेल्या बेगवेगळ्या वाहनांचें शहरांत प्रमाण खालीलप्रमाणें पढलें:—

मोटारगाड्या	३४
टॅक्सी	४
मोटार सायकली	१
लॉन्ग्या	१३
व्हिक्टोरिया	६
सायकली	३४
बी. ई. पस. टी. बसेस	२
बेलगाड्या	७

एकूण १००

निवडक बाजारमाव

बँक रेट (२० नोव्हेंबर, १९३५ पासून)	३%
सरकारी आणि निमसरकारी रोखे	
५% करमाऊ लोन (१९४५-५५)	१११-३
४% १९४३	१०४-०
३% निममुदत	९६-०
३% १९४३-५०	१०३-४
३% (१९६३-६५)	९५-१
२% १९४८-५३	९७-१२
४% रोट ट्रस्ट (लाभ मुदत)	११०-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लाभ मुदत)	११०-०
४% नैसर्गिक कर्ज (१९५३-६३)	११६-०
५% नैसर्गिक कर्ज (१९५५)	१२७-४

मंडळ्यांचे मास

(कॅंठानील पहिला आकडा मासचा दर्शनी किंमत, दुसरा आकडा बँक शालेले मासक व कॅंठानीलचा आकडा वार्षिक डिभिडेंड दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१४८-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	११५-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ९%	५०-०
इंस्टीट्यूट ऑफ बँक (५००) १२%	१६१०-०
बॉम्बे मॉ. को. बँक (५०) २ रु.	५३-८
सिंधवई बँक (१००) ३%	१०६-८

बीज

बॉम्बे इन्वे ऑर्टि. (५०) १२%	१४७-०
कराची (१००) १%	२०६-६
पुणे इन्वेस्ट्मंट (१००) १%	२१२-८
दादा बापट ऑर्टि. (१०००) ५%	१७६०-०
आंध्र बॅंकी ऑर्टि. (१०००) ७%	१७५७-८

रेल्वेज

बॉम्बे-बारासी (१००) ४%	१०४-८
काकोरा-जामनेर (१००) १%	९३-०
अहमदाबाद-ग्रंथान (५००) ११%	८७३-२०
सांगली बॅंकी (५००) ८%	६६२-८

इतर

बेलापूर सुगर (५०) १० रु.	२२५-०
इन्वेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु.	५२-०
सिंधिया स्टीम (१५) १ रु.	२६-३
म्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	५३-०
ओरिएंटल विमा (२००) १२% रु.	४५३०-०
दादा भायन प. प्रे. (१५०) ६%	२१७-८
दादा भायन इ. प्रे. (१००) ७% रु.	१५२-४
दादा भायन ऑर्टि. (७५) १५ रु.	३८६-८
दादा भायन डिस्ट्री (३०) १२ रु. १० आ. ० वे	२०६-१२
ब्योसिएस्टेड सिमेंट (१००) ५ रु.	१५४-१२

सोने-चांदी

सोने (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	४२-१-३
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६३-१४-०

वक्कीर आणि मनपसंत

काम करून देणारे

मोहन वॉच कंपनी

रेग्युलेशन मोफत

लक्ष्मीरोड पुणे २. कॉमनवेलथ बिल्डिंगसमोर.

मुजुमदार टॉय वर्क्स

या आणि पहा

माना हालणारी व सार्थी लाकडी चित्रे

समक्ष येऊन खात्री करा.

३५५ सदाशिव पेठ, शेगडेवाडी, पुणे शहर.

भागिनीनो-

आमचे येथील

★ ताजें, भाजणी, चकल्या व कडवोळ्याचें तसलेंच

★ अनरझाचें पीठ वापरा व

इतर निवडक जिन्नस वापरून

वेळाची बचत करा.

समग काजूवाले

म. गो. कुलकर्णी आणि कंपनी
फडतरे चौक, सदाशिव पेठ, पुणे.

बायो टोना

शरीर व त्यांतील रक्त-पेशींची वाढ करणारे

उत्कृष्ट टॉनिक

★ मेसॉनिक रोलॉन हाडांची वाढ होण्यास आणि शरीर सद्द करण्यास याची मदत होते.

★ हे मधुर व रुचकर असून मुलें आवडीने घेतात.

किं. रु. १-८-० ट. स. नि.

टॉय आणि कंपनी,

१७६, मिन्सेस स्ट्रीट : मुंबई २.

गव्हर्नमेंट टेलिफोन्स बोर्ड सक्तीने शेअर्स मिळविणार

कंपनी कायद्याच्या १५३ व्या कलमाची अंमलबजावणी गव्हर्नमेंट टेलिफोन्स बोर्ड लि. ने १ मार्च, १९४१ च्या तारखेचे एक सक्तीवर ता. १६ एप्रिल, १९४१ रोजी बँके टेलिफोन कं. लि. च्या सर्व भागीदारांस रजिस्टर करून पोस्टाने पाठविले होते. त्यांत एकूण भागांच्या किंमतीच्या तीनचतुर्थांशापेक्षा कमी नाही, इतक्या रकमेचे भाग धारण करणाऱ्या भागीदारांची संमति मिळाल्यास बँके टेलिफोन कंपनीचे सर्व भाग-भांडवल प्रत्येक भागास ८९ रुपये १५ आणे देऊन विकत घेण्याचा आपला मानस गव्हर्नमेंट टेलिफोन बोर्डांने कळविला होता. सक्तीवर पाठविल्यांनंतर चार महिन्यांचे आंत म्हणजे ५ ऑगस्ट, १९४१ पूर्वी तीनचतुर्थांश भाग धारण करणाऱ्यांनी ह्या योजनेस संमति दर्शविली. जे भागीदार ह्या योजनेस तयार नाहीत, त्यांस बर सांगितलेली चार महिन्यांची मुदत संपल्यानंतर दोन महिन्यांचे आंत नोटीस देऊन कळविण्यांत आले आहे, की त्यांचे भाग सक्तीने घेण्यांत येतील. नोटीशीनंतर एक महिन्याचे आंत अर्ज करून ह्या भागीदारांनी कोर्टाकडून सक्तीची वर्गावर्गी थांबविली नाही, तर गव्हर्नमेंट टेलिफोन बोर्डांस त्यांचे भाग जाहीर केलेल्या अटीवर म्हणजे प्रत्येक भागास ८९ रुपये, १५ आणे देऊन, सक्तीने वर्ग करून मिळविता येतील. एकाद्या भागीदाराने कोर्टाकडे आपला भाग

वर्ग होऊ नये असा अर्ज केला व तो कोर्टाने फेटाळला, तर नोटीशीच्या तारखेपासून एक महिन्यानंतर व अर्जाचे काम संपले नसेल तर ते संपल्यावर, बँके टेलिफोन कंपनीकडे गव्हर्नमेंट टेलिफोन बोर्ड नोटीशीची एक प्रत पाठवून भागांची ठरलेली किंमत भरील व त्या कंपनीला गव्हर्नमेंट टेलिफोन बोर्डांचे नांवाने भाग नोंदवे लागतील. अशा रीतीने बँके टेलिफोन कंपनीकडे जे पैसे जमा होतील, ते ती एका स्वतंत्र बँक सात्यात टाकील व ज्यांचे भागांसाठी त्या रकमा जमा आहेत त्यांचेसाठी त्या रकमा राखून ठेवील. बँके टेलिफोन कंपनीच्या तीनचतुर्थांशापेक्षा अधिक भाग धारण करणाऱ्यांनी आपले भाग गव्हर्नमेंट टेलिफोन बोर्डांस वर्ग करण्यास संमति दिली आहे, परंतु १२७ भागीदारांस ती योजना पसंत नाही. त्यांचे भागांची सक्तीने वर्गावर्गी न होण्यासाठी त्यांस कोर्टाकडे अर्ज करावा लागेल. प्रत्येक भागीदारास आपल्या भागांसाठी स्वतंत्रपणे अर्ज करून आपले म्हणजे कोर्टापुरते मांडावे लागेल. एक महिन्याचे आंत त्यांनी हे न केव्हास त्यांना आपले भाग सोडावे लागतील.

तंघाखुची लागवड

तंघाखुचे लागवडीचे बाबतीत हिंदुस्थान अग्रेसर आहे. १५ लक्ष एकर जमीन ह्या देशांत तंघाखुसाठी आहे.

मधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे औषधास फक्त रु. ७

— मागविण्याचा पत्ता —

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रूरल मॉडर्न ड्रग कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणे २.

नवीन सोय ! (स्थापना १९३०) नवीन सोय !!

डेकन जिमखान्यावरील पहिले उच्च दर्जाचे

अप-टु-डेट

हेअर-कटिंग सलून

येथे आधुनिक इलेक्ट्रिक मशीनच्या सहाय्याने केस कापले जातात. इलेक्ट्रिक हेअर ब्रश व मसाज हांची न्यवस्था. स्वच्छता व ट्रायटीप हे आमचे वैशिष्ट्य. तज्ज्ञ माणसाकडून विजेच्या सहाय्याने काम सुक व स्वच्छ होते.

पत्ता-—मो. डी. एम. आहाव, पी. डी. ब्रदर्स बिल्डिंग, गोखले स्मारक चौक, डेकन जिमखाना, पुणे ४.

राहाणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपति चौक व्यवस्थापक

तुम्हाला स्वतःचा वातावरण बनवण्यासाठी फक्त

तेवणारी साज्यात उत्तम!

पोरवाल ब्लूक्रीम पावडर

पोरवाल ब्लूक्रीम को (रजिस्टर्ड) पुनासिटी

ओगले ग्लास बक्स, लि.

- ★ कांचिच्या चिमण्या व ग्लोब्स,
- ★ बंगल्यावर घाउजेचीं कांचिचीं कौलें,
- ★ हेअर ऑइल्स अगर शाईकरितां लागणाऱ्या बाटल्या,
- ★ प्रभाकर हरीकेन लॅटर्नस्,
- ★ एनामलड अँडव्हर्टीयजिंग साईन्स,
- ★ सूप, मीट व राईस प्लेम्स, इत्यादि एनामल वेअर,
- ★ रेल्वे रुळे लागणारीं हरतऱ्हेचीं एनामल कमीड्रस्,
- वॉश बेसीन्स वगैरे,
- ★ एनामलड इलेक्ट्रिक शेड्स्.

सर्व तऱ्हेचा माल अस्सल दर्जाचा होतो.

— जास्त माहितीकरितां लिहा :—

एस. पी. ओगले आणि कंपनी,
मॅनेजिंग एजंटस्.

पोस्ट:—ओगलेवाडी (सं. औंध), जिऱ्हा:—सातारा.

अशक्त व रोडकीं मुलें

डोंगरे यांचे बालामृतानें सशक्त व गुटगुटीत होतात.

दि मिरज स्टेट बँक लिमिटेड

[स्थापना : १०-५-१९१९]

मुख्य कचेरी : बँक बिल्डिंग, मिरज

शाखा : १ लक्ष्मेश्वर, (जि. धारवाड) २ मोडनिंब, (जि. सोलापूर)

पे. ऑफिस : १ करकंब, (जि. सोलापूर) २ कुडुवाडी, (जि. सोलापूर)

★ मुख्य कचेरी व शाखांमार्फत सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात ★

खेळते भांडवल रु. १९,००,००० वर

निरनिराळे फंड व रिझर्व

फंड मिळून, एकूण फंड रु. १,००,००० वर

- कायम, सेविंग बँक व चालू डेवी स्वीकारल्या जातात.
- बँकेचे नियम व व्याजाचे दर थाबदल चौकशी करावी.
- याशिवाय सरकारी रोखे, शेअर्स, सोने, चांदी यांचे तारणावर, माल गृहणाचे तारणावर व स्थावर मिळकतीचे तारणावर कर्ज अगर कॅशकेडिट दिले जाते. शेअर्स व सरकारी रोखे यांची खरेदीविक्री योग्य कमिशन घेऊन केली जाते. याबाबत समक्ष चौकशी बँकेकडे करावी अगर लिहावे.

ल. ग. मराठे,

मॅनेजर.

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र लिमिटेड.

शाखा
फोर्ट, मुंबई.

मुख्य कचेरी
पुणे शहर.

शाखा
डेकन जिमखाना, पुणे.

अधिकृत भांडवल रु. १०,००,००० || स्वपलेले भांडवल रु. ४,०२,०५०

विक्रीत काढलेले भांडवल रु. ५,००,००० || वसूल झालेले भांडवल रु. २,०१,०२५

एकूण खेळते भांडवल रु. ३२,००,०००.

— डायरेक्टर्स —

प्रो. वा. गो. काळे, (अध्यक्ष).

श्री. धों. कृ. साठे (उपाध्यक्ष)

श्री. न. ग. पवार

श्री. ड्यं. वि. रानडे

श्री. वा. पुं. वर्दे

श्री. मा. रा. जोशी

श्री. श्री. गो. मराठे

श्री. र. विं. सोहनी

श्री. फ. दो. पदमजी

— मॅनेजर —

श्री. म. वि. गोखले.

सर्व प्रकारचे बँकिंगचे व्यवहार केले जातात. शेअर व रोखे यांची खरेदीविक्री कमीशन घेऊन दिली जाते. डिसेंबर १९४० अखेर पुण्या होणाऱ्या वर्षी ६-६-६० कडून करमाफ डिस्ट्रिक्ट बँकेच्या शेअरवर दिले गेले. बँकेची शेअरविक्री चालू आहे.

विशेष माहितीकरिता सर्वेच शेअरवदल बँकेकडे चौकशी करावी.

मुंबई इलाख्यातील चळवळीच्या केंद्रस्थानी असलेली

शेतकऱ्यांची प्रांतिक बँक

म्हणजेच

बाँबे प्रॉव्हिन्शियल को-ऑपरेटिव्ह बँक, लिमिटेड

[सहाकारी कायद्यान्वये नोंदलेली]

स्थापना : १९११

मुख्य कचेरी :

९, बँक हाउस लॅन, मुंबई.

शाखा :

१ वारामती (जि. पुणे)	१० अहमदनगर (जि. अहमदनगर)	२० शिरपूर (" ")
२ सातारा (जि. सातारा)	११ शेवगांव (जि. अहमदनगर)	२१ शहापूर (जि. प. सानदेश)
३ इस्लामपूर (" ")	१२ कोपरगांव (" ")	२२ मंडुरवार (" ")
४ कऱ्हाड (" ")	१३ घाई (जि. सातारा)	२३ साकी (" ")
५ तासगांव (" ")	१४ पालघर (जि. ठाणे)	२४ शिंदखेडे (" ")
६ किलोस्करवाडी (" ")	१५ कल्याण (" ")	२५ मालेगांव (जि. नासिक)
७ शिराळ (" ")	१६ अकलूज (जि. सोलापूर)	२६ सुट्टाणा (" ")
८ कोरगांव (" ")	१७ विरमगांव (जि. अहमदाबाद)	२७ दोहड (जि. पंचमहाल)
९ मिलवडी (" ")	१८ धुळे (जि. प. सानदेश)	२८ कालील (" ")
	१९ सांढाईचे (" ")	

खेळते भांडवल रु. २,००,००,००० चे वर

या बँकेत सुद्धीच्या, चालू व सेविंग बँक ठेवी स्वीकारल्या जातात
आणि

इलाख्यातील बहुतेक सर्व प्रमुख ठिकाणी हुंडीचा व्यवहार केला जातो.

या बँकेत येणारा पैसा, शेतकरी व इतर अल्प
उत्पन्नाचे लोक यांच्या प्रत्यक्षपणे उपयोगी पडतो.

पूर्ण माहितीकरिता हेड ऑफिस अथर शाखा कचेऱ्यांस लिहा.

व्ही. एल. मेहता,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

सारस्वत को-ऑपरेटिव्ह बँक, लिमिटेड.

[स्थापना १९१८]

मरल्यास ६० महिन्यांच्या अखेरीस ५० रु. दिले जातात, म्हणजे व्याज सुमारे ३-३.५ टक्के पडेल.

- करंट अकाउन्ट:- दररोजच्या बाकीवर रु. १०० पासून रु. २५००० पर्यंत समतुलना १ व इतरांना ११- टक्का व्याज दिले जाते. या सत्याबाबत अधिक माहिती ऑफिसांत मिळेल.
- परगावच्या हुंड्या:- मुंबई इलाखणीत सर्व मुख्य शहरांतील हुंड्या, रेल्वे रस्त्यां बगेर वसुलीचे काम माफक कमिशन घेऊन केले जाते. त्याप्रमाणेच कोणत्याही मुख्य शहरां येथे झपटनी पाठविण्याची व्यवस्था केली जाते.
- खरेदी-विक्री खाते:- शेअर व सरकारी रोखे खरेदी-विक्रीचे काम करिमान घेऊन केले जाते..
- इतर व्यवहार:- कॅश क्रेडिट, ओव्हरड्राफ्ट, इतर बँकांप्रमाणे दिले जातात. त्याचप्रमाणे शेअर्स, इमारती, सोने-चांदी यांच्या तारणावर कर्ज दिली जातात.
- कामाच्या वेळी:- लोकांच्या सोयीसाठी सकाळी व संध्याकाळी ठेवण्यात आल्या आहेत.

★ विशेष माहिती बँकेच्या ऑफिसांत मिळेल ★

✿ मुख्य कचेरी

सारस्वत बँक बिल्डिंग,
गिरगांव, मुंबई ४.

✿ दादर सव् ऑफिस

मिस्मिह्ला बिल्डिंग, रानडे रोड,
बी. बी. सी. आय. रेल्वेच्या दादर स्टेशनसमीर

संपत्ति व आरोग्य हेंच सुखाचें साधन ! हें रसशाळेचे शेअर्स व औषधे घेण्यांत मिळतें.

रक्तवर्धक

पंडुरोगावर
[अनिमिया]
गुणकारी

मातृजीवन

रुसून मुलांचे आवडते
शक्तिवर्धक औषध

आयुर्वेद रसशाळा
पुणे लि. पुणे

अभिनंदनीय प्रगति

पहिल्याच वर्षी प्रफारन्स शेअरवर ५% डिव्हिडंड देऊनही येदा ऑर्डिनरी शेअरवर
ऑर्डिनरी शेअर ०% डिव्हिडंड मेकरन्स शेअर रु. २५ जाहीर केले आहे. १००

पैकी नियमाप्रमाणे ११। टक्के आयुर्वेदीय उच्च शिक्षणास देण्यासाठी देऊन भागीदारास ११। टक्के नफा झाला.

—पैसे गुंताघिण्यास उत्तम संधि—
प्रॉस्पेक्टससाठी लिहा—
केंद्र :

मुंबई-नागपूर-अमरावती-पुणे-दुबळी-सांगली-कोल्हापूर-गोंरे

आमच्या सर्व ग्राहकांस व हितचिंतकांस दिपवाळी आनंदाची जाबो !

आयुर्वेद रसशाळा पुणे लि., पुणे ४.

नफा आणि तो धर्मादाय?

★ त्यांत आश्चर्य वाटण्याचें कारण नाही. अर्ध्याहून अधिक नफा धर्मादाय कार्यांत खर्च करणारा कारखाना म्हणून “आयुर्वेदाश्रम फार्मसी लि.” प्रसिद्ध आहे. तो पैसा आयुर्वेद महाविद्यालय व धर्मार्थ दवाखाना ह्याप्रतिस्पर्धे खर्चिता जातो. ह्या कारखान्याची औषधे व मुकुल तेल वापरण्यांत आपण स्वतःचा फायदा तर करून घेताच; पण त्याबरोबरच परमार्थहि साधता.

★ ★ ★ ★ ★

हो बोधचिन्हांकित औषधें अल्पमोली आणि बहुगुणी असतात हा नेहमींचा अनुभव आहे.

★ ही दिवाळी सर्वांना आनंदाची जावो. ★

आयुर्वेदाश्रम फार्मसी लि. अहमदनगर

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे.

पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद आम्हीं आपल्या देशांतच तयार करीत होतो, आणि महाराष्ट्रातील कागदाचा वंश सुप्रसिद्ध होता.

पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असता आम्हीं पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरू नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद कां पुरवतां येऊं नये?

ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीनें,

अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा

कागद आपल्या कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिलें आहे.

तुम्हांस कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधानें खालील पत्त्यावर चौकशी करून

तो कागद घ्या.

८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे :: :: डेनिथ बिल्डिंग, सर फेरोजशा मेहता रोड, फोर्ट, मुंबई.

हे पत्र पुणे, पेठ भागुडां घ. नं. ११५/१ आयुर्वेद आश्रम कारखान्यांत रा. विहल हरि बंधे, यांनीं छापिलें व रा. भाग्यदामन काळे, बी. ए., यांनीं 'दुर्गाविवास', भागुडां, घ. नं. १२४/१३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केलें.